

İDARE DERGİSİ

İÇİŞLERİ BAKANLIĞINCA ÇIKARILIR

YIL: 23

OCAK - ŞUBAT 1952

SAYI: 214

İÇİNDEKİLER

TETKİKLER:

	<u>Sayfa</u>
Dinar Tahsin ERTEN	1
Korunmaya Muhtaç Çocuklar Mehmet KARASARLIOĞLU	13
İdarede Reform İhsan OLGUN	45
Nahiye - Komün, Mahalle..... M. SAVECİ	50
2311 Sayılı Kanunu değiştiren yeni tasarı hakkında Sıtkı TUGAL	74

TERCÜMELER:

Amerika'da State - Devlet ve Federal İdare Münasebetleri ve State'in bizzat yaptığı veya Kontrolü altında bulundurduğu hizmetler	Turgut GÖLE	135
--	-------------	-----

İDARİ COĞRAFYA:

Aydın Merkez İlçesi M. Yaşar AYBAR	161
--	-----

DANIŞTAY KARARLARI:

788 Sayılı Memurin Kanununun 8 inci maddesinin mânası Hakkında	179
Belediyelerin Üst Makamlarla Muhaberelei H.....	182
788 Sayılı Kanunun 49 uncu maddesi Hakkında	184

ABONE BEDELİ

Türkiye için yıllıkı: 500 kuruş.

Yabancı memleketler için yıllıkı: 750 kuruş.

Abone bedelinin gönderilmesi şekli:

A — Türkiye’de :

Bulunulan yerin malsandığına tutarı yatırılarak mukabilinde alınacak (Hasılatı müteferrika makbuzu) aynen ve taahhütlü bir mektupla :

İçişleri Bakanlığı Yayın Müdürlüğü - Ankara

adresine gönderilmelidir. (Hangi nüshalara abone kaydedilmesi istenildiğini gösteren mektuplar arzuhal puluna tâbi tutulmalıdır.)

B — Yabancı memleketlerde:

Abone bedeline, makbuz pulu için 4 kuruş eklendikten sonra hasıl olan meblâğ, posta veya banka havalesi olarak yukardaki adrese gönderilmelidir.

YAZI İŞLERİ

İdareyi ilgilendiren mevzularda hazırlanacak etütler kabul olunur.

Gönderilecek yazıların iki nüsha olması ve 20 - 25 sahifeyi geçmemesi, makinada seyrek satırla yazılmış olması ve yarım sahifeyi geçmeyen ayrıca bir de özü bulunması lâzımdır.

Yayınlanan yazıdaki fikir ve mütalâalar, yazı sahiplerine aittir.

Dergiye dercolumayan yazılar iade edilmez.

Yazı işleri için İçişleri Bakanlığı Yayın Müdürlüğüne müracaat edilmelidir.

Sahibi : İçişleri Bakanlığı

Yazı İşlerini Fiilen İdare Eden Mesul Müdür: **Sıtkı TUGAL**

TETKİKLER

DİNAR

Tahsin ERTEN

Dinar, Orta Anadolu ilçelerinin Ege tarafında bulunanlarının en sonuncusudur. Dinar, kendi adını taşıyan ovanın üzerinde kurulmuş olup, kuzey doğudan güney batıya doğru uzanmaktadır.

İlçenin sınırları, Doğudan Uluborlu, Keçiborlu ilçeleri; Batıdan Çivril, Çal ilçeleri ve Denizli ili, Kuzeyden Sandıklı, Güneyden Yeşilova ilçeleri ile çevrilidir:

İlçenin avarızım dört yönden mütalâa etmek yerinde olur:

Kuzeyden Samsun ve Maymun dağları, Güneyden Söğüt dağları, Batıdan Karadağ ile çevrilen Dinar arazisinde, Sandıklı'ya kadar uzanan Dombay, Dinar, Dazkırı ve Çölovası adlarında irili ufaklı ovalar meydana gelir.

1 — Çölovası bölgesinde, Kumalar dağının en yüksek tepesi 2200 rakımlıdır. Bu bölgede Kumalar, Koru, Samsun dağları ve bunu takip eden Akdağın çevrelediği arazide irili ufaklı dört ova husule gelmektedir. Bunlardan birincisi Çöl ovası, İkincisi Nohut ovası, üçüncüsü Karabedir ovası, dördüncüsü Dombay ovasıdır.

2 — Dazkırı bölgesinde, en yüksek rakım 1500 olup Maymun, Yan ve Söğüt dağlarının husule getirdiği Dazkırı ovası mevcuttur.

3 — Başmakçı bölgesinde, Maymun ve Yan dağlarının arasında bir göl husule gelmiştir. Yarısı Başmakçı bölgesinde ve diğer yarısı Denizli bölgesinde bulunan bu gölün adı, Acıgöl'dür.

4 — İlçe merkez bucağı bölgesinde ise, Samsun dağı ile Aydoğmuş tepeleri arasında kalan oldukça büyük bir

bataklık (göl) vardır, (Karakuyu bataklığı) veya (Karakuyu gölü) namı ile anılır. İlçe merkezinin rakımı 868 dır. Belediye sınırları içinde kalan saha 1200 hektar olup ilçenin bucakları ile birlikte genel yüz ölçümü 1640 kilometre karedir.

İlçenin akarsularından en mühimmini Büyük Menderes nehri teşkil eder. Dinar'ın doğusunda bulunan Karakuyu bataklığının menbainı ihtiva eden ve gölü besleyen bu su, gölün içinden çizdiği bir mecra ile kasabanın 500 metre doğusundan tekrar kaynak halinde arz üzerine çıkar ve kazanın batısından güneyine doğru seyreder.

İlçenin bazı bölgelerinde su baskınlarının arasına ortaya çıktığı müşahade edilmiştir. Bu meyanda ilçe merkezi, Başmakçı bucak merkezi, Haydarlı bucak merkezi sayılabilir.

İlçe merkezi ile Dasgırı ve Başmakçı bucak bölgeleri birinci, Çölovası bucağı ikinci derece yersarsıntısı bölgelerine dahildir. 1331 yılında vaki olan deprem dolayısıyla kaza, büyük hasar görmüş ve meselâ; iki katlı büyük bir hükümet konağının üst katı yıkılmış olduğu için bir kata irca ettirilmiştir.

İklim bakımından Dinar, Orta Anadolu ile Ege'nin bir geçit noktasını teşkil ettiğinden iki bölge iklimi de burada görülür. İklim özelliğini tam mânasiyle belirtmek için rasat kayıtlarından mahrum olduğundan umumî iklim durumuna ve müşahedelere göre bir fikir vermek icabeder: Çölovası bucağı bölgesinde, daha ziyade Orta Anadolu iklimi hüküm sürer. Kışları çok soğuk, yazları oldukça sıcak geçer. Dinar merkezi Başmakçı bucağı ve Dazkırı bölgelerinde ise kışları soğuk, yazları sıcak ve kurak geçer. Yağmurlar daha ziyade ilkbahar ve sonbahar aylarında görülür. Nadirattan yaz aylarında da sağanak halinde yağmurlara rastlanır. Bilhassa Çölovası ve Başmakçı bölgelerindeki sağanak yağmurlar pek çok zararlara sebebiyet verir; Mayıs/1950 ayında Başmakçı'nın Burhaniye ve Beltarlası köyleri bölgesine yağan sağanak yağmur ve karışık dolu büyük bir sel husule getirmiş ve ekili arazi-

yi harap ederek Başmakçı bucak merkezine hücum etmiş ve pek çok evlere girerek ahaliyi telâş ve endişeye sevk etmiştir. Başmakçı'nın doğusundan gelen bu selleri bir kanal açmak suretiyle Acıgöl'e akıtmak mümkündür. Böylece Başmakçı bucak merkezi sel felâketinden kurtulmuş olur.

Yağmurlar umumiyetle eylül, ekim ve nisan, mayıs aylarında yağar; kırkikindi yağmurları meşhurdur. Bir metre kareye düşen yağmur 45 mm. dir.

Kar, aralık aylarında yağmağa başlar. Fakat ilçe merkezinde devamlı olarak kalmaz, derhal erir. Don yaptığı zamanlar pek nadirdir. Yaz mevsimi, nisan iptidasında başlar. Dinarın baharı çok güzel geçer. Büyük Menderes, ilçeye üstün bir tabiat cevheri ihsan etmiştir. Mayıs ayındaki kiraz bayramı, Antalya, Isparta, Burdur ve ilçelerinden dâvetli celbeder. Yazın en fazla sıcaklık (+30) dereceye kadar yükselir, kışın ise suhnet (—10) dereceye kadar düşer. Rüzgârlar daha ziyade kuzeyden eser, kış aylarında çok serttir, fırtına şeklini alır.

Dinar ilçesi, idari bölüm itibariyle üç bucak ile merkez bucağından ibarettir. Merkez bucağında ve belediye sınırları içinde Camiikebir, Üçlerce ve Tekke adlarında üç mahalle vardır. İlçenin, bucaklar dahil hey'eti umumiyesi itibariyle 99 köyü olup bunun 50 adedi merkez bucağına bağlıdır. Dazkırı bucağına 20, Başmakçı bucağına 13, Çölovası bucağına 16 köy dahildir.

Merkez bucağında 50 köy çok fazladır. İdarî bölüm itibariyle Sütlaç ve Ulu köylerinde birer bucak kurulması isabetli olur.

İlçenin üç mahalleden ibaret şehir nüfusu 1950 yılı sayımına göre (2526) kadın, (2519) erkek olmak üzere (5045) dir. Merkeze bağlı 50 köyde (10897) kadın (10385) erkek olmak üzere (21,282) nüfus oturur. Çölovası bucak merkezinin nüfusu (578) kadın (564) erkek olmak üzere (1.142) dir. Bağlı bulunduğu 16 pare köyde ise (4.260) kadın, (3.983) erkek olmak üzere (8.243) nüfus vardır.

Başmakçı bucak merkezinin (1.700) kadın, (1.625) erkek olmak üzere (3.325), bağlı bulunduğu 13 parça köyde ise (2.325) kadın (2.176) erkek olmak üzere (4.501) nüfus vardır.

Daskırı bucak merkezinin (823) kadın (789) erkek olmak üzere (1.612); bağlı bulunduğu 20 parça köyde (2.569) kadın (5.231) erkekten ibaret olarak (7.800) nüfus vardır.

Yukarıda tesbit edilen malûmata ve ilçe nüfus dairesinden alınan kuyudata göre ilçenin genel nüfusu (28.678) kadın ve (27.272) erkek olup genel olarak (55.950) nüfusu vardır. Bu nüfus içinde 12 hane kadar çingene mevcuttur. Bunlar köyler nüfusuna kayıtlı iseler de, köylerde geçim vasıtaları olmadığından ilçe içinde muhtelif bölgelerde çadır kurmak suretiyle kalbur, sepet, yaparlar ve çalgıcılıkla maişetlerini temin ederler. Ayrıca seyyar aşiret yoktur.

Dinar ilçesi, bundan 40-50 yıl önce kurulmuş bir kasabadır. Daha evvel bir köyden ibaret olan Dinar, gerek tabîî servetlerinin çokluğu gerekse Afyon, Denizli, Isparta ve Burdur illerine giden demir ve kara yollarının üzerinde bulunması dolayısıyla çabuk gelişmiştir.

Dinar, İsa'dan önce 1,000 yıllarında varlığını bildiğimiz «Selene» adındaki eski bir şehrin harabeleri üzerinde kurulmuştur. «Selene» Batı Anadolu'nun «Ayasluğ» dan sonra ikinci önemli şehri olup, eski Yunan gezginlerinin seyahat kitaplarında değerli bir yer olarak gösterilmektedir.

Bu şehir, şimdiki Dinar kasabasının doğu güneyine doğru genişlemiş bir halde iken zelzeleler yüzünden harap olmuş, sonraları Yunan mâbudelerinden birisinin kızma izafetle «Apamiya» adı ile yeniden kurulmuştur. Burası tarih boyunca, doğudan batıya akın eden ordulara uğrak olmuştur. İran hükümdarlarından Dâra ile Keyhusrev, bu şehirde iki yıl konaklamışlardır. Dâra'nın sarayı şimdiki Dinar'ın 500 metre doğusunda ve eski Menderes nehrinin nüvelerinden birisi olan «Suçikan» mevkiindeki tepelerde kurulduğu, bugünkü elde mevcut vesikalardan anlaşılmaktadır.

«Apamiye» şehrinin yıkılması üzerine, önceleri »Geyikler» ve sonraları İran altınına izafeten «Dinar» adı ile yeniden kurulan köy, toprağının bereketi, mevkiinin önemi sayesinde çabuk inkişaf etmiş ve 1908 yılında ilçe haline gelmiştir.

İlçenin idare kadrosu :

İçişleri: Kaymakam, üç bucak müdürü, bir tahrirat kâtibi, bir nüfus memuru, bir nüfus kâtibi, iki odacıdan ibarettir.

Polis : Bir komiser, dört üniformalı polis memuru ve altı bekçiden ibarettir.

Jandarma: Bir ilçe jandarma komutanı (Yzb), üç gedikli erbaş, yedi onbaşı, kırk iki erdir.

Adalet: Cumhuriyet savcısı, bir ceza bir hukuk yargıcı, bir sorgu yargıcı, bir başkâtip, dört zabıt kâtibi, bir icra memuru, iki mübaşir ve bir odacıdan ibarettir.

Askerlik şubesi: Bir başkan (Alb), bir hesap memuru (Yzb), iki muamele memuru, bir daktilo vardır. Ayrıca Millî Savunma Bakanlığına bağlı bir askerî depo komutanı (Yzb) vardır.

Maliye : Malmüdürü, bir gelir memuru, bir yardımcısı, bir tahsil memuru, bir tahsil kâtibi, bir muhasebe kâtibi, bir veznedar, dört tahsildar ve bir odacı vardır.

Özel idare : Bir özel idare memuru, bir gelir memuru, bir yardımcısı, bir tahsil memuru, bir yardımcısı, bir muhasebe memuru, beş tahsildar ve bir odacıdır.

Tapu sicil : Bir tapu sicil muhafızı, bir tapu sicil kâtibi ve bir odacıdır.

Sağlık: Bir hükümet tabibi, bir merkez muayene ve tedavi evi sağlık memuru, bir gezici sağlık memuru, altı köy ebisi, on iki köy sağlık koruyucusu, bir odacı.

Ayrıca bir belediye tabibi, bir belediye ebisi ile bir sıtma savaş tabibi, beş sıtma savaş sağlık memuru ve bir odacı vardır.

Millî eğitim : Bir millî eğitim memuru, merkezde on bir öğretmen, bir hademe, köylerde, yirmi iki öğretmen, yetmiş bir Enstitü mezunu öğretmen, yirmi eğitimci vardır.

İlçe merkezinde üç sınıflı bir ortaokul mevcut olup, altı asil, iki yardımcı öğretmen ile bir hademe mevcuttur. Ayrıca biri ilçe merkezinde diğeri Dazkırı bucağının Evciler köyünde gezici ve geçici biçki, dikiş, ' nakış ve marangozluk, demircilik kursları vardır.

P.T.T. İdaresi : İlçe merkezinde bir müdür, bir P.T.T. Gişe ve koli memuru iki muhabere memuru, üç yaya dağıtıcı, bir atlı dağıtıcı, iki hat bakıcı vardır.

Ayrıca Çölovası, Başmakçı ve Dazkırı bucaklarında da P.T.T. teşkilâtı mevcut olup birer şef ve birer dağıtıcı kadroları vardır.

Orman teşkilâtı: Bir bölge şefi, bir muhasebeci, bir kâtip, dört bakım memuru, bir mekkâreci (seyis), bir odacı.

Tekel teşkilâtı : Bir memuru, bir takip memuru (atlı), bir odacı.

Diyanet işleri: Bir müftü, bir Kuran öğreticisi.

Ziraat Bankası : Bir müdür, bir müdür muavini, bir muhasebeci, bir veznedar ve bir odacı.

D.D.Y. : Bir istasyon şefi, bir hareket memuru, bir gişe memuru, iki muhabere memuru, bir tabip ve iki odacı, ayrıca Karakuyu, Sütlaç, Dazkırı, Çapalı, Kazanpınar ara istasyonlarında da birer şef ve hareket memuru vardır.

Şeker pancar âmirliği: Bir pancar şefi, bir muhasebeci, bir ekim ve kontrol memuru bir şoför ve bir odacı.

Tarım teşkilâtı: Bir ziraat muallimi, iki stajyer ziraatçı, iki makinist bir odacı.

Veteriner : bir veteriner, bir odacı

Ayrıca Hava Kurumu, Kızılay, Çocuk Esirgeme Kurumları mevcut olup bunların başkan ve muhasipleri vardır;

Dinar ilçesi, Afyon iline 113, Burdur iline 60, Isparta iline 55, Sandıklı ilçesine 48, Keçiborlu ilçesine 30, Uluborlu ilçesine 55, kilometre şose ile bağlıdır.

Ayrıca Afyon, Burdur; Isparta, Denizli, Çivril istikametlerine demiryolu ile bağlı olup daimî tren seferleri vardır.

Görülüyor ki Dinar, bağlı olduğu Afyona 113 kilometre mesafededir. Halbuki Ispartaya olan mesafesi 55 km. dir. Binaenaleyh adlî bakımdan esasen bağlı bulunduğu Isparta iline İdarî bakımdan da bağlanması muvafık olur fikrindeyim.

Bucak yolları ise, Dinar-Çölovası 35 km. olup köy yolundan ibarettir. Senelerden beri yolsuzluktan sızlanan bu bölge köylüleri, hükümetin de yardımı ile bu dâvayı halletmek için yol kenarına 1000 M. küp taş yığmışlar ve teşebbüse geçmişlerdir. Bu yolun 8 Km. lik bir kısmını teşkil eden ve vilâyet şosası ile Akçaköy arasının vilâyetçe yaptırılmasına karar verilmiştir.

Dinar-Başmakçı arası 28 Km. olup bunun 9 Km. si şosa geri kalanı ham yoldan ibarettir. Yazın her türlü motorlu vesait işler. Fakat kışın çamurlu havalarda ancak jip geçebilir.

Dinar-Dazkırı arası 30 Km. olup 16. ncı Km. ye kadar şosa, geri kalanı tesfiye edilmiş toprak yoldur. Yazın her türlü vasita işler. Kışın işliyeemez. Dazkırı ile istasyon arasında bir ahşap köprü vardır. Fazla yağmurların yaptığı sel tahrip etmiş olduğundan motorlu vesaitin geçmesinde çok zorluk çekilmektedir. Aynı zamanda Denizli yolunu da ihtiva eden bu köprünün bilhassa beton olması elzemdir.

Köy yollarına gelince: İlçenin bucaklarla beraber 99 adet köyü olup birkaç dağ köyü müstesna hemen hemen yazın her köye motorlu vasita girebilir. Bilhassa jip ve arazi otoları hiç sıkıntı çekmeden gidip gelebilir. Köyler arasında geçit vermiyen bel, dağ silsilesi, köprü yoktur. Bir köyden diğer köye bir komşu köye uğramak daima mümkündür. Yalnız ilçe içinde Menderes üzerine kurul-

muş iki ahşap köprü vardır. Tamire muhtaçtır. Betonarme yaptırılması tavsiyeye şayandır.

İlçe merkezinde, istasyon ile belediye önünden geçen Cumhuriyet caddesi parke kaldırım döşelidir. Belediye, yeni açtığı caddeleri de parkelemektedir. Kasabanın içme suyu, Menderes'in bir menbaından alınmakta ve demir borularla şehre tevzi edilmekte ve kâfi miktarda çeşmelerden ibaret bulunmakta ise de, tazyikli su getirilmesi için 1949 yılında şehir içme su ve tesislerinin yapılabilmesi hususunda İçişleri Bakanlığı emrindeki fondan 150.000 liralık yardım yapılmış ve İller Bankasınca ihaleye çıkarılmıştır.

Kasabanın elektrik santrali belediye tarafından idare ve işletilmektedir. 78 beygir kuvvetinde bir su türbünü mevcut olup ihtiyacı karşılayamamaktadır. Yeniden 2.200 beygir kuvvetinde Menderes nehrinden istifade edilerek bir Hidroelektrik santrali kurulması için İçişleri Bakanlığındaki fondan yardım yapılmış ve isale kanalı tamamlanmış ve türbin, jeneratör ve teferuatı 194.500 liraya İller Bankasınca AFB firmasına ihale edilmiş ve tesisatın bina kısmı tamamlanarak makinelerin yerlerine montesi yapılmıştır.

Bu tesis tamamlanıp şehre ceryan verildiğinde kasaba nura kavuşacaktır. Tesisin takati fazla olduğu için Etibank, Keçiörlü kükürt fabrikasına enerji verilmesi hususunda belediyeye teklifte bulunmuş ve belediye meclisince gerekli anlaşma kararları alınmıştır.

Şehir imar plânı gereğince Cumhuriyet alanında mermerden bir Atatürk büstü ve Cumhuriyet Anıtı yaptırılmış ve bu iş için belediyenin 949 yılı bütçesinden 2.960 lira sarfedilmiştir.

Halkın umumî ihtiyacını karşılayacak şekilde kadın ve erkekler için aynı çatı altında fennî ve umumî bir hela yaptırılmış ve belediye bütçesinden 4.017 lira sarfedilmiştir.

Kasabada mevcut belediye binası ihtiyacı karşılamadığından plân mucibi ilâveyi inşaatın ihtiyaca salih bir

belediye binası ile yine bu binaya ek şehir oteli, gazino ve lokantası ikmal edilmek üzeredir.

Ekonomik bakımdan Dinar ilçesi esas itibariyle bir hububat ambarıdır denebilir. Bir yıl zarfında diğer il ve ilçelere ihraç ettiği mahsul nevi aşağıdadır :

Buğday	350.000	Lira
Fasulye	25.000	»
Mercimek	5.000	»
Nohut	30.000	»
Mısır	12.500	»
Soğan ve patates	7.500	»
Afyon	1.000	»
Keten tohumu	100.000	»
Haşhaş ve susam	8.000	»
Şeker pancarı	1.000.000	»

Yukarıda işaret edildiği gibi Dinar'da şeker pancarı ekime çok müsait ve verimlidir. Bu ekim daha ziyade merkez bucağına dahil köylerde ve belediye hudutları dahilinde olmaktadır. Bilhassa bataklıktan kurtarılan yerlerde verim pek iyidir. Bu bakımdan, Menderes havzasında arazi çok kıymetli olup köylü ve halk bataklık kurutmak için azamî gayret göstermektedir.

İlçe merkezinde Menderes nehrinden faydalanılarak kurulmuş olan ve faaliyette bulunan elekli iki un fabrikası ile sekiz un değirmeni vardır. Bunlardan biri Dedeoğlu diğeri Şemsettin Şener ve ortaklarına aittir.

Dedeoğlu fabrikası bir yılda ortalama (23.087) torba muhtelif randımanlı un (16) torba ırmık, (374.542) kilo kepek imal eder.

Şemsettin Şener ve ortakları fabrikası, (23.536) torba un, (13) torba ırmık imal etmektedir.

İki fabrikanın devamlı olarak istihsal ettikleri unlar, İzmir, Denizli, Isparta, Burdur ve Antalya'ya kadar sevk edilir.

Tarımsal durum :

Bütün ilçe içinde ortalama ziraata elverişli (453.000) dekar arazi vardır. Bu arazinin ekiliş şekli şöyledir:

22.400	Hektar buğday
4.600	hektar Arpa
0.120	hektar Çavdar
<u>0.200</u>	hektar Haşhaş
27.320	Toplam

Yılda ortalama olarak:

9.300	Ton	buğday
5.000	»	Arpa
590.000	»	Mısır
1200.000	»	Burçak
70.000	»	Çavdar
273.000	»	Fasulye
200.000	»	Patates
500.000	»	Nohut
40.000	»	Mercimek
010.000	»	Şeker pancarı istihsal edilir.

Ziraat mahsulleri meyanında hayvancılık ayrı bir yer işgal eder. Dağları kekikle örtülü olduğu için etleri çok lezizdir.

Yetişen hayvan cinslerine göre ortalama miktarı şöyledir

85.361	Baş koyun
41.215	Baş kıl keçi
2.803	Baş tiftik keçi
0.075	Baş deve
6.458	Baş At
8	Baş katır
7.105	Baş eşek
21.000	Baş sığır
1.124	Baş manda

Bunlardan başka takriben (75.426) adet kümes hayvanı vardır. Çeki işlerinde daha ziyade at kullanılır. Köylerde hemen her köylü ailesinin bir veya bir kaç at arabası vardır.

Ziraat daha ziyade saban ve pulluk ile yapılmaktadır. Şimdilik traktör ve emsali makine ile ziraat birkaç zürra ailesine aittir.

Sebze ve meyve bahçeleri azdır. Daha ziyade Uluborlu, Isparta, Antalya ve Denizli'den gelir.

İlçenin güney doğusunda bulunan ve büyük bir sahayı işgal eden Karakuyu bataklığı devletçe kurutulduğu takdirde zirai bakımdan büyük bir kazanç sağlanmış olacaktır.

.....

Kültür bakımından ilçe merkezinde bir ilkokul, bir ortaokul, köylerde 52 öğretmenli okul, dört adet eğitimci ve öğretmenli okul ve 17 adet eğitimci okul vardır. İlçe merkezindeki ilkokulda 11, köylerde 22 ilkokul öğretmenli vardır. Ayrıca 71 adet enstitü mezunu öğretmenli 20 adet eğitimci mevcuttur. Bütün ilçede öğretmenli ve eğitimci ilkokullarda (3800) erkek ve (2.173) kız olmak üzere (5.973) öğrenci okumaktadır.

Ortaokulda ise, 61 erkek ve 16 kız olmak üzere 77 öğrenci vardır.

Sağlık işleri :

İlçe bir hükümet, bir sıtma savaşı, bir D. D. Y. ve bir de serbest olmak üzere dört tabip vardır. Hususî veya resmî hastahane yoktur. Bir muayene ve tedavi evi vardır. Tahsisatsızlık dolayısıyla bu da ihtiyaca cevap verememektedir. Bir merkez sağlık memuru, bir gezici sağlık memuru, altı köy ebisi, 12 sağlık koruyucusu, beş sıtma savaşı memuru, bir belediye ebisi vardır.

İlçe merkezinde bir diş tabibi ile biri Menderes, Atasavun olmak üzere iki eczahane ve eczacı mevcuttur.

İlçede belli başlı sarı bir hastalık yoktur. Sıtma, yaz isali, zatürree, zatülcemp, romatizma, barsak parazitleri ve cilt hastalıkları arasıra görülür. 1949 yılında dört kızamık, iki difteri, iki tifo ve dört boğmaca musabına tesadüf edilmiştir.

Hayır cemiyetlerinden Kızılay, Çocuk Esirgeme Kurumları mevcut olup faal durumdadırlar.

.....

Kaza halkı bilhassa İzmir’le çok yakinen ilgili olduğu için, kadın ve erkekleri çok temiz ve muntazam giyinirler. Köylerde erkekler ceket pantolon, kasket ve iskarpın giyerler. Bu muntakada bilhassa fötr şapka giyen köylülerin adedi pek fazladır. Kadınlar etek ve mintan giyer ve başlarını yaşmak veya yemeni ile örterler. Yüz kısımları açıktır, taassup yoktur.

Düğünlerde nezahet ve nezaket vardır. Kadınlar ve erkekler ayrı ayrı eğlenirler. Düğünlerde kazada bando, köylerde davul zurna veya saz çalmak âdettir. Bilhassa düğünlerde, içki içerler. Sair zaman az kullanırlar. Kumara meyilleri fazlacadır. Kumarla, köylerine varıncaya kadar epey mücadele edilmiştir. Çölovası bölgesi insanları çok asabi ve hiddetlidirler. Derhal kızarlar. Ve en ufak bir meseleden dolayı adam öldürürler. Bu bölgede asayişe müessir hâdiseler çoktur. Başmakçı ve Dazkırı bölgeleri insanları daha sakindir.

Kasabada gençleri faaliyete ve dinamizme götüren demir Spor ve Gençler Birliği adında iki spor kulübü vardır. Komşu il ve ilçelerle müsabakalar tertip ederler.

Bütün ilçe itibariyle halk, çok misafirperverdir.

.....

KORUNMAYA MUHTAÇ ÇOCUKLAR HAKKINDA KANUN

Mehmet KA KASARLIOGLU

Devrekâni Kaymakamı

A) Kamının hazırlanmasına tekaddüm eden faaliyetler :

Osmanlı İmparatorluğunun son devirlerinde olduğu gibi Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin de senelerden beri ihmaline uğrayan en önemli mevzulardan biri ve belki de birincisi “Korunmaya muhtaç çocuklar” davası olmuştur. Avrupa devletlerinin en müttekâmil şekli ile çok zaman önce halletmiş bulundukları bu dava uzun seneler devletin nazarı dikkatini celbetmemiş ve haddi zatında bütün meselelerden daha önemli bir mahiyet taşıdığı halde bir türlü revaç bulamamıştır. Bunun kanaatımızca bir takım haklı sebepleri olmakla beraber haksız ve sırf lâkaydi mahsulü cihetleri de mevcuttur.

İmparatorluğun inhitat halinde bulunduğu, sayısız memleket meselelerinin ihmale uğradığı, devletin tam mânasiyle “Hasta adam” vasfını taşıdığı devirlerde hükümet teşkilâtı sosyal meselelerle alâkadar olamamıştır. Ve ayrıca bu meselelerin devlet vazifesi zümresinden sayılmadığı devirlerin kanaati uzun müddet bu alakasızlığın başlıca sebebini teşkil etmiştir. Halbuki asırlar ilerledikçe, İmparatorluk ihtişamını kaybetmeğe, dolayısıyla varidat azalmağa yüz tutunca, bunlardan daha mühim olarak dinî inanışlar zayıflamağa ve dünyanın medenî memleketlerinde sosyal davaların mahiyetlerinde değişiklikler müşahade edilmeğe başlayınca eski devirlerin kendi kendine yürüyen İçtimaî meseleleri de işliyemez hale

gelmişlerdir. İşte tam bu sıralarda büyük emek ve gayretlerin mahsulü olan Tanzimat Fermanı ilân olunmuştur.

O zamanki memleket seviyesine ve devlet idaresine nazaran çok mühim yenilikleri ihtiva eden Fermanı müteakip sosyal meselelere karşı bir alâka baş göstermiştir. Bu alâkanın mahsulü olarak da bilhassa korunmaya muhtaç çocuklar mevzuunda müesseseler kurulmağa başlamıştır. Fakat maalesef müşahede olunan bu faaliyetler fazla devam edemediğinden meydana gelen teşekküller bir müddet sonra ya ortadan kalkmışlar, yahut mevcudiyetlerini güçlkle muhafazaya gayret ederek gayelerini tahakkuk ettirmeğe uğraşmışlardır. Bahusus XIX. uncu asrın sonlarına doğru çok asil maksatlarla teessüs etmiş bulunan müesseseler yanlış ve hatalı düşüncelerle kısa bir müddet sonra işliyemez hale gelmişlerdir.

XX. inci asrın başlarında ise meşrutiyetin tekrar ilânı ile yeni hamlelere teşebbüs edildiyse de bu hamlelerden herhangi bir netice alınamamıştır. Zira inhitat devrinde hiç bir zaman eksilmeyen hariç tehlikeler tekrar başgöstermiştir. Balkan ve Trablusgarp harpleri devleti senelerce işgal eden vakıalar olmuşlardır. Mevzî olan bu harpleri takiben dünyayı senelerce kasıp kavuran Birinci Cihan Harbi senelerinde de yalnız bu badirelerin aksülamelleri ile uğraşıldığından diğer memleket davalarının bir tarafa bırakılması icap etmiştir.

Birinci Cihan Harbinden mağlûp olarak çıkan devlet bu yetmiyormuş gibi bir de uzun müddet Mütareke devri geçirmiştir. Memleketin peyderpey bilfiil işgali demek olan bu senelerde de şüphesiz devletin tamamıyeti ve istiklâli bahis mevzuu olduğundan diğer davalarla uğraşıl anmamıştır.

Daha sonra yurdunu düşman istilâsı altında görmeye tahammül edemeyen Türk Milleti şahlanmış ve 1923 senesine kadar devam eden ve memleketin istiklâlini teminle neticelenen İstiklâl Harbi devrini yaşamıştır. İmparatorluğun fiilen infisah etmesi demek olan bu sene-

lerde memleket topyekûn yeni bir devrin temelini atmağa uğraştığından bu dava dışındaki hususlarla ilgilenilememiştir.

Büyük bir ölüm kalım dâvası olan İstiklâl Harbini müteakip yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ise türlü meselelerle karşı karşıya gelmiştir. İmparatorluktan bütün hataları ve fenalıkları ile devraldığı hususlar onu senelerce işgal etmiştir. Buna ilâve olarak eski devrin tasfiyesi, yeni devrin tesisi demek olan siyasî mülâhazalar devletin sosyal davalarla alâkalanmasına imkân bırakmamıştır. Ve bu alâkasızlık müteakip senelerde de, meşguliyetlerin azalmış olmasına rağmen, devam etmiştir. Netice olarak da İmparatorluğun maziye intikal eden hataları bir tarafa bırakılırsa yeni Türkiye Devletinin bilhassa “korunmaya muhtaç çocuklar davasındaki” ihmalleri memleket çapında büyük ıstırapların meydana gelmesine yol açmıştır.

Nazarî olarak Anayasamıza göre devletçilik, devletimizin en mühim vasıflarının başında yer almaktadır. Ve bu vasıf fertlerin tek başına başaramayacağı işlerin hükümet tarafından yapılmasını âmirdir. Sosyal davaların en mühim bir şubesi olan “korunmaya muhtaç çocuklar meselesi” ise memleketimizde senelerce devam eden bir tatbikat neticesi olarak, artık kat’î surette fertlerin başaramayacağı işler arasında yer almış bulunmaktadır. O halde devletin kendi prensipleri icabı olarak korunmaya muhtaç çocuklarla alâkalanması lâzımdır.

Halbuki, senelerce Anayasanın sarîh maddesine ve memleketin her tarafında nazarı dikkati celbeden ıstıraplara rağmen maalesef bu dava daima ihmale uğramıştır. Bilhassa İkinci Cihan Harbinin doğurduğu buhranların tesiri ile had bir safha arzeden bu konuda herhangi müsmir bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ve memleketimizin en büyük şehri olan İstanbul’da ise bütün bu alâkasızlıkların tesiri pek büyük olmuştur.

İstanbul büyüklüğü kadar dertleri ve ıstırapları da mütenevvi ve müteaddit olan bir şehirdir. İkinci Dünya

Harbinin meydana getirdiği İktisadî buhran bu dertlerin daha da artmasına yol açmıştır. Bir taraftan günden güne hayatın pahalılaşması, diğer taraftan Anadolu'dan adetâ bir hicret halinde halk kitlelerinin şehre akın etmesi dolayısıyla nüfusunun fazlalaşması sosyal meselelerde ehemmiyetle tesirini göstermiştir. Köyünde, kasabasında maişetini teminden âciz bulunan insan toplulukları memleketin iş hacmi itibarıyla en mühim merkezi olan İstanbul'da dertlerine deva bulmaya koşmuşlardır. Ve bu suretle de esasen şehri için için kemiren ıstırapların artmasına sebep olmuşlardır.

Memleketimizin her tarafında olduğu gibi İstanbul da heyeti umumiyeti itibarıyla dar gelirlilerden müteşekkildir. Dar gelirli ailelerde ise durumlarının aksine olarak mühim bir nüfus tezyadü görülmektedir. Fakat, bakımsızlık, gayri kâfi şartlar esasen bu artışın büyük bir kısmını pek küçük yaşta imha etmektedir. Geride kalan, daha doğrusu tabiatın vermiş olduğu bünye sağlamlığı ile ayakta kalmış bulunan yavruların da hiç değilse himayesi icap etmektedir. Zira bu çocuklar ana babalarının olduğu kadar, haddizatında cemiyetin de malı bulunmakta ve memleketin en mühim serveti olan canlı hâzineyi meydana getirmektedir.

Bütün bu mülâhazalardan, eskiden beri devletin yardımı muhtaç çocuklarla olan alâka derecesinden ve kısaca fikirlerimizin açıklanmasından sonra şimdi devletin son zamanlarda iyi bir anlayışla meydana getirdiği 5387 numaralı kanuna tekaddüm eden çalışmalara geçiyorum.

1944 - 1945 seneleri kimsesiz, himayesiz daha doğrusu korunmaya muhtaç çocuklar mevzuunun ele alındığı ve üzerinde mühim incelemeler yapıldığı senelerdir. 1944 senesi başlarında hükümet bu hususta bir karara varmak için üç Bakandan müteşekkil bir komisyon kurmuştur. Ve o zamanki Başvekâlet Müsteşarı Cemal Yeşil'in başkanlığındaki tâli komisyonun hazırladığı rapor tasvibe iktiran ederek bu işe muayyen bir tahsisat ayrılmıştır. Hazırlanan bu raporda "6-16 yaşlarındaki kimsesiz ve

serseri çocukların cinsiyet tefrik etmeksizin Ziraat Vekâleti emrine verilerek amelî çiftçi olarak yetiştirilmeleri, altı yaşındaki çocukların çiftliklerde kurulacak okullarda ilk önce bir ilk tahsil devresi geçirmeleri, çalışacak yaşta bulunanların cüz'î bir para mukabili, çalıştırılarak paralarının kendilerine verilmeyerek biriktirilmesi, evlenme çağma gelenlerin ise kendi durumlarında olan kimselerle evlenmelerinin temini ve nihayet ilk olarak mezkûr çiftliklerin Muş, Urfa ve Ağrı'da kurulacakları" belirtilmiştir. Fakat, yapılan bu inceleme ve hazırlanan rapor hiç bir netice vermemiş ve tabîi olarak kurulması icabeden teşkilât da kurulamamıştır.

1945 senesinde 21 milletvekilinden müteşekkil bir heyet bu mevzuu tekrar ele alarak memleketin her tarafında yaptıkları tetkikatın neticesini bir rapor halinde Büyük Millet Meclisine sunmuşlardır. Bu raporda ise çok yerinde ve isabetli olarak "Mahallî teşekküller ve derneklerle serseri ve kimsesiz çocuklar davasının halledilmesine imkân olmadığı, her şeyden önce devlet yardımına lüzum olduğu, her Bakanlığın bu mevzu için bütçesine bir tahsisat koyması lâzım geldiği" açıklanmıştır. Daha sonra raporun diğer kısımlarına "12 yaşındaki çocuklar arasında bir ayırma yapılarak bunların bir kısmının ücret mukabili Muş ovasında çalıştırılması, güçlü kuvvetli ve bilhassa serseri olmayanlar için sanat okulları tesisi, küçükler için çocuk yuvaları açılması ve her Bakanlığın kendi sahası dahilinde faaliyet göstermesi, hattâ bu davanın hallinden sonra başıboş büyük davasının ele alınması gibi hususlar" ilâve edilmiştir. Fakat iyi bir tetkikin ve yerinde görüşlerin mahsulü olan bu raporda tatbik edilememiş ve icap eden müesseseler kurulamamıştır.

Netice olarak da korunmaya muhtaç çocuklar mevzuunun tetkik yapmak, rapor vücuda getirmek gibi tâli çalışmalarla başarılamayacağı anlaşılmıştır. Ve bu davanın ancak bir kanunla halledilebileceği neticesine varılmıştır. İşte 5387 numaralı kanun böyle bir haleti ruhiye ve esbabı mucibenin tesiri ile vücut bulmuştur.

B) Kanunun Nazarî Cephesi :

Yukarda belirttiğimiz gibi korunmaya muhtaç çocuk davasının geçici tedbirlerle halledilemeyeceği, bu mevzuda esaslı çalışmalara lüzum olduğunu anlıyan hükümet 1949 senesine tekaddüm eden tarihlerde bir kanun tedvinine karar vermiş ve çalışmalara başlamıştır. Bu çalışmalarda şüphesiz bir takım yeni esaslar ihdas olunmakla beraber daha önce hazırlanan raporlardan tahakkuk edemiyen prensiplerden de azamî derecede faydalanmıştır. Bilhassa mezkûr davanın mevcut teşkilât ve derneklerle halledilemeyeceği hususu ehemmiyetle gözönünde bulundurulmuş, bunların ancak yardımcı teşekküller halinde resmî devlet organlarına yardım etmeleri esası kabul edilmiştir. Daha sonra mühim bir yenilik olarak 1580 sayılı kanunla haddî zatında aynı mahiyeti taşıyan vazifeleri yapmakla görevli bulunan Belediyelere tekrar yeni görevler tahmil edilmiştir. Ve bu suretle Sağlık ve Sosyal Yardım ve Millî Eğitim Bakanlıkları ile mahallî teşkilâtlar olan belediye ve köy ihtiyar heyetlerinin teşriki mesaisine uğraşmıştır. Bütün bunlardan ayrı olarak da malî imkânlar sağlanmasına, iyi terbiye sistemi vücuda gelmesine ve her türlü imkânlarla mücehhez müesseseler tesisine, kurulacak bu müesseselerin ciddi şekilde murakabesine ehemmiyet verilmiştir. Ve netice olarak da bir takım aksaklıkları ve müphemiyetleri de nefsinde toplayan Korunmağa Muhtaç Çocuklar Hakkındaki Kanun tasarısı 23/5/1949 tarihinde Büyük Millet Meclisinde kabul edilerek 27/5/1949 tarihinde mer'iyet mevkiine konulmuştur.

Kanunun birinci maddesinde “Beden, ruh ve ahlâk gelişmeleri tehlikede olup ana ve babasız, ana ve babası belli olmayan ve Türk Medenî Kanunu hükümlerine göre haklarında korunma tedbirleri alınmasında zaruret görülen çocukların mahkeme kararı ile ve reşit oluncaya kadar bu kanunla belli edilen şartlar içinde bakılma, yetiştirilmek suretiyle meslek sahibi edilmeleri, köy ihtiyar heyetleri, mahallî belediyeleri, Sağlık ve Sosyal Yardım

Bakanlığı ve Millî Eğitim Bakanlığınca sağlanır.” denmektedir. Maddenin sarahatından anlaşılacağı şekilde bir çocuğun korunmaya muhtaç sayılabilmesi için bir takım şartlar aranmaktadır. Ve bu şartların başında beden, ruh ve ahlâk gelişmelerinin tehlikede bulunması yer almaktadır. Fakat, bir çocuğun korunmaya muhtaç zümresine ithali için bu şartı kâfi görmiyen vazı kanun ikinci şık olarak ta bunun ana ve babasız, ana ve babası belli olmıyan ve Türk Medenî Kanunu hükümlerine göre hakkında korunma tedbirleri alınmasında zaruret görülen çocuklara münhasır kalması ileri sürülmekte ve bunlara ilâve olarak da mezkûr şartları havi çocuklar için bir de mahkeme kararına lüzum göstermektedir: Bu vasıfları muhtevi bulunan çocukların reşit oluncaya kadar bakılması, yetiştirilmesi ve meslek sahibi edilmeleri ise köylerde ihtiyar heyetlerine, belediye teşkilâtı olan yerlerde belediyelere tevdi edilmiş bulunmaktadır.

Fakat memleketimizde her muhitin, her bölgenin aynı derecede imkâna sahip olmadığını, korunmaya muhtaç çocuk kitlesinin her tarafta aynı adette bulunmadığını nazarı itibare alan vazı kanun pek isabetli olarak beş ve altıncı maddeleri isdar ederek birinci maddenin son fıkrasını tamamlamaktadır. Beşinci maddede “mahallen bakım ve korunmasını köylü tâkatının karşılayamadığı çocuklara yardım olmak üzere her yıl özel idare bütçelerinin % 1/2 si nisbetinde bir ödenek ayrılır” dendiği gibi altıncı maddede de “köy, belediye ve özel idarece ayrılacak ödenğin çocukların masraflarını karşılayamadığı hallerde öğretim çağma kadar olanlar için Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, daha yukarı yaşlar için de Millî Eğitim Bakanlığı bu kanunun tatbiki için konulan ödenekten imkân nisbetinde köylere ve belediyelere para yardımında bulunur.” şeklinde bir madde vücuda getirmiş bulunmaktadır.

Kanunun ikinci maddesi, birinci maddede açıklanan evsaftaki çocukların hangi teşkilâtlar vasıtasıyla bulunacağını göstermekte ve aynen “her hangi bir yerde evvel

ki maddede yazılı evsafa çocuğun bulunduğu zabıta devlet veya belediye memurları ve muhtarlar tarafından öğrenilince, mahallin en büyük millî eğitim memuruna haber verilir. Millî eğitim memuru çocuğun durumuna göre gerekli tedbirleri almakla beraber keyfiyeti derhal mahkemeye bildirir. Mahkemece; çocuğun durumu hangi şahıs, aile veya müesseseye tevdi edileceği, mevcut emvali varsa kim tarafından idare edileceği tayin edilir” şeklindeki açıklamayı yapmaktadır. Fakat kanaatımızca bu açıklama görünüşteki sarahata rağmen, biraz müphem bir manzara arz etmektedir. İlk olarak “Millî Eğitim memuru çocuğun durumuna göre gerekli tedbirleri almakla beraber” fıkrasının diğer maddelerde herhangi bir mesnedine tesadüf edilmemektedir. Ve bu cümle ile bildirilmek istenen husus, kararın alınması için geçecek bir iki gün içinde Millî Eğitim memurunun çocuğu barındırması, demek olduğu halde bu barındırmanın ne şekil ve şartla kabil olacağı bildirilmemektedir. Gayet basit gibi görünen bu husus belki nüfusu az olan ve belediyesi bulunan yerlerde mühim sayılmasa bile büyük şehirlerde ve bilhassa köylerde müşkilâtlar husule getirecek vaziyettir. İkinci olarak, birinci maddedeki evsafı haiz çocukların Millî Eğitim memuruna muhtarlar, zabıta ve belediye memurları vasıtasıyla haber verileceği bildirilmektedir. Fakat bu fıkradaki belediye memuru tâbiri gayet müphem bir vaziyet arz etmekte, bahusus İstanbul gibi belediyesi hususî bir vaziyet gösteren yerlerde belediye memuru tâbirinin tasrihine lüzum duyulmaktadır. Diğer taraftan kanunen kendilerine vazife tahmil edilen bu üç nevi meslek grubunun görevlerini yapmamaları halinde hangi müeyyide ile cezalandırılacakları ve bu hususta mürakabenin ne şekilde sağlanacağı da maksut geçilmiş bir mahiyet taşımaktadır.

Kanunun birinci maddesinde hangi çocukların korunmaya muhtaç sayıldığı açıklandıktan, ikinci maddesinde çocukların ne şekilde bulundukları, haklarında korunma kararı alınmak için ne gibi muamelenin cereyan ettiği belirtildikten sonra üçüncü maddede de belediyesi olmanın

yerlerde bunların hangi teşkilât vasıtasıyla himaye edilecekleri gösterilmektedir. Ve birinci fıkrada “İkinci madde hükmüne göre, mahkemece bir çocuk köyde bir şahıs, bir aile ve müesseseye verilirse, o çocuğun bakılmasına, korunmasına, iş gücü sahibi edilmesine köy muhtar ve ihtiyar heyeti nezaret eder” denmektedir. Şüphesiz her mesele veya dava malî imkânlarla muhat olduğundan bir şahsa, müesseseye tevdi edilen çocuğun masraflarının karşılanmasına da lüzum vardır. Ve bu husus da mezkûr maddenin ikinci fıkrasında “bu çocukların bakımına yardım olmak üzere verilecek ücretler köyün bütçesi dairesinde aynî veya nakdî gelirlerden ve bu kanunun maksadına uygun olarak vaki olacak bağış ve tesislerden verilir. Bu suretle bir yere verilen çocuğun malları varsa veya ana ve babaları olup da yardım edecek kudrette iseler çocukların bakımlarına iştirak ve katılma miktarları.... mahkemece tayin edilir” şeklinde temin edilmiş bulunmaktadır. Bu madde de açıklamasına lüzum olan veya müphem saydığımız her hangi bir hususa rastlanmamakla beraber birinci madde ile tezat teşkil eden bir hususa temas etmek icap etmektedir.

Birinci maddede bu kanunun şümulüne giren çocuklar üç grup halinde toplanmış bulunuyor. Bu üç. grup ise :

- a) Ana veya babasız,
- b) Ana ve babası belli olmıyan,
- c) Türk Medenî Kanunu hükümlerine göre haklarında korunma tedbirleri alınmasında zaruret görülen çocuklar şeklinde tezahür ediyor. Halbuki yukarda aynen geçirdiğimiz kanunun üçüncü maddesi adetâ bu üç gruba “... ana ve babalan olup da....” tabiri ile bir de dördüncü grup ilâve ediyor. O halde metinde görülen bu tenakuzun sebebi nedir?

Şahsî mütalâamıza göre birinci madde noksandır. Zira, bugün cemiyette ana ve babası olmakla beraber ana babası olmıyan çocuklarla hiç bir suretle farkı bulunmıyan sayısız yavru mevcuttur. İktisadî zaruretler, kıt-

lıklar, işsizlikler adetâ cemiyeti kemirmektedir. Bunun neticesi olarak esasen büyük bir dar gelirli kitlesine malik bulunan memleketimizde bir İktisadî buhran vardır. Ve aile çocuğunu bu şartlar içerisinde barındıramamaktadır. Dolayısıyla kelimenin tam mânasını verdiğimiz takdirde bu çocuklar da korunmağa muhtaçtır. Ve gayet ihatalı esasları muhtevi bulunan Kanunun üçüncü ve diğer alâkalı maddelerinde bahis mevzuu olan ana ve babalı fakir çocukların da birinci madde hüviyeti içinde mütalâası icap etmektedir.

Belediyesi olmıyan yerlerde korunmaya muhtaç çocukların ne şekilde korunabilecekleri tasrih edildikten sonra kanunun dördüncü maddesinde de belediyesi mevcut olan muhitler nazarı itibare alınmakta ve “belediyesi bulunan yerlerde bu gibi çocukların üçüncü maddedeki şekilde bakım ve korunması ve iş güç sahibi edilmeleri belediyeler tarafından yapılır” denmektedir. Ve nasıl ki, köylerde bu husus için icap eden para köy bütçesinden ve bağışlardan temin ediliyorsa belediyesi olan yerlerde de aynı şekilde lüzumlu paranın belediye bütçelerinin % 1 inin tahsisi suretiyle temin olunacağı belirtilmektedir. Fakat, memlekette her belediyenin aynı derecede zengin olmadığını hesaba katan vazı kanun mezkûr maddeye “aynı il içerisinde bulunan belediyeler resen veya birleşerek çocuk bakım ve yetiştirmesini sağlayacak müesseseler kurabilirler.” fıkrasını ilâve etmiş bulunmaktadır. Daha ileri gidilerek korunmaya muhtaç çocuklara atfedilen ehemmiyetin sembolü şeklinde “bütçede bu maksat için ayrılan ödenek yılı içinde başka bölüme aktarılamaz” kaydı konulmaktadır.

Memleketimizin her köşesi gerek tarihî sebeplerle, gerek İktisadî ve coğrafi âmillerin tesiri ile aynı derecede zengin ve münevver değildir. Hattâ bu fark veya tezat bazan muazzam dereceyi bulmaktadır. Ve şüphesiz bunun neticesi olarak da bir tarafta büyük servetleri nefsinde toplayan belediyelere karşılık diğer tarafta mevcudiyeti hakkında şüphe duyulacak belediyeler de vardır. Dolayısı ile zengin ve münevver bir belediye korunmaya

muhtaç çocuklar için icap eden teşkilâtı resen ve rahatça kurmak imkânına malik olduğu halde, bu teşkilâtı bir kaçının birleşmesi halinde bile kurma imkânı olmıyan muhitler mevcuttur. Ve belediyeler için söylediğimiz şeyler köyler için de aynen hattâ köylerin birleşerek teşkilât kurabileceğine dair kanunda herhangi bir kayıt olmaması dolayısıyla, fazlasıyla varittir. İşte bütün bu vaziyeti nazarı itibare alan vazı kanun beşinci maddede icabında il özel idarelerinin yardımından da faydalanılacağını, altıncı maddede de bu da kâfi gelmediği takdirde Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı ile Millî Eğitim Bakanlığının bu husus için bütçelerine koydukları tahsisattan yardım yapabileceklerini belirtmektedir. Fakat bütün bu imkânlarla rağmen gerek muhitinde korunmaya muhtaç çocuk adedi fazla olması, gerekse son derece fakir bulunması dolayısıyla kanun hükmünü yerine getiremeyen muhitler için yedinci madde icap eden imkânı sağlamış bulunmakta ve aynen “Köylerde, kasaba ve şehirlerde mahallen bakılması mümkün olmıyan çocukların öğretim çağma kadar olanları Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının kuracağı Çocuk Bakım Yurtlarına, daha yukarı yaştakiler de Millî Eğitim Bakanlığının kuracağı müesseselere alınırlar” denmektedir.

Kanunun bir insicam içinde yekdiğerini takip eden yedi maddesinden sonra gelen sekizinci maddesi şahsî mütalâamıza ve diğer maddelerin sarahatına göre gayet müphem ve tereddüde sebep olacak bir mahiyet taşımaktadır. Ve bu madde “Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı birinci maddede yazılı olan çocuklardan öğretim çağma kadar olanların bakım ve korunmasını sağlamak üzere (Çocuk Bakım Yurtları) kurar. Burada öğretim çağma gelen çocuklar Millî Eğitim Bakanlığı müesseselerine devrolunurlar. Millî Eğitim Bakanlığı ilköğretim çağına gelenlerin bakım., korunma ve eğitimi ile uğraşmak üzere (Yetiştirme Yurtları) kurar. Ve bu çocukların ilk eğitimi yurdun içinde veya civarındaki okullarda yaptırılır” hükmünü serdetmektedir,

Kanunun diğerk maddeleri nazarı itibare alınmadığı takdirde bu maddenin ihtiva ettiği mâna sarıhtir. Ve korunmağa muhtaç çocukların doğrudan doğruya Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı ile Millî Eğitim Bakanlığı tarafından korunacağını ifade etmektedir. Zira birinci madde ile mezkûr maddede sarıh olarak evsafı açıklanan çocukların yedi yaşından aşığı olanları için Sağlık Sosyal Yardım Bakanlığınca Çocuk Bakım Yurtları açılacağı, bu yaştan yukarı olanlar için de Millî Eğitim Bakanlığınca Yetiştirme Yurtları ihdas edileceğı belirtilmektedir. Hattâ bu yurtların açılmasını ve gayenin tahakkukunu temin maksadiyle kanunda ayrıca bir madde vücuda getirilmiş bulunmakta ve icap eden ödenek için menbaları gösterilmektedir. Ve bu menbaları gösteren 22 nci madde “Her iki Bakanlıkça çocukların korunma ve yetiştirilmesi için gerekli ödeneklerin kaynakları şunlardır:

- a) Millî Eğitim ve Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlıkları bütçelerinden her yıl ayrılacak ödenek,
- b) Özel ve tüzel kişiler tarafından müesseselere yapılacak aynî ve nakdî bağışlar ve tesisler,
- c) Yurtlar tarafından veya bunlar yararına verilecek müsamere gelirleri...”

hükümünü ihtiva etmektedir. Dolayısıyla üç ve dördüncü maddelerin manâsı bu suretle anlaşılmaz hale gelmektedir.

Daha önce tetkik etmiş olduğumuz kanunun üçüncü maddesi köylerde bulunan korunmaya muhtaç çocukların köy bütçesinden ve ihtiyar heyetinin nezareti altında, dördüncü maddesi ise belediyesi bulunan yerlerde bu çocukların belediye bütçesinden ve aynı müessesenin nezareti altında bakılıp korunacağını ve iş ve güç sahibi edileceklerini belirtmekte idi. Halbuki şimdi tetkik etmekte olduğumuz madde aynı vazifeleri üzerine almakla, kanaatımızca, belediyelere ve köylere iş bırakmamış oluyor. Fakat mantıkî olarak elde ettiğimiz bu neticeyi ortadan kaldıran veya durumu daha çok karıştıran 25 inci maddede bir hükümle daha karşılaşmaktayız. Ve arz etmek istediğı-

miz bu hükümde ise “bu kanunun yürütülmesi hususunda Sağlık ve Sosyal Yardım ve Millî Eğitim Bakanlıkları işbirliği yaparlar. Belediyece kurulacak müesseselerde bu kanun hükümlerine ve Sağlık ve Sosyal Yardım ve Millî Eğitim Bakanlıklarınca tanzim edilen yönetmelik hükümlerine göre çalışırlar” şeklindeki tafsilâtı buluyoruz. Ve netice olarak da 8 inci madde ile ilgili hükümlerin belirtilmesini müteakip bir takım suallerle karşı karşıya kalıyoruz :

1 — Kanunda ayrı ayrı müstakil olarak ve korunmaya muhtaç çocukların korunup yetiştirilmelerini gösteren iki madde bulunduğuna, bu maddelerden 3 ve 4 üncülerin gerekli görevi mahallî teşekküllere bırakmasına rağmen 8 inci maddede aynı vazifelerin iki Bakanlığa tahmil edilmiş olduğuna göre acaba mezkûr çocuklar, vasıf bakımından, iki gruba mı ayrılmak istenmiştir ?

2 — Yahut korunmaya muhtaç çocuklar dâvası beledi bir hizmet olduğundan mahallî teşekküller icap eden parayı verecek ve lüzumlu yurtlar bu parayla mezkûr Bakanlıklar tarafından mı açılacaktır ?

3 — Veyahut, en kuvvetli ihtimalle, gerekli teşkilât hem belediyeler, hem de Bakanlıklar tarafından mı tesis olunacaktır ?

İşte meselenin halli için bu suallerin cevaplandırılmasına lüzum vardır, ilk olarak bahis mevzuu olan birinci ihtimal şüphesiz mutasavver değildir. Her ne kadar arzettiğimiz maddeler, kaba bir düşünüşle, adetâ bu fikri telkin ediyorlarsa da kanunun mahiyeti ve ruhu böyle bir tefrike müsait bulunmamaktadır, ikinci ihtimal ise gene yukarıda bahis konusu edilen 25 inci maddenin ikinci fıkrası icabı olarak reddedilecek bir mahiyet taşımaktadır. Zira “Belediyece kurulacak müesseseler de ” tâbiri ayrıca belediyeler tarafından teşkilâtlar kurulmasını âmirdir. Yalnız bu fıkrada köylerin bahis mevzuu edilmemesi, bizce, bir noksandır. Netice olarak da hem mahallî teşekküller, hem de Bakanlıklar tarafından ayrı ayrı müesseseler açılmasını derpiş eden ve mantığa daha fazla uygun bulunan üçüncü ihtimal üzerinde durmak icap eder.

O halde 3 üncü maddeye göre köylerde, 4 üncü maddeye göre belediyesi olan yerlerde, Kanunun gösterdiği varidatla birinci maddede belirtilen evsftaki çocukların, bakım, korunma ve iş güç sahibi edilmeleri için teşkilâtlar kurulacak ve kurulan teşekküller Sağlık ve Sosyal Yardım ve Millî Eğitim Bakanlıklarının müştereken meydana getirecekleri yönetmeliğe göre idare edileceklerdir. Ve 27 nci maddede “Bakanlıklar, bu kanunla kendilerine verilen görevlere ihtiyacın en çok duyulduğu yerlerde başlayacaklardır.” dendiğine göre Bakanlıklar için ihtiyarî olan teşkilâtları — mezkûr maddede tasrih edilmediği için — belediyeler ve köyler mecburen ve Kanunun mer’iyete girdiği tarihten itibaren hemen kuracaklardır.

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı ile Millî Eğitim Bakanlığının müştereken açacakları bakım ve yetiştirme yurtları ise lüzum görülen yerlerde tesis olunacak ve bu kanun ahkâmına göre idare edileceklerdir. Ve bu yurtların vücade geldiği yerlerde bulunan hayır dernekleri, ihtiyar hey’etleri ve Belediyeler Kanununun 26 ncı maddesine göre mezkûr Bakanlıklarla teşriki mesaide bulunacaklardır.

Kanunun ruhuna ve kendi görüş zaviyemize uygun olan üçüncü ihtimal üzerinde lâzım gelen izahatı verdikten sonra bir sualı daha cevaplandırmak lâzımdır. Bakanlıkların ve mahallî teşekküllerin ayrı ayrı müesseseler vücade getirecekleri yerde müşterek olarak faaliyet icra etmeleri daha doğru olmaz mı idi? Bu suale verilecek cevabı mantık kaidelerine ve karinelere göre bulmağa çalışacağız.

Bir iki defa tekrar ettiğimiz gibi memleketimizin her mıntıkası aynı derecede kesif ve zengin değildir. Fakir bir belediye yanında büyük servetleri olan belediyeler, son derece bakımsız köylere mukabil müreffeh şekilde yaşayan muhitler vardır. Bunun neticesi olarak mahallî teşekküller tarafından açılacak korunmaya muhtaç çocuklara ait müesseseler her tarafta aynı derecede verimli olamayacaklardır. Kaldı ki, İstanbul gibi her bakımdan

beledî dertleri fazla olan yerlerde himayesi icap eden çocuklar için yalnız belediye faaliyeti kâfi değildir. İşte şahsî düşüncemize göre bu hususları nazarı itibara alan vazı-ı kanun 3 ve 4 üncü maddelerle memleketin her tarafında mahallî teşekküller tarafından icap eden müesseselerin açılmalarını temin ettikten sonra 27 nci madde ile de lüzumlu görülen yerlerde Sağlık ve Sosyal Yardım ve Millî Eğitim Bakanlıkları vasıtasıyla yurtlar açılacağını da derpiş etmiş bulunuyor. Ve mahallî hususiyetler dolayısıyla hem hükümetin, hem de belediye ve köylerin teşkilât kurdukları yerlerde 26 ncı madde ile bunların teşriki mesaisini temin etmiş bulunuyor.

8 inci madde üzerinde ehemmiyetine ve tereddütlü noktalarına binaen biraz fazlaca durduktan ve bazı lüzumlu münakaşaları yaptıktan sonra şimdi Kanunun diğer maddelerinin tetkikine geçiyorum.

Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkındaki Kanun hükümlerine göre 7 yaşından aşağı bulunan çocukların bakımı ile uğraşacak olan Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının faaliyeti muayyen bir istikamet ve sistem üzerinde cereyan edeceğinden fazla bir müşkilât arzetmemesine mukabil Millî Eğitim Bakanlığına son derece ağır görevler yüklenmiş bulunmaktadır. Ve bu cümleden olarak Kanunun 9 uncu maddesine göre çocukların ilkökul tahsillerinin temini, tahsil yaşını doldurmuş olanlara hususî sistemlerin tatbiki ve bilhassa bunların iş güç sahibi edilmeleri gibi ehemmiyetli hususlar başta gelmektedir. 10 uncu maddede ise Millî Eğitim Bakanlığınca açılacak yetiştirme yurtlarının çocukların iş bulacakları yerlerde tesisleri şart koşulmaktadır.

Kanunun bundan sonraki maddeleri yetiştirme yurtlarının faaliyetlerini açıklamakta, Bakanlıkların mürakabe faaliyetlerine yer vermekte, müesseselere tevdi edilen çocukların iyi yetişebilmeleri için icap eden hükümleri serdetmekte ve bu hususta ihmali görülen müesseseler ve şahıslar için cezaî müeyyideler derpiş etmekte ve bilhassa döner sermayeye geniş bir yer ayırmış bulunmak-

tadır. 24 üncü madde ile de ücretle çalışan çocukların ölümü halinde kanunî mirasçıları olmadığı takdirde birikmiş bulunan paralarının yetiştirme yurduna kalacağını belirtmektedir.

Daha yukarılarda muhtelif vesilelerle tetkik etmiş olduğumuz 25, 26, 27 nci maddelerde de Kanunun yürütülmesi hususunda Millî Eğitim Bakanlığı ile Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlıklarının işbirliği edecekleri, belediyenin açtığı müesseselerin bu bakanlıklar tarafından tanzim edilecek yönetmeliklere göre çalışacakları, köy, belediye ve derneklerin mezkûr Bakanlıklara uygun olarak faaliyette bulunacakları, geliri fazla olmıyan derneklere, bırakılan çocuklar için icabında bütün resmî teşekküllerin, ihtiyaç nisbetinde para ödeyecekleri, nihayet Bakanlıkların bakım ve yetiştirme yurtlarını tesis için ihtiyacın en fazla duyulduğu yerlerden faaliyete geçecekleri derpiş edilmiş bulunmaktadır. Bu hükümleri müteakiben 28 inci madde ile de Bakanlıklar ve belediyeler tarafından kurulacak anaokullarına istekli ana ve babalı çocukları da ücret karşılığı alınabilecekleri belirtilmektedir.

Yeni kurulan her müessesenin, kabul edilen her kanunun, vücade getirilmeğe uğraşılan her eserin muhakkak olarak ilk plânda, bir takım hatalı cihetleri bulunabilir. Ve ifrata varamamak şartıyla, bunu tabîî saymak lâzımdır. İşte bu mütalâanın tabîî bir neticesi olarak mevzuumuzu meydana getiren Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkındaki Kanunun da bir takım hatalı cihetleri ve belki tatbiki kabil bulunmıyan tarafları mevcuttur. Ve bunu nazarı itibara alan vazı kanun da sırf bu sebep dolayısıyla 29 uncu maddeyi vücuda getirmiştir.

Mezkûr 29 uncu madde ile Millî Eğitim Bakanlığında yılda bir defa toplanmak ve en çok bir hafta sürmek üzere kurulması karar altına alınan Çocuk Koruma Genel Danışma Kurulu bu kanunun ve yönetmeliğinin tatbikatını incelemek ve daha iyi olmasını sağlayacak tedbirlerin tesbitini temin etmek gayesini taşımaktadır. Ve Millî Eğitim Bakanının başkanlığında toplanacak Kurula

aşağı yukarı 40 üye iştirak etmekte ve bu üyelerin seçimlerine bilhassa dikkat edilerek salahiyyetli meslek sahiplerine yer verilmiş bulunmaktadır.

Kanunun 31 inci maddesi ise “29 uncu maddedeki amaçları sağlamak üzere il merkezlerinde ve ilçelerde yılda üç defa toplanacak bir İl veya İlçe Çocuk Koruma Kurulunun” teşkilini emretmekte ve Vali veya Kaymakamın başkanlığında toplanması icap eden bu heyetler de adetâ Genel Danışma Kurulunun her bakımdan küçük bir kopyası mahiyetindedir.

Son olarak Kanuna eklenmiş bulunan geçici bir madde ile de “1949 yılı bütçesinin Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı kısmının 701 inci (kimsesiz ve metruk çocuklar genel giderleri) bölümündeki ödenekten Sağlık ve Sosyal Yardım ve Millî Eğitim Bakanlıklarının teklifi üzerine gereken miktarı Millî Eğitim Bakanlığı bütçesinde (korunmaya muhtaç çocuklar genel giderleri) adıyla yeniden açılacak bir bölüme aktarmaya Maliye Bakanı yetkilidir.” hükmü vücade getirilerek 1949 senesi içinde faaliyete geçilmek için malî imkânlar temin edilmiş bulunmaktadır.

C) Kamının İstanbuldaki Tatbikatı :

Korunmaya muhtaç çocuk davası bugünkü durumuyla İstanbul’un en başta gelen İctimaî meselelerinden, kanaatımızca, birincisini teşkil etmektedir. Gerek senelerce devam eden ihmallerin, gerekse hâlihazırdaki dünya vaziyetinin icabı olarak zaruretlerin meydana getirdiği bu dava artık tam mânasıyla had bir şekil almış bulunmaktadır. Mevcut ve bu dava ile ilgili müesseselerin yukarıda muhtelif vesilelerle arzettiğimiz gibi önemli bir hizmette bulunamamaları da mevzuun ehemmiyetini bir kat daha artırmıştır. Ve bugün İstanbulu için için kemiren İctimaî davaların büyük bir yekûnunu kimsesiz, himayesiz ve serseri olarak Kılıç Ali Paşa Hamamında, Köprüaltında, park ve plâjlarda ve buna mümasil yerlerde en fena şartlar içinde büyüyen esrarkeş, canî ve hırsız numuneleri teşkil etmektedir.

İşte İstanbul böyle bir dekor içinde ve içtimaî davaların en büyüğünü sinesinde topladığı bir zamanda Hükümet büyük gayretlerle Büyük Millet Meclisine bir kanun tasarısı sunarak 5 Mayıs 1949 da bu tasarının kanunlaşmasını temin ediyor. Hattâ Kanunun derhal tatbikini temin maksadiyle geçici madde ekleyerek imkânlar da sağlıyor. Fakat maalesef Korumaya Muhtaç Çocuklar Hakkındaki Kanun ismini taşıyan ve yukarda nazârî cephesini tetkik ettiğimiz bu kanun İstanbulda hâlâ tam mânasiyle tatbike mazhar olamamış bulunuyor.

Kanunun 4 üncü maddesinin 2 nci fıkrasında, belediyesi olan yerlerde bu müessese bütçesinin % 1 inin Korumaya Muhtaç Çocuklara ayrılacağı belirtilmektedir. Ve ayrılan bu paranın kifayet etmemesi halinde, 6 ncı madde hükmü iktizasınca, Sağlık ve Sosyal Yardım ve Millî Eğitim Bakanlıkları bütçelerinde bu mevzua tahsis ettikleri meblâğlardan belediyelere yardımlar yapılacağı emredilmektedir. Hattâ Kanunun 5 inci maddesi ayrıca şimdiki iştigal mevzuumuz olan İstanbul Şehir Meclisinin, hususî statüsü dolayısıyla, özel idare bütçesinin % 1/2 sinden de istifade imkânını sağlamaktadır. Bundan başka gene 4 üncü maddenin birinci fıkrasındaki “aynı il içerisinde bulunan belediyeler resen veya birleşerek çocuk bakım ve yetiştirmesini sağlayacak müesseseler kurabilirler.” hükmü belediyelerin bu hususta birleşebileceklerini göstermektedir. Daha yukarıda geniş şekilde tetkik etmiş olduğumuz Kanunun 8 inci maddesi ise Sağlık ve Sosyal Yardım ve Millî Eğitim Bakanlıklarınca bakım ve yetiştirme yurtları açılmasını icap ettirmektedir. Kanunun en önemli hükümleri olan bu maddelerin tetkikini müteakip de şimdi İstanbul’da bu hükümlerin ne dereceye kadar tatbik edildiklerinin münakaşasına geçiyorum.

Bugün Kanunun mer’iyyete girmesinden itibaren iki senelik bir zaman geçmiş bulunmasına rağmen İstanbul’un bu mevzudaki faaliyet ve bilânçosunda her hangi bir başarı görmeye imkân yoktur. Ve biraz da kanundaki müp-

hem noktalar dolayısıyla bu müddet yalnız Bakanlıklarla İstanbul Belediyesi arasındaki anlaşmazlıklarla geçmiştir.

İstanbul Şehir Meclisi Kanunun 4 üncü maddesinde belirtilen bütçe genel yekûnunun % 1 i olan 347.000 lirayı ve 5 inci maddesinde emredilen % 1/2 yi meydana getiren 31.325 lirayı bütçesine ithal etmiştir. Yalnız cem'an 378.325 lira tutan bu meblâğı müsmir şekilde kullanamamıştır. Şöyle ki :

Daha evvel kendisinden bahsetmiş olduğumuz ve kanaatımızca gayri kanunî olarak İstanbul Belediyesine bağlı bir Darülaceze vardır. Ve bu müessesenin de hâlâ mer'iyette olan 12.Nisan.1332 (1916) tarihli bir nizamnamesi mevcuttur. Mezkûr Nizamnamenin 1 inci maddesi ise Darülacezede bir de çocuklar şubesinin bulunacağını âmirdir. Bu esasa istinaden müessesede senelerdenberi çocuklar şubesi faaliyet halindedir.

Evvelce münakaşasını yaptığımız Darülaceze bütçesindeki Belediye hissesi yardım mahiyetinde olarak pek cüz'î bir yer işgal etmektedir. Dolayısıyla bu yardım aynı zamanda müessesedeki çocuklara da şamildir. İşte İstanbul Belediyesi bu yardımı mevzubahis ederek (ben senelerdenberi kendi müessesemde esasen Kanunun emrettiği mahiyetteki çocukları barındırıyorum. Mütөөaddit çocuk kreşleri bu mevzua hizmet etmektedir. Bu bakımdan Kanunun emri mucibince icap eden parayı ben Darülacezeye vereceğim, kreşleri genişleteceğim) şeklindeki iddiayı ileri sürmüş ve 1950 senesinde bütçesine koyduğu % 1 karşılığı olan 347.000 lirayı Darülacezeye vermiştir. Ve bu para yaptığımız tetkikata göre kreşlerin genişletilmesine değil doğrudan doğruya umumî olarak müessesenin tamirine ve lüzumsuz mahiyetteki hususlara sarfedilmiştir. Diğer taraftan Millî Eğitim Bakanlığı Kanunun bu husustaki maddelerini daha başka şekilde tefsir ederek mezkûr paranın kendi emrine tahsisini istemiştir. Ve netice olarak hiç bir esasa istinat etmiyecek bir şekilde özel idare bütçesinin % 1/2 si olan 31.325 lirayı Belediyeden alarak ileride kendisinden bahsedeceğimiz bir Koruma İstasyonu kurmuştur.

1951 senesinde ise İstanbul Belediyesi ile Millî Eğitim Bakanlığı arasında uzun zaman devam eden yazışmalar ve tartışmalardan, hattâ bu yüzden bütçe tastikinin gecikmesinden sonra Belediye hissesi olan % 1 karşılığı 384.000 lira mezkûr bütçenin 19 uncu kısmı olan çeşitli giderler bölümüne ilâve edilmiştir. Ve henüz bu mevzuda kat'î bir karar alınmadığı için bu meblâğın tahsisi yapılmamıştır. Özel idare payı olan % 1/2 ise gene 1950 senesinde olduğu gibi Koruma İstasyonu emrine verilmiştir.

İki senelik zaman içinde Bakanlıkların faaliyetlerine gelince; bu hususta yapılan şey kısaca kuru gürültüyü geçmemiştir. Zira Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı 1950 senesinde İstanbuldaki teşkilâtı emrine 50.000 lira göndererek Bakım Yurtları açılmasını istemiştir. Fakat İstanbul Belediyesi gibi hiç bir hakka, kanuna istinat etmeden Darülacezenin hamisi mevkiine geçmek isteyen Bakanlık bu yurtları, mezkûr müessesede vücade getirmeği düşünmüşse de bunda bile muvaffak olamamış, yalnız 50.000 liranın 10.000 lirasını Darülacezeye kaptırmakla yetinmiştir. Ve bugün Sağlık ve Sosyal Yardım, Bakanlığının İstanbul teşkilâtı emrinde 40.000 lira beklemektedir.

Kanunen kendisine en fazla görev yükletilen Millî Eğitim Bakanlığı ise yalnız 1950 senesi içinde kendi emriyle kurulan Koruma İstasyonuna 10.000 lira yardımla yetinmiş ve bundan sonra da İstanbul Belediyesi ile yaptığı mücadele hariç her hangi fiilî bir hizmeti görülmemiştir. Ve dolayısıyla bizim anlayışımıza göre Kanunun 8 inci maddesinde de mevzubahis olan ve Sağlık ve Sosyal Yardım ve Millî Eğitim Bakanlıkları tarafından açılması icap eden Bakım ve Yetiştirme Yurtları açılamamıştır. Yalnız hüviyeti hakkında hâlâ kimsenin bir şey anlayamadığı Koruma İstasyonu gayet fena şartlar içinde faaliyetine devam etmektedir. Ve bugünlerde bu konuda yapılan toplantılara ve münakaşalara göre mevcut teşekkül de kapanmak üzeredir.

İlgili makamların bütün ihmalkârlıklarına ve fuzulî anlaşmazlıklarına karşılık İstanbul'un bu mevzudaki du-

rumu ise gayet feci bir manzara arz etmektedir. Bir kanun çıktığını, ıstıraplarının tahfif edileceğini, sürünmekten kurtulacağım ve müşfik bir hayata kavuşacağımı uman İstanbul'un zavallı çocukları beklemektedir.

Bugün Şehirde 300 e yakın haklarında mahkeme kararı alınmış çocuk vardır. Bunlardan 50 si Millî Eğitim Bakanlığının hiç bir esasa uymayan emri ile Bilecikte kurulmuş bulunan Yetiştirme Yurduna gönderilmiş, pek cüzi bir kısmı ise Korunma İstasyonuna alınmıştır. Geride kalan çocuklar ise her gün ilgili makamlara uğrayarak yürekler acısı manzara ile merhamet dilenmektedirler.

Şüphesiz İstanbul'un Korunmaya muhtaç çocuklarının sayısı 300 değildir. Bu rakamın muazzam yekûnlara balığ olması icap etmektedir. Fakat bir taraftan muhtar, zabıta ve belediye memurlarının Kanunun 2 nci maddesine rağmen bu mevzu malûmat sahibi olmamaları ve bilhassa ihmalleri, diğer yandan vatandaşa, sürüncemeler dolayısıyla hasıl olan itimatsızlık ve bütün bunlardan daha mühim olarak hiç kimsenin bu konuda resmî makamların samimî olacaklarına güven beslememeleri mezkûr 300 rakamının gayesine ulaşmasına imkân vermemektedir. Hülâsaten daima vaadlerle oyalanan vatandaş artık fiiliyat istememektedir.

O halde yapılacak şey nedir? Biz şahsî mütalâamıza göre buna cevap vermeğe uğraşalım :

Kanunun 27 nci maddesi “Bakanlıklar, bu Kanunla kendilerine verilen görevlere ihtiyacın en çok duyulduğu yerlerde başlayacaklardır” hükmünü serdetmektedir. Bu ihtiyacın duyulduğu yerlerin başında ise şüphesiz İstanbul bulunmaktadır. O halde Bakanlıkların Kanunun emirlerini yerine getirmeleri, Çocuk Bakım ve Yetiştirme Yurtlarını kendi tahsisatları ile derhal açmaları ve samimiyetle fiilî vaziyete geçmeleri lâzımdır. Kanunun etraflıca tetkikinden anlaşılacağı şekilde İstanbul Belediyesi tarafından kendi emirlerine verilecek herhangi bir para bulunmadığına göre münakaşa ve fuzulî yazışmalarla zamanı

uzatmaktansa derhal kendi bütçelerini imkânı nisbetinde icap edeni yapmaları her bakımdan en doğru harekettir.

Gene Kanunun 4 üncü maddesinin 1 inci fıkrası “belediyesi bulunan yerlerde bu gibi çocukların 3 üncü maddedeki şekilde bakım ve korunması ve iş gücü sahibi edilmeleri belediyeler tarafından yapılır. Aynı İl içinde bulunan belediyeler re’sen veya birleşerek çocuk bakım ve yetiştirmesini sağlayacak müesseseler kurabilirler” hükmünü serdettiğine göre Belediyenin halihazırda Bakanlıklardan direktif almasına lüzum yoktur. Yalnız 25 inci maddenin 2 nci fıkrası mucibince ancak bahis mevzuu olan yönetmelik çıktığı takdirde, bu, mümkün olabilir. 26 ncı maddenin ilk fıkrasındaki teşriki mesai ise esasen mevcut davanın tabii icabatıdır.

Belediyenin faaliyet bilânçosu hakkındaki şahsî fikrimize gelince bu, Kanunun 4 üncü maddesinde çocukların bakım, korunma ve meslek sahibi edilmeleri olarak sarahatan gösterilmektedir. Bu sebeple İstanbul Genel Meclisinin hem belediye, hem de özel idare bütçelerinden tekrif ettiği paralarla derhal faaliyete geçmesi lâzımdır.

Darülaceze kuruluşunda her ne kadar bir de çocuklar şubesini ihtiva etmekte ise de bunun halen mantikî bir ciheti kalmamıştır. Zira müessese nizamnamesinin tetkikinden Darülacezeyi müteakip aynı zamanda Darüleytamlar açılacağı, iki yaşlarını dolduranların açılacak bu teşkilâta devredilecekleri anlaşılmaktadır. Halbuki Darüleytamlar çok zaman önce lâğvedilmişler ve bunların yerlerini tutan müesseseler de açılmamışlardır. O halde bugün Darülaceze kanunen kendisine tahmil edilen yükün çok fazla fevkinde hamlelerle yüklü bulunmakta, bu sebeple hakikî gayesinden günden güne uzaklaşmaktadır. 1.000 kişilik kadrosunun 400 ünü çocukların teşkil etmesi bunun en açık bir delili mahiyetindedir. Kaldıkı kadrosuzluk ve binanın kifayetsizliği dolayısıyla yapmış olduğu hizmetin de büyük bir değeri yoktur. Bütün bunlardan başka acezelerle çocukların bir arada bulunması son derece mahzurludur. Gayesi çocukları yarın için faydalı hale ge-

tirmek olan bu teşkilât maalesef müşterek hayat dolayısıyla umduğuna ulaşamamakta, hattâ fena göreneklere sebep olmaktadır.

Netice olarak Belediyenin mezkûr para ile ve malî bakımdan Kanuna verdiği imkânlardan faydalanarak yeniden teşkilâtlar kurması, esasen kanunen kendi emrinde olmaması icap eden Darülacezedeki çocukları bu müesseseden çıkarması ve samimî bir niyetle esasen beledî bir vazife olan bu davaya canla başla sarılması lâzımdır. Bu, hem Kanunun emri, hem de vatandaşın maşeri isteğinin ifadesidir.

Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkındaki Kanunun İstanbul'daki tatbikatını ve şahsî fikirlerimizi bu suretle belirttikten sonra şimdi de ayrı bir bahis olarak daha evvel kendisinden birkaç yerde bahis açtığımız Mevlânakapı Koruma istasyonunun tetkikine geçiyorum.

Mevlânakapı Koruma İstasyonu

Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkındaki Kanuna istinaden Millî Eğitim Bakanlığının 17/2/1951 tarihli emri ile İstanbul'da bir Koruma istasyonu kurulmuştur. Halen Mevlânakapı'da faaliyet halinde bulunan bu teşkilâtın mezkûr kanunun sarîh olarak hangi maddesine göre tesis edildiği bilinmemekle beraber şahsî fikrimize göre ancak 2 nci maddenin “.....millî eğitim memuru çocuğun durumuna göre gerekli tedbirleri almakla beraber.....” hükmüne istinat edebileceği tahmin olunmaktadır. Yalnız istasyonun on sekiz aydan beri devamlı bir müessese gibi çalışmaya devam etmesi bu fikrimizin de yanlışlığını ortaya koymaktadır. Bakanlığın mezkûr tamimi ehemmiyetine binaen aynen aşağıdadır :

“1 — Yurdumuzun başlıca büyük şehirlerinden bulunun İstanbul, İzmir ve Ankara ili merkezlerinde beden, ruh ve ahlâk gelişmeleri tehlikede olan çocuklardan,

- a) Anasız ve babasız,
- b) Ana ve babası belli olmıyan,

c) Türk Medenî Kanunu hükümlerine göre haklarında korunma tedbirleri alınmasında zaruret görülenlerin aşağıdaki esaslar dahilinde tesbit edilmesine ihtiyaç hasıl olmuştur:

2 — Bu maksatla Emniyet teşkilâtının mahalle ihtiyar kurulları ile işbirliği yapmaları uygun görülmüştür. Emniyet memurları her mahallenin ihtiyar kurulu ile birlikte o mahallenin evlerini ve ev olarak kullanılan bütün yerlerini birer birer dolaşarak ve 1 inci maddede belirtilen vasıfları taşıyan çocukları tesbit ederek bunların her biri için örneği ekli fişi dolduracaklardır. Bu fişlerden yeteri kadarı doğrudan doğruya Millî Eğitim Müdürlüğü adresine postalanmıştır.

Tesbit edilen fişlerin tanzimi işi en geç Mart/1950 sonuna kadar bitirilmiş olacaktır.

3 — Millî Eğitim Müdürlüğüne teslim edilecek olan bu fişler esaslı bir incelemeye tâbi tutulacaktır. İnceleme sırasında lüzum görüldüğü takdirde mahalle ihtiyar kurulları, alâkalı çocukların kendilerini ve velileriyle de temas edilmek suretiyle bunların 5387 sayılı kanunun 1 inci maddesine göre korunmaya muhtaç olup olmadıkları hakkında kesin kanaata varacaklardır.

4 — Fişlerin incelenmesi neticesinde:

a) Beden, ruh ve ahlâk bakımından gelişmeleri tehlikede görülmekle beraber mahkemeye sevk edilerek velâyetlerinin Kanunda belirtilen kurumlara verilmesine mahal görülmeyen çocukların kendileri veya velileri hakkında (serseri ve mazannai sui eşhas) hakkında 1/Mayıs/1325 tarih ve 210 sayılı kanunun 2, 16, 17 nci ve Türk Ceza Kanununun 470 ve 476 ncı maddeleri gereğince işlem yapılacaktır.

b) Durumları 5387 sayılı kanunun şumulüne giren çocuklar hakkında ise Millî Eğitim Müdürlüğü tarafından mahkemeye müracaat edilerek gerekli kararın en kısa bir zamanda alınması sağlanacaktır.

5 — Mahkemedeki işlerin kısa bir zamanda bitirilmesi için Adalet Bakanlığı, çocukların kimliklerinin yine

kısa bir zamanda tesbiti bakımından da İçişleri Bakanlığı ile temas edilmektedir. Netice ayrıca bildirilecektir.

6 — Mahkemece mahallen bakım ve korunmalarına karar verilen çocuklar kararda belirtilen kurum veya şahıslara verileceklerdir. Bu çocukların reşit oluncaya kadar durumları, söz konusu kanunun 18. maddesinde belirtilen Bakanlık mensupları tarafından daimî bir takip ve mürakabeye tâbi tutulacaklardır.

7 — Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı bakım yurtları ile Bakanlığımız Yetiştirme yurtlarında bakım ve korunmalarına karar verilen çocuklardan 7 yaşına kadar olanların mufassal kimliklerini gösterir listeleri Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına, 7-16 yaşına kadar olanların da yine aynı şekildeki listeleri Bakanlığımıza gönderilecektir.

8 — Bu çocuklardan 7 yaşına kadar olanlar Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığınca bildirilecek bakım yurtlarına, 7-16 yaşına kadar olanlar da Bakanlığımızca bildirilecek iş yerleri ve yetiştirme yurtlarına sevkedileceklerdir.

9 — Üçüncü maddede belirtilen inceleme neticesinde durumları 5387 sayılı kanunun şümulüne girmesi lâzım gelen işsiz, güçsüz ve himayesiz 15 yaşından büyük serseri çocuklar hakkında 210 sayılı kanunun 2 nci maddesi gereğince işlem yapılacaktır. 15 yaşına kadar olanlar ise derhal korunma istasyonu olarak kullanılmak üzere İlinizce temin edilecek müsait bir binada toplanarak iaşe ve ibate edileceklerdir. Gerek bina ve gerekse çocukların giydirilme, yedirilme ve yatırılma masrafları söz konusu Kanunun 4 ve 5 inci maddeleri gereğince İliniz Belediye ve özel İdare bütçelerine konulan ödenekten sağlanacaktır. İhtiyaç duyulduğu takdirde Bakanlığımızdan ödenek istenecektir.

Koruma İstasyonları ihtiyaca göre ayrı semtlerde de kurulabilir. Bu istasyonlarda kız ve erkek çocuklar ayrı yerlerde ve bilhassa erkek çocukların mümkün olduğu kadar yaş durumları da dikkata alınmak suretiyle yer-

leştirilecek, her türlü korunma ve emniyet tedbirleri alınacaktır.

10 — Kurulacak olan bu koruma istasyonlarının İlinizce tesbit edilecek esaslar dahilinde yönetilmesi için tecrübeli ve meslekî durumları uygun görölenlerden ihtiyaca göre görevlendirilecek öğretmenlerin adları Bakanlığımıza bildirilecektir.

11 — Koruma istasyonları için ihtiyaç duyulacak olan memur ve hizmetliler İlinizde kurumların kadrolarından faydalanılmak suretiyle temin edilecektir.

12 — İçtimaî bakımdan önemini takdir edeceğinizden emin bulunduğum bu konu üzerinde azamî titizlikle durularak tesbit işinin belirtilen süre içinde eksiksiz ve sıhhatli olarak ikmal edilmesini, koruma istasyonlarının da hemen kurulmasını ve yukardaki esaslar dahilinde yapılacak işler hakkında Bakanlığımıza etraflı bilgi verilmesini ehemmiyetle rica ederim.”

Emrin dokuzuncu maddesine kadar kısmı, bir takım lüzumlu açıklamalarla, aynen kanunun ilgili maddelerine tekabül etmektedir. Fakat bundan sonraki hükümlerin, kanunu başka şekilde anlayışımız dolayısıyla, tetkikine lüzum vardır. İlk olarak mezkûr emrin dokuzuncu maddesinde “.... Gerek bina ve gerekse çocukların yedirilme, giydirilme ve yatırılma masrafları söz konusu kanunun 4 ve 5 inci maddeleri gereğince İliniz Belediye ve Özel İdare bütçesine konulan ödenekten sağlanacaktır. İhtiyaç duyulduğu takdirde Bakanlığımızdan ödenek istenecektir...” hükmü kanaatımızca kanunun ruhuna ve mezkûr maddelere uygun bulunmamaktadır. Zira, daha evvel tetkik ettiğimiz kanunun dördüncü maddesi bahis konusu çocukların “.....Bakım ve korunması ve iş güc sahibi edilmeleri Belediyeler tarafından yapılır” hükmünü serdetmekte olduğuna, aynı zamanda 25 inci maddede de bahis mevzuu olan yönetmelik de çıkmadığına göre Belediye, Kanunun emrettiği meblâğı istediği yerde bu hususa tahsisle serbesttir. Ve Millî Eğitim Bakanlığının direktifine bağlı değildir.

İkinci olarak emrin 10 ve 11 inci maddeleri kurulacak istasyona lüzumlu elemanların teminine hasredilmiş ve bu elemanların idareten İstanbul Millî Eğitim Müdürlüğü kadrosundan tefriki uygun görülmüştür. Dolayısıyla mezkûr Bakanlık sırf bir faaliyet göstermiş olmak gayesi ile İstanbul Belediyesi bütçesinden faydalanarak kanunun 8 inci maddesine göre doğrudan doğruya kendi görevi olan hususları çok hatalı ve aksak bir şekilde tahakkuk ettirmeğe yeltenmiştir.

Bu iki husus dışında mezkûr emirle, faydalı bir iş olarak da İstanbul'da korunmaya muhtaç çocuk adedinin tesbiti emredilmiş ve bunlar hakkında derhal mahkeme kararı alınmasının temini istenmiştir. Fakat gayet lüzumlu ve esasen Kanunun 2 nci maddesinin icabı olan bu istek ise maalesef tahakkuk ettirilememiştir.

Netice olarak kanaatımızca Kanun hükmü ile alay mahiyetinde olan ve az bir tahsisat vermesi bakımından Belediyenin, güya Kanunun kendisine tahmil ettiği görevleri yapıyormuşçasına Millî Eğitim Bakanlığı hesabına uygun gelen ve yukarda bir nebze bahis konusu ettiğimiz Korunma İstasyonu kurulmuştur. Ve bu istasyon hakkında yaptığımız tetkikat ve şahsî mütalâalarımız ise aşağıdadır:

Bugün İstanbul'da Millî Eğitim Bakanlığının tamimine göre ve Kanunun hükmü iktizasından olarak- haklarında korunma kararı alınmış ancak 248 çocuk mevcuttur. Bu çocuklardan 50 si mezkûr Bakanlığın hiç bir esası olmıyan emri ile Bilecik Yetiştirilme Yurduna gönderilmiştir. Geride kalan 198 çocuğun da "haklarında korunma kararı alınmamış bazı çocuklar da dahil" ancak 82 si koruma istasyonuna kabul olunmuştur.

İçinde halen 82 çocuk bulunan istasyon ise her bakımdan harap ve perişan bir vaziyette bulunan bir medrese köşesine sığınmıştır. Görünüşünden uzun bir ömre malik olduğu anlaşılan ve teşkilâtı itibariyle de bir medrese olarak yapılmış bulunan bina, hiç bir tamire de maz-

har olamadığından çok perişan bir manzara arz etmektedir. Ve bina olarak her bakımdan lâzım gelen gayeye hizmet etmekten uzaktır.

Müessesenin malî durumuna gelince; İstasyonun tesis edildiği 1950 senesinde Millî Eğitim Bakanlığında 10.000, Belediye, kendi iddiasına göre, bir yanlışlık eseri olarak % 1 karşılığı olan 345.000 liraya mahsuben 5.000, özel idare hissesi olan % 1/2 de tamam olarak 33.965 lira yardım yapılmıştır. 1951 senesinde ise Millî Eğitim Bakanlığı yardımında bulunmamış, Belediye bir yıl önce vermiş olduğu 5.000 lirayı da yanlışlıkla verdiğini ileri sürerek hiç para vermemiş, yalnız Özel İdare bütçesinin % 1/2 si olan 31.325 liranın tahsisi ile iktifa olunmuştur. Daimî Komisyonun kararı ile bu 31.325 liranın 25.000 lirası iâşe, 1.300 lirası temizlik masrafları bedeli olarak alıkondduğu için büyük bir yekûna balığ olan diğer masraflar için 5.000 lira gibi pek cüz'î bir para kalmaktadır. Ve gayet tabîî olarak bu kadar az bir meblâğla da hiç bir ihtiyaç karşılanamamaktadır. Bu meyanda 1951 Martında İstasyon Müdürlüğü tarafından yapılan teklifte istenilen yazlık elbise, radyo, kuzüne, porselen tabak, yatak takımı, yatakların hallaçla atılması, binanın tamiri, ranza halinde karyola gibi zarurî masraflar bütçe mülâhazası ile uzun müddet cevapsız kalmış, yalnız idarecilerin fevkalbeşer enerjisi ile 27/6/1951 günü zarurî olarak yatak takımı, hallaç işi ve yazlık elbise meselesi Daimî Komisyon tarafından karara bağlanabilmiştir.

İstasyonun, yukarıya aynen geçirdiğimiz Millî Eğitim Bakanlığı tamiminin II nci maddesinde belirtildiği şekilde kendine ait bir yetiştirici ve hizmetçi kadrosu yoktur. Müstahdemler Hoca Sadettin İlkokulu kadrosuna dahildir. Mevcut bir müdür, dört öğretmen ise ayrı ayrı okul kadrolarından tefrik edilmişlerdir. Fakat bu beş yetiştirici kadrosu da gayri kâfi bir haldedir. Zira Millî Eğitim Müdürlüğü bu meseleye verdiği ehemmiyeti ortaya koyar şekilde başka kadrolarda işe yaramayan elemanları buraya istirahat için vikaye etmiş gibidir. Hakikaten faal ve enerjik bir müdür ve bir öğretmenden geride ka-

lan üçü hem hastadırlar, hem istasyonla ve çocuklarla meşgul olacak kabiliyetten uzaktadırlar, hem de bunlara ilâveten devamsızdırlar. Esasen müessese her türlü mürakabeden uzak olduğu için noksanlıkları ve hataları arayıp soran da yoktur.

Yukarıda kısaca arzettiğimiz gibi teşkilâtın noksanlığı dolayısıyla istasyona 7 yaşından küçük olanlar alınamamaktadırlar. Ve halihazırda mevcut çocuklar 7-16 yaşlarına inhisar etmektedir. Mevcudun 9 u kızdır. Ve bunlar tâbir caizse ayrı bir rejime tâbidir. Müessesede çocukların tahsili için icap eden ilkokul açılmamıştır. Genel yalnız idarecilerin şahsî gayretleriyle istasyonda bir ve ikinci sınıflar teşkil olunmuş, 3, 4, 5 inci sınıflara devamları icap edenler civar ilkokullara gönderilmişlerdir. 12 yaşından yukarı olan çocukların bir kısmı ise bin- bir müşkülâtla fabrikalara yerleştirilmişlerdir. Fakat civar okullara gönderilen çocuklar diğer mektep çocukları tarafından istihfafla karşılandıkları, buna karşı okul öğretmenleri bu duruma mani olacakları yerde maalesef kendileri de bu çocuklara fena muamelede bulundukları için, lâzım gelen verim temin edilememekte ve okullardan bu sebeple kaçma hadiselerine sık sık şahit olunmaktadır. 12 yaşından yukarı çocuklar ise bu hususta Millî Eğitim Bakanlığının icap eden müesseseleri açmaması dolayısıyla, çok büyük müşkülâtlarla hususî fabrikalara yerleştirilmekte fakat bu fabrikalarda da gerek ücretin azlığı, gerek çalışma saatlerinin fazlalığı dolayısıyla haricî serbest, serseri hayata alışmış çocuklar sıkılmakta, eski hayatlarını aramaktadırlar. Devlet fabrikalarının kapılan ise bu nevi çocuklara daima kapalı bulunmaktadır. Bu hususta Kanun emri iktizası olarak yapılması icap eden mürakabe görevi de ifa edilemediği için çocukları bulundukları vasata alıştırarak tedbirler alınamamaktadır.

Çocukların yemeklerinin piştiği, yemek yedikleri, yattıkları, vakitlerini geçirdikleri yerler ise çok feci manzara arz etmektedir. Esasen istasyon kurulduğu zaman gelen malzeme, yataklar, karyolalar, yemek takınılan v.s,

diğer yatılı okulların kullanılmaz hale gelmiş demirbaşlarından temin olunduğu ve 18 aydanberi de bu hususta en küçük bir para bile sarfedilmediği için eski vaziyet olduğu gibi durumunu muhafaza etmektedir. Karyola ve yatakların manzarası insana adetâ ürperti vermektedir. Yataklarda, yorganlarda çarşaf, yastıklarda yüz, karyolalarda yatacak hal yoktur. Yemekler İstanbul Belediyesi Zabıta Talimatnamesine göre yasak olan kaplarla ve vasıtalarla yenmektedir. Sair hususat da bu saydıklarımıza mütenazır vaziyette bulunmaktadır. Medresede, İstanbul için halen en mübrem medenî ihtiyaç olan, su ve elektriğin mevcut olmaması, pek yakında bulunan terkösün buraya getirilmemesi dolayısıyla her taraf susuzdur ve karanlıktır. Bunun neticesi olarak temizlik te ona göredir.

İstasyon idaresi tarafından iaşenin ve yapılan yemeklerin iyi olduğu söylenmektedir. Fakat bunun ne derece doğru olduğunu bilmiyoruz. Zira her hususu büyük bir ihmal ve lâkaydinin kucağına bırakılmış olan bu yerde iaşenin ne derece iyi olabileceği sair hususlarla mukayeseye değer bir keyfiyet arz etmektedir.

İstasyonda anî ve geçici hastalıklar için bir revir mevcuttur. Fakat bu revir, kaba bir tâbirle, kel başa şimşir tarak gibidir. Zira hastalıklar için icap eden ilâçlar mevcut olmadığı gibi, mevcut olsa bile kullanılması imkânsızdır. Öğretmenlerin tabîî olarak, meslek itibarıyla doktorlukla alâkaları bulunmadığından revirin müessesenin devamı müddetince hiç değilse bu işten anlıyan bir kimseye ihtiyacı vardır. Şurasını da sırası gelmişken söyliyelim ki devlet hastaneleri de diğer resmî teşekküllerle sanki sözleşmiş gibi bu çocukların hastalıklarına bigâne* dir. Hasta bir çocuğu herhangi bir hastaneye yerleştirmek adetâ mühim bir dava olarak müşahede olunmaktadır.

Bütün bu hususları kısaca zikrettikten sonra beden, ruh ve ahlâk gelişmeleri tehlikede olan, eksiklik ve hataların müşahhas numuneleri vaziyetinde bulunan çocuklar hakkında bilmem bir şey söylemeğe lüzum var mıdır. Onlar adetâ canlı bir sefalet numunesi halindedirler. Üzerlerinde elbise, ayaklarında ayakkabı, vücutlarında temiz-

lik ve tavırlarında herhangi bir medenîlik emaresi görülmemektedir. Eğer Korama İstasyonunda bir eser, çocukların durumlarında biraz salâh görülebiliyorsa bu da şükranla kaydetmek icap eder ki bu davaya nefislerini tamamiyle hasretmiş olan bir müdür ve bir öğretmenin eseridir.

Çocukların İstasyona kabulü meselesine gelince bu hususta Kanunun emrettiği evsaf nazarı itibara alınmamaktadır. Esasen mezkûr Kanunun şümulü içine girmeleri icap eden çocukların evsafını belirten 1 inci madde hükmü kanaatımızca kat'î olmadığı, bu vasıflar 3 üncü madde ile daha da genişletildiği için ve bunlardan başka Türk Medenî Kanunu hükümlerine göre haklarında korunma tedbirleri alınmasında zaruret olan çocukların bir kısmını teşkil eden zina mahsulü çocuklar, bahusus 7 yaşından küçük olanları barındırmak hususunda Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığınca, yukarıda belirttiğimiz gibi, tahsisatın mevcudiyetine rağmen icap eden teşkilât kurulamamış olduğundan İstasyonun diğer hususlarında olduğu gibi bu cihetinde de başlı başına bir başıboşluk hakimdir. Müessesede halen haklarında mahkeme kararı alınmamış çocuklar mevcuttur. Ve 7 yaşından aşağı olan ve zina mahsulü bulunan çocuklar da gayesinden günden güne uzaklaşan Darülacezeye alınmaktadır. Halbuki mezkûr Kanunun mer'iyete girmesinden itibaren Darülacezenin esas iştigal mevzuuna dönmesi, Müessesede mevcut bilûmum çocukları bugün için hataları ile beraber Yurtların yerlerini tutan İstasyona devretmesi icap eder. Fakat daha evvel arzettiğim gibi İstasyonun çok perişan vaziyeti, küçükler için teşkilâtın mevcut olmaması yüzünden hem Kanun hükümleri ihlâl edilmekte, hem de Belediye tahmil edilen % 1 hisse için bu suretle bir tevîl yolu açık bulunmaktadır. Formal olan bu hususların bir esasa bağlanmasına, davanın ehemmiyeti bakımından şiddetle lüzum vardır.

İstasyona gelen çocukların ruhî durumları ise başlı başına bir hadise teşkil etmektedir. Bir kısmı dilencilik-

ten, bir kısmı fena itiyatlara müptelâ olmuş bulunarak, pek azı da temiz aile çocuğu olarak müesseseye alınan çocuklar ilk hamlede hemen kafalarına firarı koymaktadırlar. Zira bu tip çocukları en basit disiplin kaideleri bile sıkmakta, aynı zamanda meşgul olacakları herhangi bir vasıta da bulunmamakta olduğundan bu hal onlara dışardaki serbest hayatı aratmaktadır. Dışarıda hem para kazanan, hem de bu sayede iptilâların tahakkuk ettiren çocuk elbet de hiç bir iştigal mevzuu olmıyan bir yerde Sıkılacaktır. Disiplin, temizlik, intizam onların başlıca düşmanıdır. Hariçte tam bir serbesti içinde yaşayarak, pislikle kucaklaşarak, sigara izmaritleri toplıyarak, çöp sepetlerinden veya dilenmek suretiyle gıdalarını temin ederek sefalet ve perişanlığın canlı sembolü halini almış bulunan ve ruhen pek düşük bir seviyede olan bu çocuklar elbet te kolaylıkla istenilen kalıba giremeyeceklerdir. Davanın ehemmiyeti esasen bu sebeplerin şümülü dışındadır. Ve 210 sayılı kanuna tâbidir. Bütün bu vaziyetleri nazarı itibara alarak her şeyden önce, Müessese devam edecek ise, çocukların yaşlarına göre meşgul olacakları vesaite lüzum vardır. Bu meyanda sinema ve radyo onları her bakımdan eğlendirecek birinci derecedeki vesait arasında yer almaktadır.

Hülâsa olarak söylemek isteriz ki hâlihazırda mevcut olan ve güya 5387 numaralı kanunun tatbikini temin eden Koruma İstasyonu her bakımdan gayrikâfidir. Ve buraya sarfedilen para tamamen boşunadır. Kanunun kanaatımızca arzettiğimiz bazı aksak cihetlerinin tamamlanarak ve ilgili daireler arasında bir anlaşmaya varılarak hiç bir gayeye matuf olmıyarak İstasyonda alıkonulan çocukların durumlarına bir çare bulmak, daha doğrusu, Kanunu tahrifata kaçmayarak fuzuli yapılan masraf ve mesaiye son vermek lâzımdır.

İDAREDE REFORM

Yazan : **İhsan OLGUN**

Yeni yıl bütçesinin hazırlandığı bugünlerde İdarî hizmetlerin daha iyi işleyebilmesi için ne gibi tedbirlerin alınmasına ihtiyaç olduğunu belirtmekte fayda umduğumdan bu yazıyı yazmak zaruretini hissetmiş bulunuyorum.

Memlekette hükümet makinesinin salim, çabuk ve muntazam olarak rasyonel bir şekilde çalışmasına şiddetle ihtiyaç vardır. Bunu en kısa bir zamanda temin ve tesis etmek mecburiyeti mutlakdır. Bunun için de iyi vasıflı, karakterli, yetkili, sâlâhiyet ve mesuliyetini müdrik memurlara ihtiyacımız vardır. Her memlekette memur olmak objektif hukukunun vatandaşlara tanıdığı bir selâhiyetdir. Binaenaleyh lâzım gelen vasıfları haiz olan reftler bu salâhiyetten istifade eder, fakat memur zekâ, kabiliyet, ehliyet ve gerekli seciyeyi haiz yurtdaşlar arasından itina ile seçilerek iş başına gelmelidir. Diğer taraftan da her hizmet için lâzım olan bilgi, ihtisas ve karakter ivica aranmalı bir memuriyet ancak ona lâyıf olanlara verilmelidir. Bunu temin için de devlet memurları statüsünün reel ihtiyaçlara uygun bir şekilde yeniden tanzimi lâzımdır. Tayin şartlarını, görev ve ödevlerini, hukuk ve yetkilerini tanzim meslek istikrarını ve hukuk teminatını tesbit edecek bir memuriyet statüsü idare reformunun temel taşıdır. Bu maksadın temini için de bir taraftan âmme hizmetini gören devlet kadroları üzerinde gerekli tasarruf çalışmaları ilerlerken diğer taraftan bugünkü devlet mefhumunun işleyiş anlayışına uygun bir tarzda yeni bir memurun kanununun tanzim edilmesi âcıl ve zarurî ihtiyaçlarımızdan biridir.

Bundan başka Büyük Millet Meclisince kabul olunan kanunlarla umulan gayelere erişebilmek için iç idarenin bugünkü ihtiyaçlara uygun bir şekilde yeniden tanzimi de lâzımdır. Bu arada bazı hizmetlerin daha iyi bir şekilde görülebilmesi için hükmi şahsiyeti ve İdarî muhtariyeti haiz birçok âmmе hizmeti gören müesseseler doğmuştur. Devletin faaliyet sahalarının böyle muhtelif istikametlerde artmış bulunması ve bu faaliyetleri görecekt uzunların ilim ve tekniğe istinat ederek kurulmuş bulunması, hizmet ademi merkeziyet prensibinin tatbik sahasını genişletmiştir.

Bir memlekette demokrasi ruh ve terbiyesinin gelişmesinde önemli bir rol oynayan bu müesseseler bizde özel idareler, belediyeler ve köylerden ibarettir.

Hususî idarelerimizde idare teşkilâtımız arasında hükmi şahsiyeti haiz olarak belirmesinin (35) senelik bir mazisi vardır. Ana yasamızın görev ayrılığı prensibinin bir ifadesi olan ve vilâyetlere hükmi şahsiyet tanıyan idarei umumiyei vilâyat kanunu meşrutiyet devrinde tedvin edilmiş bir kanundur. Bu kanunun yürütülmesi mahalline bırakılan bir takım hizmetlerin, Cumhuriyet devrinde ekonomik ve teknik sebeplerle merkezce daha geniş bir bilgi ve yetki ile idareleri lüzumu hasıl olmuş ve muhtelif tarihlerde çıkartılan kanunlarla evvelce mahalline bırakılan hizmetler yeni bir takım müesseselere veya bakanlıklara bağlı idarelere tevdi edilmiş bulunmaktadır. Buna rağmen birçok hizmetler hâlen özel idarelerce yürütülmekte ve fakat bu idareler uhdelere mevdu hizmetleri ifa edebilecek gelir kaynaklarından mahrum bulunmaktadırlar.

Bugünkü haliyle özel idareler mahalli hizmetleri ifa edemediği gibi memurlarına bile maaş verememektedir. Mütemediyen hükümetten yardım isteyen bu müesseselere sağlam gelir kaynakları bulmak mecburiyetindeyiz.

Belediyelere gelince: Belediyelerin de malî durumu özel idarelerden daha kötü bir haldedir. Hâlen hükümleri meri belediye vergi ve resimleri kanununun sağladığı gelirlerle belediye kanununun belediyelerimize yüklediği

vazifeleri ifa edecek imkânlardan tamamen mahrumdur. Bu müesseseler de memurlarına maaş verecek bir durumda değildir. Belediyeler de kendilerine sağlam gelir kaynakları bulmak mecburiyetindedir. Bu müesseselerin yaşayabilmesi için dünya milletlerinin yapmış bulunduğu rasyonel işletme müesseselerine başvurmaktan başka çaremiz yoktur.

Gelelim köye: Bütün idarenin temelini teşkil eden köylerimizin yarısından fazlasında köy kanunu tatbik edilmemektedir. Köy kalkınmasına hizmet edecek bilgili idare adamını henüz köye sokamadık. Çünkü köylünün hükümetle ilk temas kademesi olan nahiyelerimiz bugün verimsiz ve manasız bir teşkilât halindedir. Bugünkü haliyle nahiye bir işe yaramadığından bucaklarımız ilçe haline kalp edilmelidir. Bu şimdilik mümkün değilse tam teşkilâtli nahiye haline getirmeliyiz. Tam teşkilâtli nahiyeimizin de başına en aşağı meslek kursundan geçmiş lise mezunlarından bucak müdürleri tayin etmek için malî imkân aranmalıdır. Hülâsa devlet köye her türlü varlığıyla gitmelidir. Köye ait hizmetler başlıca şu noktalarda toplanabilir;

Evvelâ köyün inzibat işi kır bekçileri kullanmak suretiyle temin edilmelidir. Jandarma köyden uzaklaştırılmalıdır. Köy istihsaline önem verilmelidir. Köy istihsalinde ana unsur arazidir. Topraksız köylüyü mutlaka toprağa kavuşturmalıyız. Tohum, gübre, ziraat âletleri işi muhakkak halledilmelidir. Öküz ziraatından at ziraatına karasabandan pulluğa geçmek imkânları sağlanmalıdır. Küçük sulama işleri köy bünyesinde halledilmelidir. Köy yolları mevzun programa bağlanmalıdır.

Zirai kredi işine kökünden bir çare bulmalıyız. Devlet ve mahallî idarelerin yardımıyla bir köyün istihsalâtından azamî yüzde bir alma suretiyle köy tarım kooperatifleri kurulmalıdır.

Köylünün sağlığı Ön plâna alınmalı, köy sağlık merkezleri kurulmalı gezici hekimler haftanın muayyen günlerinde para kazanmak hırsıyla değil temiz meslek idealiyle köylünün arasına katılmalıdır.

Köylünün yalnız kendi sağlığına değil hayvanların da sağlığına gerekli ehemmiyet atfedilmelidir. Bu hususların temini için de gezici hayvan sağlık memurları, veterinerler istihdam edilmelidir. Adalet işlerini de köylünün ayağına götürmekte fayda vardır. Bu hususu temin için de mahallî müntehap hey'etler huzuriyle gezici hakimlere muayyen dâvaların mahallen sür'atle halli için vazifeler verilebilir.

İçişleri Bakanlığının mühim dertlerinden biri de nüfus işlerinin iyi işlememesidir. Yıllardan beri nüfus idarelerinin İslahı mümkün olamamıştır. Hâlen nüfus işlerimizi 329 yılında neşredilen eski şeri hükümlere göre tanzim edilmiş bir kanunla idare edilmektedir. Memleketin 30 küsur yılda geçirdiği iştimâî inkilâplar hepimizce bellidir. Bir yandan medenî kanun hükümleri nüfus kanununun hükümlerini bozar, diğer taraftan bu kanunla cemiyetimizin nüfus işlerini düzenlemeye çalışırız. Bu mümkün olamamaktadır. Yeni nüfus kanununda biran evvel İctimâî ihtiyaçlarımıza uygun olarak çıkarılması çok faydalı olacaktır.

Bu yazımda kısaca teftiş işlerine de temas edeceğim; İçişleri Bakanlığı çerçevesine dahil hizmetlerin şümul sahası çok geniştir. Köyden başlayıp vilâyette biten ve sinesinde özel idareler, belediyeler, umumî idare ve zabıtaı toplayan İçişleri Bakanlığı teftiş kadrosu bu hizmetleri tamamiyle ifaya yetecek bir durumda değildir. Bakanlığa ait teftiş ve mürakabe cihazının kuvvetlendirilmesine ihtiyaç bulunduğu kanaatindeyim.

Teftiş ve mürakabe işlerinin mühim bir kısmının illerde valiler tarafından yapılması lâzım geldiği cihetle valilerimizi büro mesaisinden kurtararak onlara geniş teftiş ve mürakabe imkânlarının verilmesi lâzımdır. Bu hususun temini içinde merkez kaymakamlıklarının ihdası zarurîdir. Merkez kazasına ait bütün işleri merkez kaymakamı görür. Bu suretle vali daha serbest çalışmak imkânlarını kazanır. Bu suretle vali merkez kazaları içinde bir icra unsuru değil geniş ve mürakabe unsuru olarak çalışmak imkânını kazanmış bulunur.

Şimdilik malî mülâhazalarla merkez kazası kaymakamlığı ihdası cihetine gidilmediği takdirde bütün vilâyete şâmil bir şekilde valileri geniş bir teftiş ve mürakabe unsuru olarak teşhiz edebilmek maksadiyle merkez kazasına ait işlerin tedviri ve merkez kazasına ait bütün hizmetler vali muavinlerine devir edilmelidir. Vali muavinleri bulundukları ilde merkez kazasına ait bütün işleri tıpkı merkez kazası kaymakamı gibi sâlâhiyet ve mesuliyeti kendilerine ait olmak üzere ifa etmelidirler.

Bundan başka belediye teşkilâtı mevcut küçük bir ilçe merkezinden tutunuz da vilâyet merkezlerimize kadar muntazam kurulmuş, yetişmiş elemanlarla doldurulmuş, kadrolu ve ihtiyaca kâfi, fennî ve teknik söndürme malzemeleriyle mücehhez itfaiye teşkilâtımız yoktur. Bugünkü belediye gelirleriyle de bunu temin mümkün değildir. Bu yüzden yurdun dört köşesinde milyonlarca millî servet kül haline gelmektedir. Memleketi bu durumdan kurtarmak için sür'atle yangından korunma tedbirleri almak mecburiyetindeyiz. Bu hususu temin için de yangından korunma kanunu hazırlanmalıdır. Bu kanun hazırlanırken bu kanunun yürütülebilmesi için (komşuca yangından korunma) adıyla bir resim alınmalıdır. Bu gelirden hasıl olacak meblâğ mutlaka itfaiye işlerine harcanmalıdır. Şimdilik idarede Islahat mevzuunda kısaca düşüncelerimi belirttim. Bu mevzuda çalışan meslektaşlarıma belki faydalı olur ümidiyle de bu yazımı neşre cür'et ettim.

NAHIYE - KAMUN - BUCAK, KOMÜN MAHALLE

M. SAVECİ

Mülkî teşkilâtımızda bir idare kademesi olan nahiye- bucak isimlerinin, dilimizdeki karşılıkları üzerinde izahat vermeden önce, gerek Cumhuriyetten önceki devreye, gerekse Cumhuriyet devrine ait idare literatürümüzde yer almış bulunan talimatname ve kanunlardaki hükümleri tetkik ve mütalâanın, bu müessesenin başlangıçtaki niyete ve verilmek istenen istikamete rağmen batı dünyasındaki benzerlerine uygun bir tekâmül seyir ve istikameti takip edememesi sebepleri üzerinde tahlil ve tefekkürü kolaylaştırması, aynı zamanda bir zamanlar «komün »ün dilimize çevrilmesinde karşılık olarak kullanılmasının, yerinde bir özentî olduğunu göstermesi bakımlarından faydalı olacağı şüphesizdir.

Nahiye: Türk Hukuk Lûgatında «Ülkenin idari taksimat derecelerinin üçüncüsü ve en küçüğüdür. Kaza gibi nahiye de sadece ülkenin merkezîyet bakımından idare taksimatının bir cüz'ünü teşkil eder. Hükmi şahsiyeti ve muhtariyeti yoktur. Nahiye mıntakası bir veya birçok köyleri ihtiva edebilir» ve hâlen yürürlükte bulunan 5442 sayılı İl İdaresi Kanununda; «Coğrafya, ekonomi, görenek ve mahallî hizmet bakımlarından aralarında münasebet bulunan kasaba ve köylerden meydana gelen bir idare bölümüdür» diye tarif ve izah edilen nahiye, bugünkü konuşma ve yazma dilimizde parça, kısım, bölge, taraf, saha, havali, mıntaka.. anlamları, üst, alt, iç, dış, baş kısımlarını da ifade için kullanılmaktadır.

Resimli Kamusu Osmanide (nahiye) için (yantaraf, canip, kenar; teşkilâtı mülkiyece, kazanın munkasem ol-

duğu kısımlardan her biri ki bir müdürle idare olunur. Tıpta, vücudu beşerin tabîi ve itibarî olarak tahdit edilen muayyen bir kıtası) denilmektedir.

Türk Dil Kurumu tarafından tertiplenen Tarama Dergisinde (nahiye) karşılığının;

Çağatay lehçesinde; Baygızı, Badgızı, Ercin;

Başkurt lehçesinde; İlev;

Kazan lehçesinde; Tire, Asabe olduğu gösterilmekte;

Ercin için Hitta, Liva, nahiye;

Tire için Aile Şubesi, Asabe, etraf, Hayt, muhit, nahiye, nesil, sülâle;

Asabe için, baba ocağı, soy, Tire;

karşılığı verilmektedir.

Bucak için de; canip, kenar, köşe, beygule, zaviye denilmektedir.

Şu karşılıklardan bir kaç müstesna edilirse diğerleri tamamen arz üzerinde bir yer, bir parça, kıt'a..... Anlamını taşıyor. Sosyal topluluğu ve bu topluluğun idare ve ihtiyaç anlamlarını kapsayan hiç bir mâna ve işareti taşımadıkları görülüyor.

Bundan da anlaşılıyor ki, 1261 (1864) de idare mevzuatımıza girmiş bulunan (nahiye) tâbiri, ifade edilmek istenen maksada uygun tam ve şâmil bir karşılık değildir ve uygun bir karşılık bulmaya da» çalışılmamış, bununla iktifa edilmiştir.

Bütün mevzuatta^ olduğu gibi mülkî idare mevzuatımızda yer alacak tâbir ve terimler üzerinde de çok titiz davranmak lâzımdır. Zira, mütemadiyen genişleyen ve tekâmül eden İdare Hukuku alanında, her gün karşılaşılan yepyeni görüşler, anlayışlar, yeni ve şumullü mâna taşıyan terimler bu lüzumu bir kat daha arttırmaktadır.

Nitekim, kavramı ve anlamı bakımlarından, dünkü ve bugünkü görüş ve anlayışları kapsayamadığı görülen, (nahiye) tâbiri yerinde, kamun, bucak kelimeleri de değişik olarak kullanılmaktadır.

Mevzuatımızda yer verilecek bu gibi terim ve tâbirlerin tâyin ve tesbitinde, bu hususta faydalı olacağı muhakkak olan ilim müesseselerinin ve otoritelerin fikir ve görüşlerinden faydalanılması ve bu suretle anlamı ve kavramı itibariyle yabancı dillerdeki karşılıkları ile ölçülmesi istikrarı ve ifadedeki şumulü sağlaması bakımlarından isabetli olur. ⁽¹⁾

Commune - idare literatürümüzde yer almış bulunan komün'ün tarifine gelince: Bir memleketin muayyen bir parçası üzerinde ve bir idare teşkilâtı altında yerleşmiş bir insan topluluğunu ifade eden komün kelimesi,

10.Temmuz.1793 tarihli Fransız Kanununda «Mahallî alâkalarla birleşmiş vatandaşlardan mürekkep bir cemiyettir.»

«Mahallî alâkalarla yekdiğerine merbut vatandaşlardan mürekkep iştirâkî bir cemiyet» tir. ⁽²⁾ denilmekte.

Berthelemy, komün'ü, «bir mamûre sâkinlerinin, kendi kendilerini idare, komşuluktan mütevellit maddî ve manevî ihtiyaçlarının tatminini temin noktai-nazarından iştirakleridir» diye tarif ediyor ⁽³⁾. Bu iştirakin insanların medenileştikleri zamandan itibaren teşekkül eden ilk iştirak olduğuna da işaret edilmektedir.

Ordinaryüs profesör Sıddık Sami Onar, İdare Hukuku adlı eserinde, «Bir mıntaka sâkinlerinin müşterek ve umumî ihtiyaçlarını karşılayan âmme hizmetlerini ifa eden ve hükmi şahsiyeti haiz bir âmme idaresidir.» (Sahife 465). «İçtimaî hayatın, bir toprak parçası üzerinde beraber yaşamanın, komşuluğun doğurduğu müşterek ihti-

¹ : Levazım, Malzeme, Gereç Müdürlüğü — Zatişleri, Özlüküşleri, Personel İşleri — Teşkilât, Kuruluş — vazife ve sâlâhiyet, yetki ve görev — Tarım, Ziraat gibi tâbirlerin gerek teşkilât kanunlarımızda gerekse ek ve tadillerinde karışık bir surette kullanıldığı görülmektedir.

² Hayri Orhun; Belçika'da Provens ve Komün İdareleri sahi- fe 73 ve 81.

³ Berthelemy İdare Hukuku M Atıf, sahife 369

yaçlardan çıkan İçtimaî bir taazzudur» diye komünün tarifini yapmakta ve menşesine işaret etmektedir (Sahife 471).

İdare Mecmuasının 8 sayılı nüshasında okuduğumuz ve 21 Haziran 1928 de Paris'te toplanan Milletlerarası İdarî İlimler Kongresinin üçüncüsüne katılan hey'etin tanzim ettiği raporda; Sosyal hayatın (aile, komün, devlet) diye üç dereceden geçtiğine, komünün, aile genişlemesinden, devletin de komünlerin birliğinden meydana geldiğine işaret edilmekte ve komün, müşterek menfaat İlişleriyle birleşmiş bir aile gurubu halinde bazen küçük birer köy, birer şehir meydana getirmiştir, denilmektedir.

Komünün yapılmış yahut teşkil veya tertip edilmiş bir teşekkül olmayıp kendi kendine doğmuş tabî ve sosyal bir teşekkül olduğu bütün tarif ve izahlarda görülmektedir.

(Muhtelif memleketlerde beledî usuller) adı altında, İstanbul Şehremaneti tarafından 1928 de yayınlanan eserde bu husus, şu ifadelerle belirtilmektedir:

Komün, tamamıyla tabiatla mevcut olan yegâne cemiyettir. Her nerede toplu insanlar varsa orada kendiliğinden bir komün hey'eti teşekkül eder. O halde komün cemiyeti, adetleri ve kanunları ne olursa olsun her millette vardır... ⁽¹⁾.

«Kürrei Arzı işgal eden insan ırklarının mizaç ve bünyeleri, tarihleri, ırk ve âdetleri noktai nazarından aralarındaki pek derin farklar, aynı hükümet usulünün, mütesaviyen bu milletlerin her birine aynen tatbikine mânidir. Hatta yalnız bir memleket içinde bile idarei umurun tenevvüü ve elâstikiyeti büyük bir ehemmiyet ve kıymeti haiz bir âmindir» denilmekte ve bu arada «birine gıda olan şey diğeri için zehirdir» darbımeseli zikredilmektedir.

¹ Bu teşekkülün Etiler, Sümerler, Akatlar gibi milâttan çok evvel Anadolu, Orta ve Ön Asya'da izlerine tesadüf olunan milletlerde mevcut olduğu ve büyük siteler kurulduğu anlaşıyor.

Aileden cemiyete, bir başka ifade ile teklikten topluluğa geçişte ilk merhaleye ve sosyal olaya âlem olan Commune kelimesinin lûgat mânası üzerinde de bir parça durmakta fayda mevcuttur.

Sosyal ilimler - İdarî ilimler yönünde (aileler gurubu), (ailelerin genişlemesi) anlamlarını da ihtiva eden bu kelime aynı zamanda «müşterek menfaat», «topluluk», «hizmet sahası» gibi mâna ve mefhumları da taşımaktadır:

Commune — Müşterek, umumî cemiyet;

Commune — Cemaat, köy ahalisi; ahâlinin heyeti mecmuası;

Commune — Belediye meclisi tarafından desteklenen bir belediye başkanı tarafından idare edilen arazi parçası, belediye tarafından temsil olunan vatandaşların heyeti mecmuası.

Yâni kelime, mâna ve medlûlü itibariyle, menfaat birliğinin bir araya getirdiği topluluğu yersel ve etensel, sosyal ve yönetsel varlığı ile birlikte ifade etmektedir.

Aynı âmil ve sâiklerin tesiri altında meydana gelmiş olmalarına rağmen komünlerin tesisi çağlarındaki telâkkiye göre kabul ettikleri idare tarzında gerek millî ve ırkî mizaç ve bünyelerinin gerekse tarih ve kültürleri ile örf ve âdetlerinin icaplarına uygun olarak tâkip ettikleri tekâmülün seyir ve inkişafı bakımından az çok yekdiğerlerinden farklı vaziyet arzederler.

Fransa'da; Commune, İngiltere'de Tawn, Almanya'da Gemeinder, Belçika'da Commune, Türkiye'de (köy ve belediye) adını taşıyan bu müesseseler, Almanya, Avusturya ile İsviçre'nin Şimal ve merkez kantonlarında geniş bir muhtariyete malik, Fransa'da muhtariyetleri mahdud, İngiltere'de mutedil, Birleşik Amerika'da tam bir selsetlik içindedir.

Mahalle — Komün ve Site bahis konusu edilirken bizde, şehir, kasaba ve köyleri meydana getiren mahallelerimizin, gerek bünyesi ve gerekse Osmanlı İmparatorluğu

idaresinde ve Cumhuriyet devrinde işgal ettiği mevki bakımlarından hatıra gelmemesi imkânsızdır.

Türk Dil Kurumu tarafından tertiplenen (Tarama Dergisi) nde (Mahalle) karşılığı olarak Turak, Uram, Yöre gösterilmektedir. Turak tabirinin hâl, heyet, karar, mahalle, makam, mekân, me'va, tavır, sebat.

Uran tâbirinin cadde; Yöre'nin de civar, daire, etraf, ahali, kenar, mahal, mahalle, muhit, semt ve taraf anlamlarını kapsadığı bildirilmektedir.

Köy, kasaba ve şehir toplulukları içerisinde muayyen semt ve sokaklarda oturanların kendilerini idare ve muhafaza için aralarından seçtikleri imam, muhtar ve âzalarla temsil ettirmeleri bu teşekkülün bizde en eski bir hizmet müessesesi olduğunu gösterir. Aynı zamanda bugün hâlâ pek çok şehir ve kasabalarımızda bir mahallenin aynı aile efradından ve akraba ve taallukatından ibaret olduğunun görülmesi teklikten topluluğa intikalde ilk kademeyi teşkil ettiği alâmettir.

İnsan ruh ve tabiatının arzuladığı ve aradığı birlik ve beraberliğin, emniyet ve samimiyetin ilk defa «mahalle» topluluğunda ifadesini bulduğu anlaşıyor.

Osmanlı devrinde malî, İdarî, askerî, adlî ve şer'î işlerde «mahalle» nin de bir hizmet hissesi mevcuttu. İmam, mahallenin en otoriter uzvu idi.

Mahalle topluluğunu temsil eden muhtarın hizmetlerinden Cumhuriyet devrinde de müstağni kalınmamıştır. Günün icaplarına uygun bir hizmet organı olarak tanzim ve tavzif edilmiş bulunmaktadır.

Hukuk lûgatında (muhtar) ın tarifi yapılırken mahallenin de tarifi yapılmış demektir: «Belediye Teşkilâtı içinde en küçük bir cüz'ü teşkil eden mahallenin mümessili ve icra uzvu» denilmektedir.

Tanzimat devrinde komün idareleri üzerinde durulmaması sebepleri :

İhtiyaç ve zaruretlerin sevk ve ilcası ile meydana gelen ve bu suretle teşekküllerini devlete borçlu olmaya komünler, dünkü ve bugünkü devletlerin teşekküllerine takaddüm eden bir tarihe de maliktirler.

Aynı zamanda ülke genişliğinin tabii bir neticesi olarak, büyük devletlerin geniş ülkeleri üzerinde bu yardımcı mahallî teşekküllerin yer almasını arzulamalarının da bunda büyük bir dahli tesiri şüphesizdir. Zira, merkezî idarenin kendisine bağlı mahallî idarelerin yardımına olan ihtiyacı, ülkesinin genişliği ile mepsuten mütenasip olarak kendini hissettirir.

Osmanlı İmparatorluğunun geniş ülkesi içerisinde de bu tabii neticenin duyulmaması imkânsızdır.

Tanzimatla başlayan «Batıya yönelme - Avrupalılaşıma» hareketleri ve teşebbüsleri arasında, memleketin imar ve ihyasında önemli yeri olan bu tesisler üzerinde, lâyük olduğu ehemmiyet ve dikkatle durulmaması mânâlıdır.

Garplı devletlerin gayri-müslim anasının çoğunluk teşkil ettiği yerler için mahallî muhtar idarelere yer verilmesini icap ettiren teklif ve telkinlerinden ve o devrin medenî dünyasında görülen ileri hamlelerden ilham alarak mahallî tesis ve teşekküllerimize (bu kategoriye vakıflar da dahil) Osmanlı idare zihniyetinin bünye ve karakteri ile mütenasip ve mütevazın bir veçhe vermeye de cesaret edilememiş. Bütün dikkat ve enerjinin Osmanlı İmparatorluğunun parçalanmasını önlemek çareleri üzerinde teksif edilmesi sebepleri, üzerinde dikkatle tevakkufu icap ettiren meseledir.

Osmanlı İmparatorluğunu teşkil eden geniş ülke üzerinde, muhtelif din ve geleneklere bağlı yekdiğerlerinden farklı ve çeşitli unsurlar arasında müdahaleci devletlerin telkin ve taleplerine uyularak «Mahallî idare esasını» icap ettiren müesseselere yer verilmesinin de başta Padişah olmak üzere devlet ricalini korkuttuğu muhakkaktır,

Türk ve müslüman olmayan unsurlar üzerinde hamî prestiji taşıyan devletlerin zaman zaman yaptıkları teklifler ve telkinlerde, müslim ve gayri-müslim diye ikiye ayrılan tab'a arasındaki anlaşmazlığı ve ikiliği arttırarak ekaliyetleri himaye maksadının gizli olması,

Aynı zamanda parçalanıp dağılmaya müsait ve teşne bir hal arzeden unsurların zamanla iktisap edecekleri hareket ve karar serbestliği ile, imparatorluk merkezi idaresinin zaten sarsılmış bulunan nüfuz ve hâkimiyetini daha kolaylıkla inhilâl ettirebilmeleri,

Gibi endişeler, hükümeti, mahallî muhtariyetler ihdası sistemine doğru değil sıkı bir merkeziyet sistemine sevk ve icbar etmiş, bazı tabîî sosyal kanunların seyir ve cereyanına zecri ve sun'î tedbirlerle mânî olunmak istenmiş ise de tabîî netice yine değişmemiş. Türkten gayri anasır tarihî ve tabîî tekâmülün kendilerine mukadder kıldığı neticeye vasıl olmuşlardır.

Bu endişeler sebebiyle yüzüstü bırakılan ve bu yüzden zamanın icaplarına ayak uydurmayan millî ve mahallî tesis ve teşekküllerimiz Batıdaki emsalinden geri kalmış ve bu geriliği telâfi, Cumhuriyet idaresine düşen bir millî vazife hâlinde tecelli etmiştir.

Nitekim mahalle, köy, belediye ve vakıf gibi millî ve mahallî müesseselerimiz muasır telâkki ve tekâmüle ayak uyduramadıklarından tesisindeki hizmet gaye ve karakterinden uzaklaşmış, dinî akide ve tesirler altında mahiyetini ve mânasını kaybetmiş bir hâlde Cumhuriyet idaresine intikal etmiştir.

Eski müesseseler, varlıklarını muhafaza ve idame edebilmeleri için yenilikleri benimsemek ızdırarındadırlar. Adet ve an'anelerini, zamanın icaplarına uygun bir veçhe vererek muhafaza etmesini beceremeyen, bir başka ifade ile medenî ve sosyal olayların yarattığı icapları benimseyemeyen ve bünyesinde yer vermek istemeyen müesseseler cemiyet için zararlı birer durum alırlar ve soysuzlaşırlar. İşte bunun içindir ki, Cumhuriyet idaresi Türk Ulusunu, muasır medeniyet seviyesine ulaşmaktan geri koyacak şekilde soysuzlaşmış gördüğü müesseseleri ilk hamlede kapatmak ve dağıtmak zaruretini duymuştur.

Doğu ve Batıda Cite'ler :

Komünlerin menşeyini ve tarihini inceleyen her eserde, sitelerin mebdede olduğu görülür. Tabiatın çeşitli tazyik

ve tehditlerine maruz kalan fertlerin ve ailelerin, varlıklarını idame ve muhafaza için birleşmek lüzum ve ihtiyacı hissetmeleri muhakkaktır. Birleşme veya bir arada toplanma olayında, aynı zamanda diğer fertler veya topluluklar tarafından hırs ve haset saikasıyla vakî olan taarruz ve tecavüzlerin de mühim rolü olduğu şüphesizdir.

Gerek varlıklarını muhafaza ve nefislerini müdafaa, gerekse ihtiyaçlarını temin maksadiyle bir araya gelen fertler ve aileler, bu defa da topluluğun meydana getirdiği sosyal yaşayışın tevhit ettiği müşterek ve mâşerî ihtiyaç ve icaplarla karşılaşır.

Toplu olarak yaşamayı icap ettiren âmillerin tesiri, ayrı ayrı dinlere sâlik ve farklı an'anelere sahip aile ve soyların aynı topluluk içerisinde yaşamalarını da zarurî kılıyor. Her soy veya kabile kendi mabedi ve ilâhı etrafında çevreleniyor ve muhtariyet sınırları dahilinde dinî ve an'anevî hususiyetleri içerisinde yan yana yaşamaları neticesi meydana gelen kasaba veya şehir manzarası arzeden bu meskûn yerlere Çite adı veriliyor.

Mezopotamya'da Sümerler tarafından meydana getirilen medeniyet hakkında M. Şemsettin Güntay (Yakın Şark) adlı kitabının 354 ve 355 inci sayfelerinde Sümer siteleri dahilinde görülen tesislere dair şu malûmatı vermektedir:

- 1 — Çite İlâhına ait büyük bir mâbet,
- 2 — İlâh vekili olan Patesiye veya kirala ait saray,
- 3 — Saray civarında kral veya Patesi'nin maiyetlerinin ikametlerine mahsus binalar ve kışlalar,
- 4 — Mâbet civarında ve bazen avlusunda pazar avlusunda pazar yerleri, pazar yerlerinin etrafında mahzenler ve hububat ambarları,
- 5 — Halka ait hususî meskenler, dükkânlar, sanat ve ticaret müesseseleri.»

Bunlardan başka site dahilinde eski hatırlara nişane olmak üzere sütunlar, dikili taşlar, yazılar... bulunduğu,

Sitelerin mâbutlar namına ve mâbet etrafında teşekkül ettiği, bunun da sitelerin kuruluşunun dinî mahiyeti haiz olduğu,

bildirilmektedir.

Aynı eserde, Milâttan 4000 yıl önce Fırat mecrası boyunca Cenuptan Şimale doğru sıralanan sitelerden örnekler de gösterilmektedir.

«Eridu — Akıl ve Hikmet,, Kara ve Deniz Suları Mâbudu En — Ki'nin makarrı,

Ur — Sümerlerin Ay Mâbudu En — Zu'nun makarrı,

Larsa — Adalet İlâhı olan Güneş Mâbudu Ütü'nün makarrı,

Uruk — Cinsî Hayat ve Tenasül mâbudu sayılan Nane'nin makarrı olarak» meydana gelmiştir, deniliyor.

Aynı zamanda «Mezopotamya'nın münbit ve mahsuldar sahalarına gelen Sümerlerin teşkil ettiği boyların, gurupların beğendikleri sahalara yerleştikleri ve bu boyların her birinin yerleştikleri mahallerin müstakil sitelerin nüvesini teşkil ettiğine ve buralara yerleşen boyların, göçebe devrine has türe ve âdetlerini unutarak bunun yerine site hayatının icaplarına uygun âdet ve an'anelerin meydana geldiğine ve bu sitelerden her birinin başlı başına birer devlet mahiyetinde olduğuna» da işaret ediliyor. Bilhassa Fırat ve Dicle arasındaki her biri birer payitaht olabilecek mahiyet iktisap eden bu şehirlerin bakayasından Sümerlerin Milâttan binlerce yıl önce medeniyet ve servet bakımından üstün ve ileri oldukları neticesi çıkmaktadır.

Dünya tarihini dolduran bütün Hanlık, Krallık ve İmparatorlukların mebde ve menşelerine doğru yapılacak tetkikat, bu teşekküllerin dinî mahiyette meydana geldiğini ve bu yüzden kitleler üzerinde din sâliklerinden müteşekkil aristokrat bir zümrenin peydah olduğunu gösterir.

Dinî esaslara dayanan siteler zamanla ilk vasıf ve karakterlerini muhafaza edemezler. Sitenin bünyesini

meydana getiren aile birliklerinin ve kabilelerin siyasî ve İdarî muhtariyetlerinde genişlemeler ve daralmalar med ve cezir halinde devam eder. Elhasıl zamanla gerek Doğuda gerekse Batıda kuvvet ve servet ihraz eden kasaba ve şehirlerin sitelerin ⁽¹⁾ birbirlerine karşı üstünlük ve hâkimiyet emelleri, hırsın yarattığı işgal ve istilâ, zafer ve fetih hülya ve rüyalarıyla beslenerek ittifak ve ittihat sınırlarını aşıyor, dalgalar halinde hiç bir sınır ve hak tanımadan her tarafa akıyor ve taşıyor, hanlıklar, Krallıklar, Şahlıklar, Hükümdarlıklar ve İmparatorluklar meydana getiriyor, böylelikle Dünya tarihini de dolduruyor.

Fakat bütün bu olaylara rağmen, bunların nüvesini teşkil eden, aynı zamanda tabîi ve haricî çeşitli tesirleri ile fertleri ve aileleri bir araya getiren ve birlikte yaşatan maddî ve manevî ihtiyaç ve zaruretlar, yine tesirlerini göstermekten hâli kalmıyor ve bu muazzam medenî ve İktisadî inkişaflara ve tarihî olaylara ayak uydurarak zamanın medenî, İçtimaî ve İktisadî icaplarına göre geliyor, gürbüzleşiyor ve daima, mahallî ve müşterek menfaat ve ihtiyaçların tesir sahası dahilinde bulunan kütleye, devlet ve idare sistemi ile hemahenk olarak, medenî. İktisadî ve İçtimaî icaplarla mütenasip bir hususiyet ve muhtariyet verilmesini daima telkin ediyor.

20 nci yüzyılın ilk yarısında müşterek menfaat ve müşterek ihtiyaç ve insanlık mefhumu etrafında görülen baş döndürücü inkişaf ve tekâmül; medenî ve olgun bir insanlık âleminde doğru yol alındığı hissini veren tecelliyat ve tezahürat ile doludur.

Dün muayyen bir zümreyi veya muayyen bir sahadaki insanları gaye edinen idlal mefhum, bugün bütün dünya milletlerini ihata edecek bir olgunluk derece ve seviyesine erişmiş olarak görülüyor. Millî, ırkî ve dinî hiçbir

¹ Ön ve Orta Asya'daki siteler: Sus, Havaş, Nippur, Kiş, Akat, Bâbil, Başkalık, Tufan, Kuça, Almalık, Balasagun, Karakurum, Bagaz- köy, Sağnak Batıda İtalya'da Etrüskler zamanında görülen Siteler: Arretion, Karton, Valsini, Perus, Papulonya, Russellâ, Tarkuini, Kapu ve nihayet Roma.

fark gözetmeksizin bütün insanlar (İnsan Hakları) anlamı içerisinde mütalâa ediliyor. Medenî ve İnsanî gayeler uğrunda sarfedilen emek ve enerjiden insanlık camiasının « hiç bir tefrik yapmaksızın faydalanabilmeleri ve tehlikelere karşı da koruyabilmek çareleri üzerinde hassasiyet ve samimiyet gösteriliyor. İnsanî gayeler uğrunda elele vermekten artık endişe duyulmuyor. Birleşmiş Milletler faaliyeti, tek bir dünya düşünceleri, medenî ve İnsanî seviyenin, maziye ve tarihe ait istilâ ve fuhat devirlerini ne kadar geride ve uzaklarda bıraktığının birer tetahürüdür.

1281 den 1340 a kadar (1864 - 1924) Nahiye :

Osmanlı İmparatorluğu idaresinde, nahiye tâbiri, 1864 milâdî - 1281 Hicrî tarihli ve Yemen ve Bağdat eyaletlerinden maada bütün eyaletlerde tatbik edildiği ⁽¹⁾ anlaşılan (Vilâyet Nizamnamesi) nin 4 üncü maddesinde ilk defa yer almaktadır :

Kazaların köylere bölünmüş olduğu her köyün nizamnamede beyan olunan esaslara göre bir (idareî belediye) olacağı, bazı köyler birliğinden hasıl olan küçük dairelerin de mevki hasebiyle müstakil kaza olmayıp diğer bir kazaya ilhaken idare ve bunların nahiye itibar edildiği hükmü ⁽²⁾ mevcuttur. Fakat teşkilât ve idaresinin nasıl olacağından bahis yoktur.

1 — Nahiyelerin teşkilâtlı bir İdarî kademe haline getirilmesi bu nizamnameden altı yıl sonra Hicrî 9.1.1286- Milâdî 1870 tarihinde çıkarılan (İdareî Umumiyei Vilâyet Nizamnamesi) ile mümkün oluyor. Bu nizamname, ⁽³⁾ tetkikinde de görüleceği üzere, 1281 tarihli vilâyet Nizamnamesi ile İl İdaresi işleri arasında yer alan adalet işlerini ayırıyor ve (mutedil ve disiplinli bir tevsii mezuniyet) esasına doğru gidilmek arzu edildiği anlaşıyor

¹ İdare Hukuku. Sıddık Sami Onar. Sahife 659.

² İdare Dergisi Sayı 211. Sahife 180 dedir.

³ Bu nizamname İdare Dergisinin 212 sayılı nüshasının 85 inci sahifesindedir.

Nahiye tâbirine Osmanlı İmparatorluğuna ait idare mevzuatı literatüründe 1281 Hicrî - Milâdî 1864 yılında rastlandığı halde nahiyelelerin daha önce de mevcut ve faaliyette bulunduğunu gösteren ve (Türk Ziraat Tarihine Bir Bakış) adı altında 1938 yılında yayınlanan eserde rastladığımız müşahadeye müstenit bir vak'ayı o devrin devlet ve idare zihniyetini ve hizmet telâkkisini göstermesi bakımlarında aynen aşağıya aktarıyoruz.

(Ali Suavi, 1275 (1857) tarihinde Simav'da bulunduğu sırada nahiye müdür vekili olan «arkasında kürk, başında yeşil sarık, elinde teşbih, dudakları müsebbih ve mühellil ⁽¹⁾, boynunda en'am kesesi asılı») Hacı Hafız Oğlunun yanında tesadüf ettiği bir vak'ayı anlatıyor: İçeriye bir zaptiye bir köylü karı getirdi. Karı «Davam var» dedi. Bizim sofı hacı hafız oğlu «kayıt ve tescili şer'an lâzımdır». deyip sağ eline bir kalem, sol eline bir kâğıt aldı ve gözlerini süzerek... «söyle» dedi. Köylü karı ki köyünde dahi kimsesiz, evsiz, barksız, hizmetçi olduğu taktirinden zahir oldu. Tâ kadın ninesinden kalma olmak üzere cümlesi yirmi kuruş eder etmez toprak tencere, keser sapı gibi bir takım eşyanın köylüsünden birinin zaptında olduğundan bahisle bunların ahz ve tahsilini ciğer paralar niyazlarla rica etti.

Müdür vekili müfredatı eşyayı zincirleme kaydettikten sonra, herif celp olunduğu halde inkâr ederse isbat edebilip edemiyeceğine dair bazı sual ve cevap ile ademi ilbat canibini bittercih herifi celp ve mürafaa lâzım gelmiyeceği cevabiyesini verdi. Kadın ağlayarak kapıdan dışarıya çıkmak istedi. Amma Hacı Hafız Oğlu, kaşlarını çatıp, gözlerini belirtip kalın sesiyle haykırdı ki «Kayıt ve tescil parasını ver de öyle git». Fakir köylü para lâkırdısını işidince dönüp «Aman ağa, merhamet et, benden para isteme» dedi." Hacı Hafız Oğlu dedi ki «Müdür senin hizmetkârın mı? kaç saattir sen söyledin ben yazdım, (elindeki kâğıdı da gösteriyor) şer'an resmini ver» köylü «şer'an» denince ne yapsın, (şeriatin kestiği parmak acı-

¹ Müsebbih teşbih ile meşgul olan; Mühellil dua eden.

maz) kaç para olduğunu sual eyledi. Hacı Hafız Zade «şer'an altmış kuruş» dedi. Karı altmışı duyunca «aman ağa, padişah başı için evlâdın başı için ben köyde hizmetçiyim aman..» diye ağlamağa başladıktan, Müdür gerdanında delâli hamil ve mühellil olduğu halde zaptiye tevecihi hitap ederek: «al bu kadıncağızı, kara müftüye götür ve de ki Hacı Hafız Oğlu bu kadıncağızın yazdırdığı şeyler zahmeti için altmış kuruş resim istiyor., kitaba baksın haber versin» dedi. Zaptiye karıyı odadan çıkardı. Bir az müddet sonra kadın ağlayarak zaptiye ile odaya girdi ve kara müftünün kara kaplı kocaman kitaba bakıp «öyledir, altmış kuruş lâzımgelir» dediğini ikrar eyledi. Lâkin kendinin bunu vermeğe kudreti olmadığından çocuğunu «yanında bir küçük oğlan çocuğu var idi» kasabada birine beslemeğe vererek para tedarik etmesi zımnında zaptiyenin kendisiyle beraber dolaşmasına müsaade niyaz etti. Ol veçhile de müsaade edildi. Gittiler. İki saat sonra çocuksuz döndüler. Ağdacı esnafından birine çocuğu yıllığı kırk kuruşa vermişler ve yirmi kuruşunu peşin almışlar. Bu yirmiyi Hacı Hafız Oğluna verdiler... yerimden fırladım çıktım.. Sahife 206-207).

1286 tarihli İdarei Umumiyei Vilâyat Nizamnamesiyle nahiye; bir İdarî kademe olarak tesbit ve idare taksimatı beşe çıkarılmış oluyor. (Madde 1).

Bu nizamnamenin 50-58 inci maddeleri, nahiye teşkilâtına ve Müdürün vazifesine aittir. Buna göre, her kaza dahilindeki köy ve çiftlikler yakınlıklarına ve münasebetlerine göre bir veya birkaç daireye bölünmekte ve bu bölgelere (nahiye) denilmektedir. Bu bölgenin en münasip yerinde bir merkezi olması aynı zamanda nahiye bölgesinde en az beşyüz erkek nüfus bulunması şarttır.

Nahiye merkez ve sınırlarının tâyin ve tesbiti de, kaza, liva ve vilâyet kanallarından geçtikten sonra iradei seniye üzerine tâyin ve temdit ediliyor.

Nahiye'nin idare organı bir müdür ile müdürün müşavere heyeti mesabesinde bir de nahiye meclisidir.

Nahiye Müdürlüğüne getirilecekler için, cinayetle mahkûm olmamak, medenî haklarına sahip bulunmak, oldukça okuyup yazması olmak, kötü şöhretli olmamak ve 25 yaşını geçmiş bulunmak şarttır. Ve memuriyetleri dahiliye nezaretince tasdik olunur.

Nahiye Müdürüne verilen vazife de iki kısımda gösterilmektedir.

1 — Mülkî hususata ait olanlar: Kanun, nizam ve emirlerin nahiye halkına duyurulması, ölüm ve doğum ile küçüklere ve gaiplere ait verese işleri hakkında muhtarlar tarafından yapılan tahkikatın, sahibi ölen veya gizli kalan arazi için vâki olacak ihbarların, muhtar ve ihtiyar heyeti seçimlerinin ve bunların çalışma tarzlarının teftişi suretiyle kazaya bildirilmesi,

Tahsil ve ihzar işlerinde vâki olacak şikâyetlerin tahkikiyle Kaymakama haber verilmesi, ameleyi mükellefenin toplattırılması, umumî nizamdan nahiye taallûk eden hususata nezaret olunması, haciz işleri ve protestoların tebliğ ettirilmesi, nahiye meclisi toplantılarında meclise başkanlık etmesi ve verilecek kararları kaymakama bildirerek alınacak izin ve ruhsata göre gereğinin yaptırılması,

2 — Zabıtaya müteallik işlerde, cinayet vukuunda ilk tahkikatı yaparak kaymakama haber vermek, kaymakam tarafından nahiye emniyetini muhafaza bakımından verilecek emirleri icra etmek, malî hususatta da; tahsildar ve mültezimlerin hareketlerine, nahiye mürettep emval pusulalarının muhtarlara tevziyle vasıtalı ve vasıtasız alınan emvalin tahsiline nezaret etmek,

Bu nizamnamenin 58 inci maddesiyle nahiye Müdürleri, kanunî cezayı icradan ve hapis, tevkif ve dâva rüyet etmekten, ihtiyar meclislerine ait vazifelere müdahale etmekten menedilmekte ve kendisine tevdi edilen muayyen vazife dışında yapacağı küçük veya büyük icraatından mes'ul olacağı tasrih olunmaktadır.

Nizamnamenin 94-106 ncı maddeleri nahiye meclislerinin nasıl teşkil olunacağını ve ne gibi işlerle iştigal edeceğine dair hükümleri ihtiva etmektedir:

Nahiye meclisi, nahiye dahilinde bulunan köylerin ihtiyar heyetlerinden ⁽¹⁾ her istendiği zaman nahiye merkezine gelecek ve miktarı dördü geçmemek üzere seçilecek âzalardan mürekkep olacağı, içtima müddeti bir haftayı geçmemek ve yılda dört defadan fazla olmamak üzere valinin tesbit ve tâyin edeceği mevsimde nahiye merkezi olan mahalde nahiye müdürünün başkanlığında toplanacağı.

Toplantıya âzaların nahiye müdürü tarafından davet edileceği, kararların ekseriyetle verileceği, reylerde eşitlik vukuunda nahiye müdürünün bulunduğu tarafın kabul olunacağı, muayyen ve mûtat olan vakitte toplantı yapılamadığı takdirde nahiye müdürünün toplantıyı sekiz güne kadar tehir edebileceği, bu müddetin hitamında mevcut âza köy adedine göre ekseriyeti temin ediyorsa toplantı yapılarak müzakerata başlanacağı,

Nahiye meclisinin vazifeleri de; nahiye halkı tarafından nahiye dahilinde nakdî veya bedenî yardımlarla yapılması arzu edilen nafia işleri, müşterek koruluk, baltalık, mer'a ve kışlak meydana getirilmesi;

Ziraat, sanat ve ticaret hususunda köy ihtiyar meclislerinin mütalâaları, ziraat alât ve hayvanatının arttırılması ve köylerin intizam ve temizliği işleri,

Köy ihtiyar meclislerince vergi tevziatı hakkında verilen kararlardan tetkik ve tâdili istenen tekliflerin tahkiki gibi... hususlar. Fakat bu konular üzerinde verilen kararlar neticesi, nahiye müdürü tarafından kaymakama bildiriliyor.

Zira nahiye meclislerinin kararları kat'î değildir. Kaymakam tarafından verilecek mezuniyete göre icra olunabilmektedir.

Kaymakamlıkça tasdik olunan kararlardan hususî yolların tesviyesi ve umuma ait bina inşası ve nafia işle-

¹ 1281 tarihli vilâyet nizamnamesi gereğince, köylerde müslim ve gayrimüslim ahali kendileri için aralarında ikişer muhtar ve 12 den çok, üçten az olmamak üzere bir yıl için ihtiyar meclisi seçerler.

rinin icabettirdiği fennî hususatın icrası işleri kaymakama ait olduğu için nahiye meclislerinin bu hususlara müdahale etmemesi yalnız kaza merkezinden müzakeresi kendilerine havale olunan hususları tetkik etmeleri.

Nahiye meclislerinin, dâva rüyet etmemeleri ve para cezası almamaları ve tâyin olunan vazife haricinde her hangi bir işi müzakereye mezun bulunmadıkları.

Nahiye meclisi kararıyle icra olunacak imar işleri için, kaza merkezine devletçe tahsis olunan varidattan nahiyenin hissesine isabet edecek akçe ile iane ve hibelerden hasıl olacak paraların karşılık olduğu ve bu meblâğın nahiye meclisi âzalarının nezaretleri altında nahiye merkezinde muhafaza olunacağı.

Nahiye meclisi âzaları kendiliklerinden içtima ederler, yahut civar nahiye meclisi âzalarıyla muhabere ederek içtima ederlerse mesul tutulacakları tesbit edilmiştir.

Bu nizamname ile gerek nahiye müdürünün gerekse nahiye meclisinin dâva rüyet etmeleri herhangi bir suretle ceza ve infaz işleriyle meşgul olmaları katiyen menolunmakta ve bu organın ittihaz edeceği her türlü kararları tatbik edilebilmesi için birçok kayıt ve şartlara tâbi bulundurulmaktadır.

II — İdarei Umumiyei Vilâyat Nizamnamesinden 7 yıl sonra kabul edilerek imparatorluk mevzuatı arasına girmiş bulunan 1292 tarihli (İdarei Nevahi Nizamnamesi) ile vazolunan esaslar ise tamamen başka bir mahiyet ve istikamette olduğundan (nahiye) lere (komün) denilmesini intaç etmiştir. Bu nizamnamenin ihtiva ettiği hükümler tetkik edilince, nahiyelerin birer (yapma komün) haline getirilmek istendiği anlaşılr. Bir idare kademesi veya merkezin hiyerarşi bakımından en küçük parçası olarak yeralan (nahiye) ve (komün) dedirtirecek mahiyet verilmesi bilhassa gayrimüslim ânasırında idareye iştirakine müsaade edilmesi suretiyle Avrupa devletlerini memnun ederek siyasî entrikaları önlemek istendiği görülür. Zira, vilâyetlerin bile birer mahallî idare teşkilâtı

olabileceği düşünölemeyen bir zamanda bu ileri harekete sun'î veya yapmacık demek lâzımdır. Mukayese ve tahlili kolaylaştırmak için bu nizamname ile nahiyeler için vazedilen ve esasa müteallik bulunan bazı hükümlerinden bahsedeceğiz:

İdarei Nevahi Nizamnamesi, nahiyenin terkinde bir değışiklik yapmamakta, nahiye yine, köy, çiftlik vesair müteferrik hanelerden teessüs etmektedir. Yalnız nahiyeyi münferit, müçtemi diye iki kısma ayırmaktadır. Yâni birkaç köyden ibaret nahiye veya yalnız bir merkezden ibaret bulunan nahiye.

Müçtemi nahiyye (köyler birliği) diyebiliriz.

1286 nizamnamesinde nahiye teşkilinde erkek nüfus miktarı esas olduğu halde bu nizamnamede hane miktarı esastır. Münferiden teşkil olunan nahiyelerin ikiyüz ve ikiyüz haneden fazla olması, müçtemian teşkil olunan nahiyelerin ise mecmuu 200 haneye balığ olan birkaç köy veya mahalleden ibaret bulunması şartı mevcuttur.

Hane adedi 50 den fazla olan köyler için de bu nizamnameye göre nahiye personel kadrosunun icabettirdiği tahsisatı temin eylemeği taahhüt etmek suretiyle münferiden bir nahiye dairesi teşkil edebilecekleri, elli haneden az mahallerin ise diğerleriyle birleşmeleri mecburiyetini vazetmektedir.

Nahiyeyi teşkil eden köylerin merkeze üç saattan fazla uzak olmaması ve nahiyeyi terkip eden köylere ait emlak ve arazi ile otlak, yaylak ve kışlakların hudutlarına hanel gelmiyeceği ve kendi köyünün idaresinde kalacağı kabul edilmektedir.

Nahiye idare organı olarak, bir müdür ile en çok sekiz, en az dört müntehip azadan mürekkep bir nahiye meclisi bulunduğu, âzadan birisinin müdür muavinliği vazifesini yapacağı belirtiliyor.

Nahiye dahilindeki köylerin birer muhtar olacağı eğer köyler müteaddit mahalle ve muhtelif sınıflardan ibaret ise her sınıfın ve mahallenin ayrı ayrı muhtarı bulunacağı,

Müdür muavini ile âzaların vazifeyi fahrî olarak yapacakları, fakat Müdüre masrafına karşılık olarak senevi münasip bir tahsisat verileceği, kâtibe de senevî mutedil bir tahsisat kabul olunacağı, bu yıllık tahsisatın miktarı, tahsil ve tevzi suretleri hükümet merkezince bilineceği hükümleri vazedilmiştir.

Nahiye Müdürünün nahiye halkı tarafından seçilmesi ve gerek Müdür gerekse azâların nahiye ile alâkalı kimselerden bulunması ve devlete doğrudan doğruya yılda en az yüz kuruş vergi verenlerden olması, cinayetle mahkûm bulunmaması ve Müdürün memuriyetinin vali tarafından tasdik edileceği hükümleri mevcuttur.

İmamların, Papazların ve muallimlerle devlet memurlarının nahiye Müdürlüğüne seçilemeyeceği, nahiye halkı müslim ve gayrimüslim halktan mürekkep olduğu takdirde âzanın yarısı müslim ve yarısı gayri müslim ahâli tarafından seçileceği ve hangi sınıf fazla ise Müdürün o sınıftan, muavinin diğer sınıftan olacağı,

Nahiye dairesi birkaç köyden ibaret olduğu takdirde intihap için her köyün umumen memnun ve emin bulundukları kimseler nahiye merkezinde birleşerek Müdür ve âzaları seçmeleri,

Müdürün iki yıl âzaların bir yıl için seçileceği intihap devresi zarfında inhilâl vukuunda yedeklerden ikinci derecede rey alanların geleceği..

Nahiye Müdürü ile nahiye meclisinin vazifeleri de; meclis haftada enaz iki gün toplanarak, nahiye müdürü kazadan verilecek emirleri meclisçe icra ve icabeden emir ve tenbihatı ahâliye bildirecek ahâli tarafından vaki olacak müracaattan kazadan sorulması icab edenlerle, hapis ve ağır hapsi icabettiren haller vukuunda ilk tahkikatı mahallinde yaparak elde edilen neticeyi meclis mazbatasına bağlayarak kaymakama bildirecek, zabıta memuru bulunmadığı hallerde ahâlinin yardımıyla suç işleyenleri tutup kazaya gönderecek.

Bu nizamnamenin 22 nci maddesinde, nahiye meclislerinin, sulha müteallik cüz'î hukuk dâvalarını tesviye

edebilecekleri ve münazaa vukuunda barıştırmaları, fakat muhakeme ve müdafaa yapılması icabeden dâvalarla cünha ve cinayet dâvalarının sulhan tesviyesine müdahale etmemeleri, eşkıya ve yol kesenler zuhur eder ve zabitanın yardımına ihtiyaç olursa nahiye müdürünün, kaza dahilinde kule ve derbentlerde bulundurulmuş askerî zabıtaya müracaat etmesi,

Nahiye meclisi devlet tekâlifini ahâlidən tahsil ve hükümete teslim etmeğe memur ve tahsilâtta müşkülâta maruz kalırsa, kazada bulunan tahsil yoklamacısına müracaat edeceği bu da müşkülâtı önleyemezse kaza merkezinden muavenet isteyeceği,

Nahiye merkezinde, vergi, askerî bedel, âşar vesaireye ait olmak üzere kazadan gönderilen deftere göre köyler için ayrı ayrı defter tutulacağı ve sene sonunda tahsilât ve teslimat hesaplarını verecekleri, nizamnamede tatad ve tesbit edilmiş bulunmaktadır.

1292 tarihli bu nizamnamenin 22 nci maddesinde nahiye meclislerinin muhakeme ve murafaayı icabettiren dâvaları müdahale etmemeleri esas vaz ve kabul edilmiş olduğu halde, (Nevahi Merkezlerinde Bulunan Nahiye Meclislerinin Vezaiî Sıhhiye ve Adliyesini Mübeyyin Nizamname) nin bu meclisin nasıl teşkil edileceğine dair olan birinci maddesini tadil eden 5/11/1323 tarihli madde hükmüne nazaran, nahiye merkez ve köyleri ihtiyar meclislerinden celp ve davet olunacak dört azâdan ibaret olmak ve icabında teşkil olunmak üzere (Nahiye Meclisi) tesis edilir.

Ahâlisi muhtelif sınıflardan mürekkep olan mahallerde azânın yarısının müslim diğer yarısının gayrimüslim olması ve heyetin reisliğini müdürün, kâtipliğini nahiye kâtibinin, mübaşirliğini de nahiye jandarması ile bekçi veya korucunun yapması esası vaz olunuyor ki bundan bu sahada bir ileri hamleye cesaret edilecek kadar İdarî ilimler sahasında inkişaf edildiği anlaşılır.

Bu heyete hukuk dâvalarından;

1 — 1500 kuruşa kadar olan her nevi alacak dâvaları ile bu miktarı geçmeyen menkul ve gayrimenkul emvale

ait ihtilâfları tarafların müracaat ve rızasıyla sulhen halletmek,

2 — Sulhan halledilemeyen ve yüzelli kuruş veya bu değerdeki emval ve emlâke taallûk eden hukuk dâvalarını istinafi kaabil olmamak üzere kesin olarak hükme bağlamak,

3 — Gerek sulhen gerekse hükmen rüyet ve tesviyesi salâhiyeti haricinde bulunan hukuk dâvaları için tarafları ait oldukları mahkemelere sevk etmek,

Ceza dâvalarında;

1 — Kabahat nevinden olup 25 kuruşa kadar para cezası alınmasını icabettiren suçlar hakkında kat'î olarak ve 25 kuruştan fazla ve herhalde hapsi icabettiren kabahat derecesindeki fiiller ve hareketler hakkında da istinafi kaabil olmak üzere karar vermek,

6 ve 7 nci maddelerinde, hukuk dâvalarını tevliid eden hususlar ile hapis veya para cezası verilmesi icap eden suçların Ceza Kanunnamesinde tadât edilen hallerden hangilerinin olduğu gösterilmektedir.

Müteakip maddelerde de muhakeme usulüne ve kararların nasıl verileceğine ve tatbikatına ait hükümler açık bir surette izah olunmakta ve kararların nasıl yazılacağına dair örnekler verilmektedir.

Buraya kadar il idaresi sahasında vazolunan hükümler meyanında (nahiye) lerin idaresi için tesbit olunan esaslar tahlil ve mukayese edilirse, bizde nahiyelerin, batı devletlerinde görüldüğü şekilde kamu idaresi içerisinde aynı zamanda mahallî idare mahiyetinde bir yer alması cihetine gidilmeyerek sadece merkez teşkilâtının hiyerarşik en ufak kademesi olarak üzerinde durulmuş, gerek nahiye müdürü gerekse nahiye meclisi için kabul edilen görev ve yetkilerin tamamı dâima üst kademelerin tensip ve takdiriyle ancak icra olunabilmiştir.

O devrin idare ricalini bu tarzda hükümler vaz ve tesis etmekte haklı gösteren sebeplere yukarıda bir nebze temas edilmişti. Nasıl ki, her hangi bir hadise veya vakıayı, husul bulduğu zamandaki ahval ve şartlar arasında

tetkik ve tahlil icabederse bu tesisleri de o günün siyasî ve İdarî şartlarının yarattığı haleti ruhiye içerisinde tahlil ve mütalâa lâzımdır.

III — 10/Temmuz/1324 (1908) devrimi ve Meşrutî yetin ilânından sonra iller idaresine müteallik mevzuat, idare ilminin, hukuk esaslarının ve 93 kanunu esasları ile kabul olunan prensiplerin ışığı altında yeniden düzenlenmesi isteniyor. Bu düşünce ile meydana getirilen idare mevzuatında genel görevlerden siyasî mahiyette olanlarının merkezi idarede bırakılması bunun haricinde kalanlarının ise vilâyet ve belediyelere verilmesi zihniyetinin hâkim olduğu sezilir.

Parlamento tarafından teşkil olunan hususî bir komisyon bu zihniyet içerisinde 1908 den 1912 ye kadar mesaisine devam ediyor ve neticede illerin vazifesini;

1 — İdarei Umumiyei Vilâyat,

2 — İdarei Hususiyei Vilâyat,

diye ikiye ayıran bir proje hazırlıyor ve meclise sunuyor. Balkan Harbinin başlaması bu projenin parlamentodan geçmesini geri bıraktı. Fakat harp esnasında iktidara gelen Sadrazam ve Harbiye Hazırı Mahmut Şevket Pasa kabinesi ufak tefek bazı tadilât yaparak bu projeyi Mehmet Reşad'ın tasdikinden geçirerek 13/Mart/1329 (1913) tarihinde muvakkaten yürürlüğe koydu. Bu muvakkat kanunun (İdarei Hususiyei Vilâyat) diye ayrılan ikinci kısmı bazı ek ve tâdiller yapılmak suretiyle hâlen yürürlüktedir.

1329 tarihli İdarei Umumiyei Vilâyat Kanunu, nahiyelelerin teşkil ve idaresinin (kanunu mahsus) ile muayyen olduğunu zikrederek bu hususta yeni hükümler vazetmemiştir. Yalnız altıncı maddesinde her nahiye müdür, kâtip ve zabıta memuru ile icabına göre mal ve tapu memurları bulunacağını, 7 nci maddesinde de, (vezaifi mahsus eshabından) lüzumu kadar tâli memurlar olacağını, 10 uncu maddesiyle de nahiye müdürünün mensup olduğu idare reisinin inhasıyla valiler tarafından, nahiye

kâtip ve diğerk memurlarının da kaymakam tarafından tâyin ve vali tarafından tasdik edileceğı hükmünü koymuştur.

Buna göre nahiye idarelerinin, hususî nizamnamesi hükümlerine göre devam ettiğı, yalnız nahiye müdürlerinin tâyin suretiyle iş başına getirilmesinin kabul edildiğı görülüyor ki bu da, bu kanununun hazırlanmasında hâkim olan prensiplerin tabîî bir neticesi olması lâzımdır.

IV — Büyük Millet Meclisi Hükümeti tarafından kabul olunan 20/1/1337 (1921) tarih ve 85 numaralı (Teşkilâtı Esasiye Kanunu) Türkiye'yi coğrafi vaziyet ve İktisadî münasebet noktai nazarından vilâyetlere, vilâyetleri kazalara, kazaları da nahiyelere ayırmaktadır.

Bu kanunda nahiyeler için;

(Madde 16 — Nahiye hususî hayatında muhtariyeti haiz bir manevî şahsiyettir.

Madde 17 — Nahiyenin bir şûrası, bir idare heyeti ve bir de müdürü vardır.

Madde 18 — Nahiye şûrası nahiye halkınca doğrudan doğruya müntehap azadan terekkküp eder.

Madde 19 — İdare heyeti ve nahiye müdürü, nahiye şûrası tarafından intihap olunur.

Madde 20 — Nahiye şûrası ve idare heyeti kazaî, İktisadî ve malî salâhiyeti haiz olup bunların derecatı kavanini mahsusa ile tâyin olunur.

Madde 21 — Nahiye bir veya birkaç köyden mürekkep olduğı gibi bir kasaba da bir nahiyedir), denilmekte.

İşte komünün, nahiye olarak dilimize çevrilmesinde saik ve âmil olan arzu ve temenninin tam bir ifadesi.

Bu kanun, 20/Nisan/1340 (1924) tarihinde 491 sayılı teşkilâtı esasiye kanuniyle lâğvedilerek, mülkî taksimat ve idare hususunda şu esaslar vazedilmiştir: (Nahiyeler, kasaba ve köylerden terekkküp eder. Vilâyetlerle şehir,

kasaba ve köyler hükmî şahsiyeti hâizdir. Vilâyetler umuru tevsii mezuniyet ve tefriki vezaif esası üzerine idare olunur.)

Millî ihtilâl ve inkilâbın yarattığı heyecan ve gayretin tesiriyle atılan adımların açtığı ve Cumhuriyetin aydınlattığı yollardan geçilerek, medeniyet âleminde yerleşmiş ilim ve tecrübeye müstenit esaslardan ilhamlar alınarak bütün sahalarda olduğu gibi mülkî idare sahasında da Türk yurduna ve budununun millî bünye ve karakterine en uygun olan sistemin yaratılmasına çalışılmıştır.

Tanzimattan cumhuriyete kadar (nahiye) idaresi hakkında vaz edilen esasları dört kısımda hülâsaten arz etmiş bulunuyoruz ve şu maruzatımız bizde (Komün) sisteminin esaslarına yakın zamanlara kadar nüfuz edilememesi yüzünden, millî ve ananevi müesseselerimize değer ve önem verilmemiş, batıda gıpta ile müşahade edilen müesseselerin sun'î olarak bizde de hemen meydana getirilivereceği sanısının tesiri altında kalınmış olduğunu göstermektedir.

Köy ve Belediye Kanunlarımızın mucip sebepleri arasında yer alan ifade ve izahların gözden geçirilmesi, yüz yıllar boyunca ihmal edilen bu nevi müesseselerimiz hesabına kaybolan zamanın telâfisi için neler düşünüldüğünü gösterir.

Dağlarda, bayırlarda ve ovalarda toplu olarak yaşayan ve yüz yıllar boyunca alâhâlihi bırakılan köylülerimizin ve kasabalılarımızın müşterek menfaat ve ihtiyaçlarını temin kolaylığını sağlamak için bunları kır komünleri ve şehir komünleri yâni köyler ile kasaba ve şehirler diye iki kısma bölerek inkişaf ve tekâmülleri uğrunda yepyeni bir idare rejimi tesisine doğru yönelinmiştir.

GAYRİMENKULE TECAVÜZÜN DEFİNE DAİR 2311 SAYILI KANUN VE RU KANUNU DEĞİŞTİREN YENİ BİR TASARI HAKKINDA

Yazan : R. Sıtkı TUGAL

2311 sayılı kanunun tedvinini gerektiren zaruretler — Gayrimenkule tecavüzün başlıca sebepleri — 2311 sayılı kanunun teklif gerekçesi ve adliye encümeni mazbatasında kabul edilen prensipler — Kanunun yürürlükte bulunduğu 18 yıldanberi tatbikatta karşılaşılan güçlükler ve düşülen tereddütler — Kanundaki esaslı noksanlar — Eski halin iadesi meselesi — Tecavüz ve ihdasiyyet anlamı — Kanunun büyük halk kitleleri arasında bulduğu geniş uygulama sahası ve gördüğü alâka — Kanunu uygulamada zihniyetin önemli rolü — Hâdiselerin tatbikat seyri üzerindeki tesirleri — Kanun koymanın klasik bir telâkkisi ve tüzükler — 2311 sayılı kanunun maruz kaldığı sübjektif tesirler — Kanunun İçtimai nizamda ve tasarruf emniyetindeki devamlı ve müsbet tesirleri — Bu kanuna göre yapılmakta olan müracaatlar hakkında bazı rakamlar — Kanunun yeni ihtiyaçlara göre değiştirilmesi fikri — Yeni tasarının gerekçesi ve adalet komisyonu mazbatası — Tasarının bugünkü ihtiyaç karşısında eksiklikleri — Böyle bir kanuna verilmesi gereken müttekâmil şekil.

*

* *

Gayrimenkule vaki tecavüzün defî hakkındaki 2311 sayılı kanunu değiştirecek olan yeni bir tasarı halen Büyük Millet Meclisinde müzakere edilmektedir.

2311 sayılı kanun, vatandaşlar arasında meydana gelecek, gayrimenkule ait anlaşmazlıkları esas itibariyle yani nihâî şekilde çözmek hedefini gütmemekle beraber memleket ölçüsünde çok çeşitli ve çok geniş bir tatbik sahası bulan halk kitlelerini en çok ilgilendiren kanunlardan biri olmuştur. Böyle bir kanunu değiştirerek bugünkü

ihtiyaçlara tam mânasiyle cevap verebilecek bir hale getirecek olan yeni bir tasarının büyük önemi sebebiyle bu konu etrafındaki görüşlerimi açıklamayı faydasız bulmuyorum.

Yurdumuzda gayrimenkule ve bilhassa araziye, zilyetleri aleyhinde ötedenberi yapılagelmekte olan tecavüz ve müdahaleler, sınırlandırılmayacak kadar umumî ve mevzuî mahiyette birçok sebeplerin güdümü altında maalesef bir itiyat halini almıştır.

Bu konu üzerinde isabetle durmuş ve incelemeler yapmış olan bir idareci arkadaşımızın 6 maddede topladığı tecavüz sebeplerini özetleyerek buraya kaydediyorum:

1 — Nüfusunun büyük bir kısmı ziraatla uğrasan bir memlekette ziraatın en mühim unsuru olan toprağın işletilmesinden, toprak üzerindeki zilyetliğin doğuracağı ihtilâfların memleket çapında bir önem arzemesinden daha tabii bir şey olamaz. Kaldı ki, nüfusun artması ile birlikte işletilen arazi sahası genişlemek zorunda ve artan nüfusunu beslemek mecburiyetinde olan çiftçi aileleri bu artma nisbetinde de ekiliş sahasını çoğaltmak ihtiyacındadır.

Toprağı müsait genişlikte bulunan mıntıkalarda bu durum, geniş arazili şahısların veya köy orta malı mer'aların tecavüzden şimdilik masun kalmasını sağlamakta, toprağı daha dar olan bölgelerde ise her hangi bir suretle komşunun tarlasından bir parça koparabilmek veya geniş mer'alardan tarla edinmek arzusu ile daimî bir tecavüz hali idame ettirmektedir.

Memleketimizin muayyen bölgelerinde uygulanmaya başlanan çiftçiyi topraklandırma kanununun, gayrimenkule tecavüzleri azaltmakta büyük tesiri olacaktır. Ancak bugün memleketin büyük bir kısmı için yukarda tasvire çalıştığımız umumî durum bir vakıa olarak yaşamaktadır.

2 — Diğer taraftan tapu ve kadastro işlerimiz henüz memleketin tamamını ve hattâ yarısını kucaklayacak bir

genişliğe erişememiştir. Ziraî istihsalin en mühim unsuru olan arazi henüz sınırları ve ölçüleri belli, hak sahipleri malûm bir duruma getirilip tapu kayıtlarına geçirilmiş değildir. Bu vuzuhsuzluk gayrimenkul ihtilâflarının ve dolayısıyla gayrimenkul tecavüzlerinin en geniş kaynağı olmaktadır.

3 — Medenî Kanunun hükümlerine göre gayrimenkul mülkiyeti intikalleri ancak tapu memuru huzuriyle yapılacak tescil muameleleriyle mümkün iken bugün bilhassa köylerimizde arazi intikallerinin büyük bir kısmı adî satış senetleriyle veya noter huzurunda yapılmış bir sözleşme ile yapılmaktadır. Köylerin merkezlere uzaklığı, tescil formalitelerinin çokluğu ve harç külfeti de bu gibi hallerin başlıca amillerindendir.

Ehemiyyetli mevkiini halen dahi muhafaza etmekte bulunan bu adî satışlarla mütemediye el değiştiren bir gayrimenkul üzerindeki çeşitli hakların da bilâhare anlaşmazlık kaynağı olduğu görülmektedir.

4 — Aile reisinin vefatı halinde hele köylerimizde kanunen mirasçı olanların hisselerinin tesbit ve tefriki işi kendi aralarında yapılmaktadır. Ancak rastgele yapılmış olan bu taksim sonradan türlü sebeplerle anlaşmazlıklara yol açarak gayrimenkul tecavüzlerine sebep olmakta ve neticede bu neviden hadiseler çoğalmaktadır.

5 — Hukukî kıymetini kaybeden tapu kayıtlarına istinaden bazı kimseler hak sahibi olduklarını sanmakta ve o gayrimenkulün 1515 sayılı kanuna göre başkasının adına tescil edilerek mülkiyetine geçmiş olduğunu bir türlü hazmedemeyerek kanunî imkânsızlıklar karşısında da tecavüz yoluna gitmektedirler.

6 — Medenî Kanunun yürürlüğe girmesinden evvelki tarihlere ait olup mecelle hükümlerine istinaden yapılan taksimlerin muteber olmasının şartı, bu suretle yapılan taksimin tapuya tescil edilmiş olmasıdır, işte böyle bir taksim zamanıyla yapılmış olduğu halde her nasılsa tapuya tescil edilmemiş ise bu filî taksimleri mesnetsiz kalan

hissedarların yeni bir vaziyet karşısında birbirlerinin hisselerine tecavüze kalkışmaları da bu sebepler arasında sayılabilir. (*)

Yukardaki 6 maddede özetlenen hal ve şartları gayrimenkule tecavüzün başlıca sebepleri arasında saymakta hata yoktur. Ancak bu kanunun uygulaması sırasındaki tecrübe ve müşahedelerime göre bu 6 madde ile çerçevelenen sebepler dışında bu hususta belli başlı daha bazı âmillerde mevcuttur :

1 — Şimdiki gibi yakından takip ve kontrolün carî bulunmadığı ve memur kalitesinin çok zayıf olduğu daha eski zamanlarda tapu memurlarının yapmış oldukları tescil muamelelerinde bazı nüfuzlu eşhasın veya sağlanan menfaatların tesiriyle bir gayrimenkul için (bilhassa arazide) birkaç kişiye tapu senedi verilmiş olduğu veya tapu senedinde tesbit edilen hudutların başkalarına ait tarlaları da içine alabilecek şekilde yazıldığı hemen her yerde görülmüş hallerdendir.

Bu gibi hallerde tapu senesinde yazılı topraklara fiilen zilyet olmak, diğer tarafı mahkemeye gidip iddiasını isbata zorlayabileceği için ihtilâfın adlî safhasından önce fiilî bir tecavüz ve müdahalenin faydalı telâkki edildiği görülmektedir. Bu müdahale artık o yerdeki imkânlarla, zaman ve şartlara göre türlü şekillerde gelişmektedir.

2 — Hükümet merkezlerinden uzak yerlerde bulunan köylerde haklarını savunmadan aciz çiftçi ailelerin ellerindeki bazı münbit toprak parçalarına göz dikmiş köyün daha kalabalık ve zorba durumla bazı aileleri, bu münbit toprak parçalarının zabtı maksadiyle çeşitli bahanelere başvurdıkları ve buraların tapusuz oluşu veya bir kaç sene ekilip biçilememesi gibi fırsatlardan da faydalanarak tecavüze geçtikleri tedkik konusu olmuş vakalardandır.

* 190 sayılı İdare Dergisinden.

3 — Eskidenberi ekip biçtikleri toprakların birçok sebeplerle verimsizleşmesi veya kifayetsizleşmesi üzerine bazı çiftçi ailelerinin tek başlarına yahut köyce toplu olarak başkalarının veya başka köylerin zilyetliğinde bulunan topraklara ve geniş meralara saldırıp tarla edinmeye kalkışmaları,

4 — Eldeki bir tapu senedinde yazılı hudutların bir başkasına ait tarlanın hudutlarına benzemesi yüzünden oraya fiilen zilyet olabilmek için tecavüz yolunu daha pratik bir çare saymaları,

5 — 1936 yılında yapılmış olan arazi vergisi tahririnde bazı kimselerin hakları taallük etmediği bir kısım tarlaları kendi adına yazdırıp yıllarca vergisini ödemeye devam ettikten sonra o tarlalara zilyet olmak için fırsat kollamaya başlamaları ve ilk imkânda tecavüze geçmeleri.

6 — Arazi mevkiinin müsait olduğu yerlerde komşu tarlanın hudutlarını kendi tarlası lehine bozarak sınırın genişletilmesi şeklinde tecavüzlere başvurulması,

7 — Köylerde hududu ve sahipleri pek de belli olmıyan bazı arsalar ve harman yerlerine bu fırsatlardan faydalanarak inşaata geçilmesi veya işgal edilmesi,

8 — Şayi hisseli gayrimenkullerde kazai veya rızai bir taksim yapılmamış olmasına rağmen hissedarlardan bir veya bir kaçının o gayrimenkulden faydalanmasına diğer hissedarlar tarafından mümanaat edilmek suretiyle tecavüz hâdisesinin meydana gelmesi,

9 — Bir gayrimenkulü işletmeci sıfatiyle mahsulüne ortak olarak sahibi ile birlikte işleyen kimselerin her hangi bir geçimsizlik sebepleriyle birbirlerine yani ortağın yine diğer bir ortağa karşı harekete geçerek onu işletmeye iştiraktan men etmeleri,

10 — Mal sahibinden gayrimenkulü icarlıyan bir kimsenin, kendisinden önce o gayrimenkulün müsteciri bulunan şahısla teslim ve tesellüm muamelesinde anlaşılmadıkları takdirde birbirlerine karşı vukua getirdikleri tecavüzler veya adî senetle el değiştiren gayrimenkulün

müstecire karşı hareketleri gibi daha ziyade manevî ve ahlâkî düşkünlüğün bir neticesi olan fiil ve hareketleri de bu tecavüz sebepleri arasında zikredebiliriz.

*

* *

Yukarıda da işaret edildiği gibi sınırlandırılmasına imkân bulunamayan daha bu kabilden birçok sebeplerle gayrimenkule tecavüz bizde maalesef halk arasında bir anane haline gelmiştir. Bu tecavüzler hazan o derece ısrarlı ve sert bir mahiyet alır ki, ona karşı gelenler ne kadar haklı olurlarsa olsunlar ve hattâ bu karşı mukavemetler ne taraftan gelirse gelsin kardeş, evlât veya baba katili olmak gibi ağır cinayetler dahi göze alınarak cana kıymakta asla tereddüde düşülmediği yakinen muttali bulunduğum olaylardır.

Bütün bu tecavüz halleri, memlekette arazinin kadastrolanması ve çiftçinin topraklandırılmasıyla ortadan kalkabilecek midir? Böyle bir soruya müsbet bir karşılık vermeye imkân yoktur. Yukarıya sıraladığım belli başlı tecavüz sebeplerini gözden geçirmek bu görüşü haklı göstermeye kâfidir sanırım. Bilhassa bugünkü gerçeklikler de bunu teyit etmektedir: Yurdumuzun bazı kısımlarında kadastro yapılmış arazi üzerinde dahi bu gibi tecavüzler görülmüş ve tedkik edilmiştir. Şu kadar ki, kadastro plânlarının yardımıyla hudutları, yüz ölçümü ve sahibi daha kolayca tesbit edilen ve bu esaslar sayesinde zilyedi hakkında da daha sağlam bilgiler edinilen gayrimenkule ait tecavüz hadiseleri daha kolaylıkla tedkik edilmekte ve neticeye bağlanılmaktadır. Ama başlı başına kadastronun bu gibi tecavüzleri önleyebilmesi mümkün olamamıştır.

*

* *

Bütün bu sebeplerle yurtta devamlı olarak halkın huzurunu bozan ve hele köylerimizde emniyet duygularını sarsan bu gibi tecavüz ve müdahale hadiselerinin doğurduğu bir zaruretle hükümet, 933 yılında bu tecavüzle-

re karşı alınacak İdarî tedbirleri ihtiva eden 4 maddelik bir kanun tasarısını Büyük Millet Meclisine sevketmişti.

O zaman bu tasarının hükümetçe tanzim olunan gerekçesiyle Adliye encümenince düzenlenen mazbatayı burada gözden geçirmek, bu husustaki ihtiyaçların ve zaruretlerin o vakit ki ifade ve izahını kavramak bakımından herhalde lüzumludur sanırım. Kanun tasarısını teklif eden hükümetin 21/3/1933 tarihli gerekçesinde:

(Memleketimizde arazi, ihtilâf ve münazaaya badi olmayacak bir tarzda iyice tesbit edilmemiş olduğu için arazi eshabı arasında ihtilâfat ve münazaat ananevi bir şekil almıştır.

Emvali gayrimenkule tasarrufundan mütehaddis ihtilâfat vaktiyle ittihaz edilen bir karara ve bu kararın suverî tatbikiyesini mübeyyin 26 Mart 1329 tarihli talimat ahkâmına tevfikân meclisi idarelerce hal ve fasledilmekte iken bu kabil ihtilâfatın rüyet ve halli münhasıran sulh mahkemelerine verilmiştir ve mezkûr ihtilâflar halen mahkemelerce rüyet edilmektedir.

Ahiren intişar eden Vilayet İdaresi Kanununun 25 inci maddesinde vilâyet dahilinde huzur ve asayişin ve şahsî masuniyetin ve tasarrufa müteallik emniyetin ve zabıtaî mania valinin vazifelerinden olduğu gösterilmiş ve mezkûr kanunun 45 inci maddesi de kaza dahilinde aynı vazifeleri Kaymakama vermiştir.

Ancak, zikrolunan maddelerde muahhar hukuku tasarrufiyenin temini fıkra ile idare memurlarına verilen salâhiyetin hududu tayin ve tavih edilmemesine mebni memurini mumaileyhim tatbik sahasında, katî icraatta bulunamamakta ve müşkilât karşısında kalmaktadır.

Tasarruf meselesinin Medenî Kanunun ahkâmı dairesinde mahkemelerde halledilmesi şüphesizdir. Ancak, haklı tasarrufu müsbî olmamak ve tasarruf iddialarında bir vesika teşkil etmemek üzere yed münazaalarını men için vaziyeti bulunduğu halde muhafaza ve arazide tasarruf iddia eden kimsenin kendi kendine mevcut hali bozmasına müsaade edilmemesi icabetmektedir.

Esasen Medenî Kanunun 894, 895 inci maddeleri de böyle bir tecavüzü zilyedin menedebileceğine dair hükümleri ihtiva etmektedir. Bundan başka gayrimenkul tecavüzlerinden mütevellit vakalar inzibat ve asayiş ile de alâkalı bulunduğundan hususu müteakip derhal meni lazimeden olmakla bir kimsenin zilyedi olduğu gayrimenkule vukubulan tecavüz ve müdahalelerin mahkemeden sadır olacak karara intizaren idareten meni için Vali, Kaymakam ve Nahiyet müdürlerine salâhiyet itası zarurî görülerek merbut kanun lâyihası tanzim edilmiş ve birinci maddesine bu yolda ahkâm konulmuştur.

Tecavüz ettiği gayrimenkulden bu madde mucibince yedi nezolunan kimsenin tekrar tecavüz ve müdahalesinin meni için bir müeyyide koymak zarureti mebni tecziyesi lazimeden görülmüş ve kanunun ikinci maddesi bu noktai nazardan tanzim kılınmıştır..) diye açıklanmıştır.

O vaktin dâhiliye encümeni bu gerekçeye aynen iştirak etmiş ve adliye encümeni de mazbatasında :

Esbabı mucibe lâyihasının münderecatı hülâsasına göre memleketimizde gayrimenkullerin ve bilhassa arazinin hudutları münazaaya sebebiyet vermiyecek surette henüz tamamiyle tesbit edilememesinden bu yolda ötedenberi münazaalar vukua gelmekte olup evvelce gayrimenkule müteallik bir takım ihtilâfların meclisi idarelerce halledilirken sonraları bunlar sulh mahkemelerine verilip bugün de mahkemelerde görülmekte bulunmuştur.

Kanunu Medenînin 894 üncü maddesine göre zilyet, bütün gasp ve tecavüz fiillerini kuvvet istimaliyle defetmek hakkını haiz bulunmakta ise de bu hakkın istimali vesilesiyle inzibat ve asayiş ile alâkadar olan vakalar hadis olduğundan zilyet olduğu bir gayrimenkule vukubulacak tecavüz ve müdahalelerin mahkemeden verilecek karara intizaren idareten meni zarurî ve lüzumlu görülmüş ve her ne kadar Vilâyetler İdaresi Kanununun 25 inci maddesinde de kaza dahilinde bu vazifenin Kaymakama ait olduğu gösterilmekte ise de idare memurlarının salâhiyetleri hududu tayin ve tavzih edilmemiş olduğundan

tatbikatta müşkilât karşısında kalınmakta bulunduğundan bu kanun lâyihasının tanzimiyle bahsedilen tarzda vukubulacak tecavüzlerin menine dair hükümler konduğu ve tecavüzü defedilenlerin tekrar tecavüz ve müdahalelerinin meni için bu gibilerin hareketleri suç sayılarak ceza tayin edildiği anlaşılmıştır.

Encümence bu kanun lâyihasının tanzimine lüzum olup olmadığı keyfiyeti münakaşa edilmiştir. Yukarıda bahsedilen Vilayetler İdaresi Kanununun Vali ve Kaymakamların vazifeleri arasında gösterdiği tasarruf hukukunun emniyetine müteallik hükümler bir şahsın zilyet bulunduğu gayrimenkule vaki olan tecavüzlerin zabıtai mania sıfatıyla de meni kabul olunduğu ve Kanunu Medenî'nin 896 ncı maddesine göre mahkemece halli lâzımgelen tecavüzün refi hususunun idare amirlerinin salâhiyeti dahiline verilmesi zilyetliğin muhtelif şekline göre ancak hükümle halli iktiza eden mesailin idari muamelelerle teşevvüş ve ihtilâta sebebiyet vereceği, lâyihanın esasatı hakkında gerek esbabı mucibede ve gerek şifahi olarak verilen izahlarda refiyet için müracaat edilmemesi kastedilmediği halde mahkemelerin refiyet işlerinin idari makamlara verilmiş olduğu telâkkisine düşerek bu yüzden bir merci ihtilâfı tahaddüs edebileceği mütalâasıyle eşhasın tecavüzü menetmek için haiz olduğu hakların istimalinde tasarruf hukukunun emniyetini muhafaza ile vazifedar olan İdarî makamların müzaheret ve yardımları bir talimatname ile tavzih ve tayin olunabileceğinden bu lâyihanın tanzimine lüzum olmadığı beyan olunmuş ise de gayrimenkulâta karşı bir takım tecavüz ve müdahalelerin vukuu bir hakikat olup bu yüzden halkın büyük müşküllere ve haksızlıklara maruz kaldıkları ve şikâyetlerini arzettikleri idare makamlarının acil bir tedbir ittihaz etmekte kendilerini salâhiyetti görmediklerinden ve filhakika bu yolda vazih ve sarih kanunî hükümler dahi bulunmadığından müracaatlardan bir fayda hasıl olmadığı ve çok defa da asayiş ihlâl edecek bir takım vakalar hadis olduğu cihetle Kanunu Medenî hükümlerine hâlel gelmemek ve mahkemelerin salâhiyetleri mahfuz tutulmak üzere zil-

yedlerin tecavüz ve müdahaleleri defetmek hususunda haiz oldukları hakları hükümet kuvvetiyle yerine getirmek üzere kanunun ünvanını da bu suretle değiştirerek bir kanun tanzimine lüzum ve zaruret olduğu ekseriyyetle kararlaştırılmış lâyiha esas itibariyle kabule şayan görülmüştür.

Layihanın birinci maddesinde Adliye Vekâletinin mütalâası veçhile Dahiliye encümenince tasvip edilerek konmuş olan (Kanunu Medenî hükümlerine göre zilyet bulunduğu gayrimenkul) ibaresi zilyedliğin muhtelif eşkaline göre bu yolda bir hükmün idari makamların tedkik dairelerine konulması tatbikatta bir çok müşkilâtı tevhit edeceği mülâhazasıyla kaldırılmış ve yalnız bir kimsenin yedinde bulunan gayrimenkule başkası tarafından tecavüz ve müdahale olunarak ihdasîyet edildiği hallerde bu tecavüzün Vali, Kaymakam ve Bucak müdürlerinin refederek eski halin iadesi suretinde birinci fıkra kaleme alınmıştır.

Maddenin ikinci fıkrasında Kanunu Medenin 895 inci maddesine muvafık olarak mütecaviz gayrimenkul üzerinde tercihe şayan bir hakkı olduğunu iddia etse bile müdahalesi men ve bu iddianın mahkemeye müracaatla beyan olunması lüzumunun kendisine tenbih edilmesi kaydolunmuştur.

Tecavüzün defi, mahkemeye müracaatla refiyyet veya mülkiyet davalarının açılmalarına mani olmayacağı maddenin son fıkrasında tasrih ve bununla da Kanunu Medenînin 896 ncı maddesi hükmü tamamiyle muhafaza olunmuştur.

Tecavüzü defedilen kimsenin mahkemeden hüküm istihsal edilerek bunu infaz ile o gayrimenkul kendisine teslim edilmeksizin tekrar oraya tecavüz etmesi suç sayılmış ve bu halde bu ikinci tecavüz de idareten def edilmekle beraber kendisinin cezalandırılması ikinci maddede tesbit kılınmıştır.....) mütalâasında bulunmuştur.

Bu görüş üzerine adliye encümenince bazı tadillerle kabul edilen tasarı şu şekli almış bulunuyordu:

Madde 1 — Bir kimsenin yedinde bulunan gayrimenkule başkası tarafından tecavüz ve müdahale olunarak ihdasıyyet edildikte vilâyette Vali, kazada Kaymakam ve nahiyyede Nahiye müdürü tarafından, yapılan tecavüz def ve eski hali iade olunur.

Tecavüz eden gayrimenkul üzerinde tercihe şayan bir hakkı olduğunu iddia etse bile mahkemeye müracaat etmesi lüzumu tenbih olunur.

Bu hal, tarafların mahkemeye müracaatla refiyet ve mülkiyyet davaları açmalarına mani olamaz.

Madde 2 — Tecavüzü defedilen kimse, mahkeme kararıyla kendisine teslim edilmeksizin o gayrimenkule tekrar tecavüz ederse birinci maddeye göre tecavüzü defedilmekle beraber sulh mahkemesince bir aydan altı aya kadar hapis veya beş liradan elli liraya kadar ağır para cezasına mahkûm edilir.

Madde 3 — Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

Madde 4 — Bu kanun hükümlerinin icrasına Adliye ve Dâhiliye Vekilleri memurdur.

*

* *

Yukarıda gerçekleriyle ve konuş maksatlariyle incelediğimiz bu layihanın birinci maddesine, çıkarılacak nizamname hakkında bir fıkranın eklenmesiyle kanunluğu kabul edilmiş ve 1933 yılında yürürlüğe girmiş bulunuyordu.

Halk arasında daha ziyade numarasıyla tanınmış olan bu 2311 sayılı kanun, 18 yıldanberi tatbikat sahasında çok çetin imtihanlardan geçmiştir. Bu onsekiz senelik uygulama devresi zarfında kanunun tatbiki ile ilgili olarak karşılaşılan müşkülleri, düşülen tereddütleri ve görüş ayrılıklarını da sırasıyle gözden geçirelim.

Kanunun meriyyete girdiği tarihtenberi bizzat geçirmiş olduğum tecrübelerle, umumiyetle bu kanunun uygulanmasıyle ilgili tedkik ve müşahedelerimle tesbit ettiğim neticelere göre:

1 — Tecavüze uğrayan gayrimenkulün nevi, ve tasarruf şekilleri bakımından düşülen tereddütler şunlardır:

a) Ammenin istifadesine bırakılmış binalar, parklar, geziler, bahçeler, yollar, meydanlar ve meralarla, âmme müesseselerinin idaresinde bulunan arazi, binalar, depolar, antrepolar, anbarlar, şebeke tesisleri, fabrikalar, ormanlar, madenler v.s.... 2311 sayılı kanunda derpiş olunan işlemlere mevzu olabilirler mi ?

2311 sayılı kanunun birinci maddesinin yazılış şekli, gerekçeler ve meclis müzakerelerindeki izah ve beyan tarzı, bu kanunla yalnız medeî zilyetliğin, yani gerek hakikî şahısların, gerek âmme ve hususî hukuk tüzel kişilerinin özel mahiyetteki filî tasarruflarının korunmakta olduğu ve Medenî Kanunun 641 inci maddesi mucibince Devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunan menfaati umuma ait gayrimenkul vasfındaki mallarla âmme müesseselerinin idaresinde ve âmme tasarruflarına bağlı gayrimenkul mallara vaki tecavüzlerin 2311 sayılı kanuna göre tedkik edilemeyeceği zehabını doğuracak mahiyettedir.

Bilhassa Medenî Kanunun sözü geçen 641 inci maddesinde çıkarılacağı açıklanan (ahkâmı mahsusa) nın toplu bir hale tedvin edilmemiş olması, 2311 sayılı kanunun tatbikinde bu noktadaki tereddütleri kuvvetlendirmiştir.

Her ne kadar bu noktadaki tereddütler, yapılan istizan üzerine İçişleri Bakanlığından İllere gönderilen 27.5.1936 tarihli ve 202 sayılı bir genelge ile kısmen giderilmiştir. Fakat bu sefer de müeyyide bakımından bazı anlaşmazlıklara yol açılmıştır.

Aşağıda bir kaç maddesini okuyacağımız bu genelgede, âmmenin istifadesine bırakılmış olan ve âmme müesseselerinin idaresinde bulunan gayrimenkullere vaki tecavüzlerin de 2311 sayılı kanuna göre tedkik edilebileceği ve fakat devlet maline veya devlet malı gibi korunulacaklara yapılan tecavüzlerin Türk Ceza Kanununa göre suç olduğundan bu gibi ahvalde ikinci tecavüzü beklemeyerek mütecavizlerin mahkemeye verilmesi çok yerinde olarak mütalâa edilmiştir.

Bu takdirde 2311 sayılı kanuna uyularak ele alınan konularda ceza müessesesinin işlemeşi için ikinci tecavüzün

şart olduğu yolunda beliren bazı kanaatlar müeyyide bakımından durumda bir karışıklık, husule getirmiştir.

Bakanlığın yukarıda sözü geçen genelgesinde belirtilen isabetli görüş ve zihniyeti yalnız 2311 sayılı kanunun tatbikatı bakımından değil aynı zamanda bu konu hakkındaki yeni tasarının ihtiva etmesi gereken hükümlerin bu cihetle ilgili şümül ve mânası bakımından da önemli gördüğümünden ikinci maddesinden itibaren buraya aynen kaydediyorum:

2 — 2311 sayılı kanunda bu kanun hükümlerinin, hükmî şahıslara şamil olmayacağı hakkında herhangi bir kaydı ihtirazi bulunmamasına göre bu kanunun devletin resmi müessesesatına, bilcümle hükmi şahıslara ve köy şahsiyeti maneviyyelerine ait mallara da tatbiki lâzımdır.

Ancak, devletin iki türlü mali olup birisi menafii umumiyyeye ait ve âmme işlerini görmeye mahsus şosalar hastaneler, resmi binalar ve saire gibi malları, ikincisi: Devletin fert gibi tasarruf etmekte olduğu tarla, çiftlik, dükkân ve saire gibi malları olduğuna göre işin tedkiki sırasında malların bu tasnifini nazarı dikkata almak icabeder.

Her iki şıkda da 2311 sayılı kanuna göre meni müdahale kararı verilmesi zaruri olupta müdahalesi men edilen mal, devletin menafii umumiyyeye ait ve âmme işlerini görmeye mahsus mallan ile köy kanununun 8 inci maddesine göre devlet mali gibi telakki olunması gereken mallardan ise bu gibi mallara tecavüz edenlerin Türk Ceza Kanununun 392 ve 516/3 maddelerine giren işledikleri bu suçlardan dolayı ceza görmeleri icap etmekte olduğu için suçluların yapılmış olan tahkikat evrakıyla birlikte mahkemeye verilmesi lâzımdır.

Devletin ikinci çıta gösterilen ferdi tasarruf halinde idare eylemekte olduğu mallarıyla eşhasa ait mallara birinci defa tecavüzleri men edilenleri mahkemeye vermeye lüzum olmayıp bu gibi mütecavizlerin 2311 sayılı kanunun ikinci maddesine göre ancak ikinci tecavüzlerinde mahkemeye verilmeleri icabeder.

3 — Tecavüze uğrayan mal, devlet mali ise bu malın idaresine bakan dairenin reisi ve köy şahsiyyetine ait mera, otlakiye, harman yeri, köy meydanı, köy yolları ve saire gibi köy orta mallarından ise köyü temsilen muhtar tarafından usuli dairesinde 2311 sayılı kanuna göre müracaat edilmesi lâzımdır.

Bu gibi müracaatların vukuunda, müracaatın sözü geçen kanunun tatbik şeklini gösteren nizamnamenin tayin ettiği müddet içinde yapıldığı ve tecavüzden evvel malın devlet elinde olduğuna veya köylü tarafından köy menafii umumiyyesinde kullanılmakta bulunduğuna kanaat hasıl edildiği takdirde malın bulunduğu yerin en büyük mülkiye memuru tarafından tecavüzün menine karar verilerek bu karar zabıta marifetiyle derhal infaz ettirilir.

4 — Müracaat, sözü geçen nizamnamede tayin edilen müddet içinde yapılmadığı veya tecavüzün eski olduğu takdirde işin 2311 sayılı kanuna göre halledilmesine imkân olmayup bu gibi hallerde mevzuubahis mal devletin birinci şıkda gösterilen menafii umumiyyeye ait malları ile mülkiyetinin köy şahsiyyeti hükmiyesine ait olduğu resmen tevsik edilen veya edilmiş olan köy orta mallarından ise tecavüze uğrayan malı hali sabıkına irca edip işin hukuku umumiyyeye taallûku hasebiyle zabıtaya yaptırılacak hazırlık tahkikatı ile birlikte müddeiumumiliğe verilmesi lâzımdır.

Tecavüze uğrayan mal devletin ikinci şıkda gösterilen fert gibi tasarruf etmekte olduğu mallardan ise bağlı olduğu daire reisi, ve mülkiyetleri resmen belli olmayan köy mallarından ise köy şahsiyyeti hükmiyesine izafeten köyün muhtarı tarafından umumî hükümlere tevfikan malın bulunduğu yerin hukuk mahkemesine hukuk usulü muhakemeleri kanununa uygun olarak hukuk davası açılmak suretiyle işin mahkemede halli lâzımdır..)

Bu noktadaki tereddütler bakımından orman mevzuuna gelince, ormanların ayrıca muhafaza teşkilâtı bulunduğu ve orman kanununun 25, 26, 28 ve 30 uncu maddelerinde yasak olan bu gibi tecavüz fiillerine adı geçen ka-

nunun 109, 110 ve 111 inci maddeleriyle ceza tayin edildiği ileri sürülerek ormanlara vaki tecavüzlerin 2311 sayılı kanuna göre tedkik edilemeyeceği iddia edilmiştir.

Bu mütalâa tatmin edici değildir. Çünkü, orman kanununda her hangi bir fiilin suç olması orman muhafaza teşkilâtına o suçları tesbit ve faillerini mahkemeye sevk yetkisini vermektedir. Fakat tecavüz edenler üzerinde zor kullanarak bilfarz açılan bir tarlanın başına gelmemelerini veya tecavüz edenler tarafından yapılan inşaata tesahup edememelerinin sağlanması yetkisi bu teşkilâta verilmiş değildir.

Bununla beraber, yeni orman kanununda bu ihtimalleri de derpiş ederek hükümler koymak ve bu mevzuu sarahaten orman muhafaza teşkilâtının görevleri içine alarak 2311 ile ilgili tereddütleri ortadan kaldırmak çok faydalı olacaktır.

b) Umumiyyetle madenlerin, kaplıca ve içmelerin ve buna benzer gayrimenkul mahiyetindeki malların işletmecileri arasında birbirleri aleyhine zuhur eden tecavüz ve zilyedlik iddiaları da, bu gibi hadiselerin 2311 sayılı kanun karşısında nasıl mütalâa edilebileceği tereddütlerini doğurmuştur.

c) Bir veya birkaç tarlaya mahsus olan ziraî yollarla bu gibi yerlerin suları ye sulama kanallarına vaki olacak tecavüz iddiaları 2311 sayılı kanunun şumulüne girebilir mi ?..

d) Gayrimenkullerde dikili ağaçların semerelerine, veya yalnız ağaçlıklara sahip olanların ağaçlarındaki meyvalara yapılan tecavüzlerin bu kanun karşısında durumu nedir? Bu cihetler de tereddütlere yol açmışlardır.

2 — Bazı tecavüz hadiseleriyle zilyetlik iddiaları karşısında bunların 2311 sayılı kanuna uyup uymayacakları bakımından düşülen başlıca tereddütleri aşağıya sıralıyorum :

a) Amme veya hususi hukuk tüzel kişiliklerinin bir gayrimenkule tecavüzleri halinde yapılacak işlemin tayini o kadar kolay olmamaktadır. Bu noktayı biraz açıkli-

yalım : Belediyece, köyce, vilayetçe veya devletçe şurada bir sokak veya yol açılmaktadır. Yahut bir şosanın yeniden inşasına başlanılmıştır. Bunun gibi herhangi bir şirket de şurada veya burada bir fabrika inşasına başlayabilir.

Bu ameliyeler, eğer başkalarına ait gayrimenkuller üzerinde icra ediliyor da mevzuata göre o gayrimenkulün satın alınması veya istimlâki işlemleri tekemmül etmemiş bulunuyorsa bu gayrimenkul zilyedinin 2311 sayılı kanuna göre yapacağı müracaat elbette kabul ve tedkik edilecektir.

Fakat, kanunun vuzuhsuzluğu ve hattâ kifayetsizliği yüzünden böyle bir hal karşısında sorumlu mütecevizi ve bazı ahvalde bu müracaatı 2311 sayılı kanuna göre tedkik edecek mercii bulmak müşkülleşmektedir. Çünkü, böyle bir tecavüz ameliyesinde işçileri mütejaviz saymak ve onlar hakkında karar vermek mesnetsiz ve kimi hallerde imkânsız olacaktır. Binaenaleyh, bu hadisede biz işçileri değil işverenleri ve o gayrimenkul üzerinde çalışmayı onlara emreden veya gösterenleri mütejaviz saymak zaruretindeyiz.

Halbuki bizzat tecavüze girişmiş olmıyan işverenin 2311 sayılı kanunun müeyyidesine tâbi olmasına da ekseriyyetle imkân bulunamayacağından bu noktada bir karışıklık başlamaktadır. Bazen bu mahiyetteki tecavüzlerde iş veya emir veren bucak müdürü veya kaymakam da olabilir. Bu takdirde 2311 sayılı kanuna göre yapılacak müracaatı tedkik edecek mercinin neresi olması gerektiği tereddütlere sebep olmaktadır.

b) Ammenin istifadesine terk ve tahsis olunmuş bir gayrimenkule evvelden yapılmış bir tecavüzün failine karşı başka bir kimse tarafından aynı gayrimenkul için tevessül olunan yeni bir tecavüz hakkındaki müracaat karşısında yapılacak muamelelerde de tereddüde düşülmüştür. Biraz yukarıda okuduğumuz genelgenin dördüncü maddesindeki kayıt bu hadiseyi kapsayamamaktadır.

c) Bir gayrimenkulden faydalanmayı veya onun istimalini az veya çok ihlâl eden hareketler, meselâ bir tar-

lanın tek bir yolu veya bir evin tek bir geçidi tecavüze uğrayarak kapatılacak olursa böyle bir hadisenin 2311 sayılı kanuna göre tedkik edilebileceğini nasıl izah ve isbat edebiliriz?

d) İrtifak ve gayrimenkul mükellefiyetlerinden doğan alelûmum intifa haklarının kanunî zilyetlerine karşı malikin tecavüz ve müdahalesi hadiseleri adı geçen kanuna göre tedkik edilebilir mi ?

e) İcari sona eren müstecire karşı sahibinin o mülkü işgali, veya karcıların arasında vukubulan işgal ve tecavüzler hakkındaki müracaatlar da bu cümledendir. İcarda bulunan bir gayrimenkulün tahliyesi İcra ve İflas Kanununda hususî hükümlere tâbidir. Bu herkesin bildiği bir şeydir. Fakat icar müddeti sona erdi diye mal sahibinin hotbehot o gayrimenkulü işgal etmesi ve müstecirin de bunu bir tecavüz sayarak 2311 sayılı kanuna göre işin tedkikini istediği hallerde böyle bir müracaatın idarece tedkikine mesağ olup olmadığına bir çok yerlerde tereddüde düşülmüştür.

Yine icar müddeti sona eren bir gayrimenkulün sahibi onu başka birisine yâni müstecirden başka bir üçüncü şahsa icare verip de o gayrimenkulü birinci yâni müddeti biten icarcı tahliye veya teslim etmediği gibi de yeni müstecirin gayrimenkulü istemesini veya oraya elkoymasını tecavüz telakki ederek 2311 sayılı kanuna göre müracaatta bulunduğu hallerde de aynı tereddütler görülmüştür.

f — Bir tarlayı veya zirai başka bir gayri menkulü ortakça işletenlerden biri diğerini o gayrimenkule sokmak istemez ve beriki de bu hali kendi durumuna tecavüz sayarak kanuna göre müracaatta bulunduğu takdirde yapılacak işlemleri tayin edebilmek sanıldığı kadar kolay değildir.

g — Bir tarlanın, yanındaki diğer bir tarla aleyhine hudutları genişletilerek o gayrimenkulün hudutlarının taşıyıcı veya bir mülkün diğer bir gayrimenkule doğru uzatılarak onun görüş, çıkış gibi istifade ve isimal vaziyetini ihlal yolu ile meydana getirilen tecavüzler de aynı şekilde tatbikatçıları düşündürmektedir.

h — Bir gayrimenkul hakkında tescil, menî müdahale, refiyat veya zilyetliğin iadesi gibi sebeplerle mahkemeye müracaat edilmiş iken taraflardan birinin aynı gayrimenkule vaki tecavüz ve ihdasiyeti hakkında alınacak müracaat karşısında 2311 sayılı kanuna göre işlem yapılabilirmeli midir? Bu gibi hadiselerde tatbikatta iki yol tutulmuştur, Bazı idare âmirleri, 2311 sayılı kanunun ikinci maddesindeki (mahkeme kararıyla kendisine teslim edilmeksizin..) kaydına dayanarak, bu kanuna göre işi halletmekte ve diğer bazı idareciler de aynı hâdise ve aynı gayrimenkul için mahkemeye gidilmiş olmasına göre tecavüze karşı diğer taraf mahkemeden İdarî bir karar kadar çabuk ve daha müessir bir ihtiyati tedbir kararı alabilir, Binaenaleyh, idarece zilyetliğin ve tecavüzün tetkikine mahal yoktur, diyerek yalnız hâdise hakkında asayiş tedbirleri alarak müracaatçıya mahkemenin yolunu göstermekte ve bunu kanunun maksadına daha uygun saymaktadırlar.

Bu iki tatbik şeklinden birini tercih etmek itiraf olunmalıdır ki, kolay bir iş değildir. Üstelik ikinci şıkkın adliye ile vazifede tedahülüne düşmemek gibi amelî bir mahiyeti de vardır.

j — Şâyi hisseli olarak idare edilen gayrimenkullerde hissedarların veya mirasçıların birbirleri hakkında yapmakta oldukları gayrimenkule tecavüz iddiaları da tereddüt sebeplerinden biridir. Hissedarlar aralarında eğer vaktiyle bir taksim ve tefrik yapmışlarsa böyle hallerde tecavüz ve zilyetlik durumları vuzuhlaşmaktadır. Fakat müşterek veya iştirak halinde idare edilen gayrimenkullerde vaziyet değişmektedir.

k — Eğer birinci tecavüz, aynı zamanda Türk Ceza Kanununun 392, 513, 515 ve 516/3-4-5-6 ncı maddelerine göre suç teşkil edecek şekil ve mahiyetlerde icra edilmiş ise mütecavizi halin icaplarına göre men ve def etmekle beraber bir ikinci tecavüzünü beklemeksizin hakkında düzenlenen evrakla hemen adalete teslim etmek gerekmektedir. Ancak 2311 sayılı kanun ve nizamname-

sinin böyle bir sarahati ihtiva etmemesi de bu noktada tereddüt ve ihtilaflara yol açmıştır.

Yukarda gözden geçirdiğimiz genelge bu vaziyeti açıklamakta ise de böyle bir sarahatin metinlerde bulunmasına ihtiyaç vardır.

1 — Pek eski zamanlardan beri, bazı mevsimlere münhasır olmak üzere koyun sürüleri ve sığır hayvanatı yayılan sazlık daha doğrusu kışlık otlakiyelerle yazlık yaylalara başkaları tarafından vaki olacak tecavüzlerin tetkiki meselesi de uzun tartışmalara ve yazışmalara yol açmış ve bir türlü halledilememiştir. Hele bu tecavüz sanılan hareketler o sahanın, sınırı içinde bulunan köylüler veya köy idaresi tarafından yapılmış olursa iş biraz daha müşkülleşmektedir.

Meselâ, A köyünün geniş hudutları içinde bir yayla veya sazlık vardır ki, buralarda ötedenberi kış yahut yaz mevsimlerinde başka bir köy yahut kasabanın sürüleri otlatılır, bu vaziyette o köyün veya kasaba halkının orada bir nevi intifa hakkı kadimden beri teessüs etmiştir. Arazi kanunu kadim olarak bulduğu bu vaziyetleri olduğu gibi kabul etmiş, medenî kanun da bu hakları tanımıştır. Köy kanunu aynı hakları mahfuz tutmuş ve köyün sınırı içinde bu kabil yayla veya kışlaklara da icabında özel bir sınır kabul etmiştir. Buraya kadar vaziyet sarihtir.

Fakat, kendi sınırı içinde bulunan ve kendisinin de diğerleriyle birlikte intifama yarayan böyle bir sahaya ve belki de bu sahanın ot bitirmemekle beraber İslahı halinde ekime elverişli olabilen bir kısmına köy halkı münferiden veya toplu olarak elkoyup ta orayı ziraata elverişli bir hale getirmeğe kalkıştlar. Ve bu hareketi o köyden olmayan intifa sahipleri de tecavüz addederek 2311 sayılı kanuna göre müracaatta bulunacak olurlarsa bu durum da kolayca içinden çıkılır meselelerden değildir.

Bir gayrimenkule ikinci defa vaki olan tecavüzde eğer muvazaa yâni tertip ve danışıklıkla bu ikinci

tecavüzü birinci defa tecavüz edenin oğlu, kardeşi, karısı veya babası meydana getirmiş ise kanunun ikinci maddesinin bu ikinci tecavüze tatbiki müdafaa edilemez. Fakat, böyle kitle içinde yaşayan hal ve şartlara tekabül etmek durumunda bulunan bir kanunun metninde bu ihtimalleri de kapsayacak hükümler bulunmalıdır.

Filhakika, bir tarlaya tecavüz etmiş bir kimse hakkında yapılan defi muamelesinden sonra yine o gayrimenkule birinci tecavüz eden değil de bu kimsenin yakın akrabaları tarafından tecavüze kalkışıldığı ve bu suretle ikinci tecavüzün kanunda suç sayılan unsurunu meydana getirmeden o gayrimenkule karşı işgal ve tecavüzün hayli müddet devam ettirildiği çok görülmüştür.

Esasen 2311 sayılı kanunda müeyyidelenen yalnız ikinci tecavüzdür, ve bir kerre bunun cezası çekildikten sonra üçüncü ve dördüncü ilâ... tecavüzlerin cezası bulunmadığından bazı tecavüzler bu yüzden idame ettirilmektedir.

Muvazaalı tecavüzlerde sebep ve illet aynı olduğundan yeni tasarıda bu noksanın dikkata alınması temenniye şayandır.

3 — 2311 sayılı kanuna göre yapılacak müracaatlar bakımından da bazı noktalarda tereddütlere düşülmüştür.

a — 2311 sayılı kanunun temel prensiplerinden birisi yukarıda açıklamış olduğumuz gibi her halde muhik bir zilyetliği himayedir. Ve tecavüzün defini istemek hakkı da zilyedindir. O halde bir gayrimenkule zilyetliğini esasen haklı bir sebeple izah edemeyen kimsenin bu kanuna göre yapacağı müracaatın mesnedi nedir? Bu keyfiyeti biraz izah edelim; her hangi bir şahıs, farzedelim ki, âmmenin hizmetine terkedilmiş gayrimenkullerden birine veya bir parçasına, yahu köylerde kasabalarda âmmenin istifadesine tahsis edilmiş meraların, harman yerlerinin, çayırıkların birine veya bir kısmına, veyahut tapu nizamnamesine muhalif olarak mahlûl araziden bir yere hakkı olmadığı halde sokulmuş ve oraya vaziyet

olmuştur. Bu kimsenin haksız bir şağil olduğunu bilen diğer birisi de buraya tecavüz ederek kendi zilyetliği tesise çalışmak istemiştir. Şimdi birinci fuzuli şağil ikinci mütecaviz şahıs aleyhine 2311 sayılı kanuna göre idare makamlarına baş vurmaktadır.

Bu müracaatın tetkikinde durumun bundan ibaret olduğu meydana çıktığı takdirde 2311 sayılı kanunun şümulü dahilinde nasıl bir karar ittihaz edilmelidir?

b — Gayrimenkule tecavüz ettiği sanılan kimse eğer mahallin en büyük mülkiye âmiri ise bu takdirde alakadarların nereye müracaat etmeleri gerektir?

Filhakika, böyle bir olay pek nâdir olmakla beraber tatbikatta görülmüş hadiselerdendir. Esasen mülkiye âmirleri şahsî olmayan hareket ve teşebbüslerinden dolayı da bu gibi vaziyetlerle karşılaşabilirler. Meselâ, herhangi bir mülkiye âmiri görev sahası içinde bir yol, bir inşaat yaptırırken başkasının zilyet bulunduğu gayrimenkul üzerinde tecavüz ve ihdasıyyet hali meydana gelebilir.

Bazı tecavüz ve zilyetlik iddiaları karşısında düşülen tereddütlere dair yukarıda ikinci maddenin (a) bendinde âmme tüzel kişililerinin bir gayrimenkule tecavüzleri halinde yapılacak işlemi usul bakımından inceleyerek bu noktada düşülen tereddütleri açıklamaya çalışmıştım. Burada da böyle bir vaziyeti vatandaşın tasarruf emniyeti bakımından incelemeye ihtiyaç vardır:

2311 sayılı kanunun vuzuhsuzluğu karşısında halk arasında âmme müesseseleri marifetiyle yapılan işlerde meydana gelecek gayrimenkule tecavüz hallerinin 2311 sayılı kanunun şümulü dışında olduğu yolunda bir kanaat mevcuttur. Eğer tasvir ettiğim bu gibi hadiseler hakkında müracaat olmamış ise bunun tek sebebi bu kanaattan ibarettir.

Halbuki bu mevzuda çıkarılacak yeni bir kanuna sarahat vererek bu bakımdan da, yani âmme iktidarını kullanan şahıs ve müesseselere karşı da tasarruf emniyetinin korunması temin edilmiş olmalıdır. Tasarruf emniyetinin korunması endişesi fertlerin tecavüz hadiseleri-

ne münhasır kalmamalı, bu emniyet âmme iktidarına karşı da sağlanmalıdır.

İdare âmirleri şahsen de böyle bir duruma girebilirler. Binaenaleyh, kanun bu gibi ihtimalleri de derpiş ederek bir merci göstermesi lâzımdır.

C — Müşterek veya iştirak halindeki mülkiyyet zilyetliklerine karşı tecavüz hallerinde kimlerin müracaat etmesi meselesi de tereddüt noktalarından biridir.

4 — 2311 sayılı kanuna göre yapılacak tahkikat bakımından düşülen tereddütler ve ayrılıkları bir kaç madde ile sıralamak mümkündür:

a — Bir gayrimenkule tecavüz iddiası, mülkiye âmirlerince bizzat veya tayin edeceği bir memur vasıtasıyla tetkik ve tahkik edilecek ise de bu tahkikatı yapacak olanların esas itibariyle kanunî yetkileri belirsiz bir haldedir. Böyle bir tahkikatı yapanlar, hadisenin şahitlerine yemin verdirebilirler mi? Resen bilirkişi dinleyebilirler mi? İsrafların tecavüz vakasına şahit gösterdikleri kimseler bundan kaçınırlarsa ne yapılabilir?

Esasen bu kanuna göre yapılacak tahkik muamelelerine müşahit olarak hariçten bilir kişilerin veya köylerde ise muhtarların iştirak ettirilmelerine dair bir kaydın bulunmaması tatbikatta çok aksaklıklara müncer olmuştur. Bir veya iki memurun araziyi ve muhiti bilmemelerinden ötürü gerek gayrimenkul, gerek se zilyedlik veya tecavüz hakkında hatalı tesbitlere veya yanlış görüş ve anlayışlara vardırılmış olmaları hemen her yerde tesadüf edilen hallerdendir. 2311 sayılı kanunun önemli eksikliklerinden birisi de budur.

b — Tahkik masraflarını bidayeten kimlerin ödemesi lâzım geldiğinde tereddüde mahal yoktur. Çünkü, harcırah kararnamesinin 3 üncü maddesi gereğince müracaatçının evvel emirde tahkik masraflarını vermesi ve neticeye göre bu masrafların haksız çıkan taraftan alınması lâzımdır. Fakat, haksız çıkan taraftan bu paralar hangi usullerle ve hangi yollardan tahsil olunacaktır?

c — Eğer müracaatçı tahkik masraflarını veremiyecek derecede acz içinde veya adli müzaherete nail ise umumî hükümlere göre tahkik masrafları hâzineden verilemez mi?

d — Bu kanuna göre yapılacak tahkikatı gayrimenkulün başında keşfen icra etmek mi? Yoksa taraflar ve şahitleri mülkiye âmirinin karşısına kendiliklerinden veya çağrı üzerine geldikleri takdirde tetkikat yapıp hemen orada karar vermek mi lâzımdır?

Tatbikatta bazı idare âmirleri, 2311 sayılı kanuna göre yapılacak tetkikatı bu şekilde icra etmektedirler. Yani, müracaat vukuunda tarafları ve şahitlerini dâvet edip ileri sürülecek diğerk delillerle birlikte hadise masa başında tetkik olunmakta ve böylece de karara bağlanıp infaza sevk olunmaktadır.

Kanaatımca bu şekildeki tetkikat ve tahkikat ekseriyetle mahzurludur. 2311 sayılı kanuna göre mücerret bir tecavüz hiç bir şey ifade etmez. Gayrimenkule tecavüz yoluyla elkonmuş ve kanunî tâbirle ihdasiyyet yapılmış olmalıdır ki, bunun defî mümkün olabilsin. Bu itibarla gayrimenkule vaziyed durumunu mahallinde keşf ve tetkik edip tecavüzün mahiyyetinin anlaşılmasına ihtiyaç vardır. Fakat kanunda bu ciheti âmir veya buna mâni bir hükmün bulunmaması bu hususta çeşitli tatbikata imkân bırakmıştır.

e — Müracaatçının ıttılai mevzuu da tahkikat bakımından türlü şekillerde hareket edilmesine ve tereddütlere düşülmesine saik olmuştur.

2311 sayılı kanunun birinci maddesinde (ihdasiyyet edildikte... tecavüz def..) olunacağı hakkındaki kayıt medenî kanunun 897 nci maddesindeki (... tecavüz fillerine vakıf olur olmaz... tecavüzün menini iddia etmediğı halde dâva hakkından mahrum olur) prensibine uygundur.

2311 sayılı kanunun tatbik şekillerini gösteren nizamnamenin ikinci maddesinin birinci fıkrası bu esası gereğı gibi açıklamıştır. Ancak, tüzüğün ikinci maddesinin ikin-

ci fıkrasında (makul sebeplere binaen müracaat, ıttıla tarihinden itibaren bir ayı geçemez) diye tahdidi bir kayıt koymuş ve üçüncü fıkrasıyla de bu müddet geçtikten sonra hadisenin 2311 sayılı kanuna göre tetkik olunamayacağını tesbit etmiştir.

Tecavüze vukufun makul sebeplerle gecikmiş olabilmesi ve itıla hasıl olur olmaz da müracaat edilememesi ihtimallerine dayanan bu bir aylık müddet, bir çok yerlerde tecavüzün vukuu gününden itibaren dikkata alınmakta ve müracaatlar bu zaviyeden tetkik edilmektedir. Bazı yerlerde de ıttıla keyfiyeti, geniş ölçüde bir kabul tarzıyla tecavüzün mahiyyeti, mevkii ve muhit şartları dikkata alınmadan müracaatçının mücerret iddiasıyla gösterdiği ıttıla mebdei tetkikata esas tutulmaktadır.

İttıla unsurunu kanun ve nizamnamede kastedildiği mânada ele alarak tatbik etmek isteyen yerlerde ise bu ıttıla hali önem kazanmakta ve tahkik muamelelerinde başlıca konu haline gelmektedir. Meselâ, bir hafta on gün evvel vuku bulmuş bir tecavüz hadisesinde zilyet buna hemen vakıf olabildiğini makul bir tarzda izah edemezse müracaat hakkının kalmadığını kendisine söylenilmesine mukabil aylarca ve belki de yıllarca evvel yapılmış bir gayrimenkul tecavüzüne daha henüz ıttıla peyda ettiğini ispat edebilen bir kimsenin bu müracaatı 2311 sayılı kanuna göre muteber sayılacaktır, ki bu takdirde bu gibi tecavüz hadiselerinin toplum hayatındaki akisleri itibarıyla bu nokta da bir tutmazlık belirmiş demektir.

5 — Bu kanuna göre Mülkiye âmirlerince verilecek kararlar bakımından hasıl olan tatbikat ayrılıkları ve tereddütler de şöyle hulâsa edilebilir:

a — Mülkiye âmirlerine bu konuda yapılan müracaatların bazısı kabule şayan olmayabilir. 2311 sayılı kanunun mevzuunu ilgilendirmemesi bakımından o kanuna göre işleme tâbi tutulmasına imkân bulunmayan bu müracaatından dolayı vatandaşa keyfiyeti bir kararla mı? yahut bir yazi ile mi bildirmek muvafık olur?

Bazı idare âmirleri bu iki işlem tarzı arasında fark mülâhaza eder ve ayrı ayrı düşündükleri neticeleri itibariyle keyfiyyetin bir kararla dilekçiye bildirilmesini tercih ederler. Bu mülâhazada olanlara göre bu karar da yine 2311 sayılı kanuna göre verilmiş selbi bir karar olmak itibariyle vatandaşa doğrudan doğruya mahkemenin yolunu göstermiş olur. Halbuki eğer idarece resen tanzim edilen bir yazı ile bu tebliğ yapıldığı takdirde bu, İller idaresi kanununun 62 nci maddesine göre üstün mürakabasına tâbi bir işlem halinde mütalâa edilebilir.

Diğer bazı idareciler ise her iki şık arasında hiç bir fark görmemekte ve bazıları da karara lüzum olmadığından bu gibi hallerde usulen vatandaşa yapılacak bir tebliği kâfi görmektedirler. Yâni bu usuli muamele dahi tereddütlere ve başka başka tatbikata yol açmış bulunduğundan kanun metninde değilse de tüzüğünde bütün bu ihtimalleri karşılayacak bir sarahatin mevcut olması gerektiğini bir kerre daha ortaya koymaktadır.

b — Gayrimenkule ikinci tecavüz hallerinde de, birincisi gibi karar ittihaz ve tebliğine lüzum var mıdır?

Bazı yerlerde aynı şahıs tarafından gayrimenkule yapılan ikinci tecavüz hakkındaki müracaat tahkike bile lüzum görmeden doğrudan doğruya verilen bir emirle tecavüz def edilmekte ve bu defa keyfiyyeti hakkında tutulan bir zabıtla mütecaviz mahkemeye verilmektedir.

Bazı idare âmirleri de birinci tecavüzde olduğu gibi bu ikinci tecavüz müracaatlarını tahkik ettirmekte, neticede verilen karar ilgililere tebliğ ve infaz olunarak bu hadisenin birinci ve ikinci tecavüz dosyalar mahkemeye tevdi kılınmaktadır. İşin selâmeti ve sıhhati bakımından bu ikinci şekil tercihe şayandır. Fakat diğer tatbik şekli de devam etmektedir.

c — Bu kanuna göre verilmiş kararlarda mübhemiyet varsa vuzuhlaştırmak, kısmı yanlışlıklar varsa tadil etmek, esaslı hatalar bulunuyorsa bütünü rücu edip

kaldırmak ve yeni vakıalara göre karar verebilmek meseleleri de tatbikatta bir hayli tereddütlere yol açmış ve nihayet 941 yılında İçişleri Bakanlığından İllere gönderilen bir genelge ile karardan rücu keyfiyeti halledilmiştir. Fakat kararın tavrı ve kısmı tadiller meselesi yine zihinleri kurcalamaktan hali kalmamaktadır.

d — Tecavüz hadisesinde eğer eski hale getirmeyi zarurî kılacak ihdasiyetler varsa kararda bu cihetin izahı yerine (sadece eski hale getirilmesine veya eski halin iadesine) kaydının bulunması kâfi midir?

Uygulama sahasında bu gibi tereddütleri İçişleri Bakanlığının 945 yılında İllere gönderdiği bir genelge bertaraf etmiş ise de kanundaki bu (eski halin iadesi) tâbirinden kasdedilen mânânın tatbikatta böyle belirsizleşmiş olması bence esas prensibe uygun düşmemiştir. Bu konuya biraz ileride tekrar dönmek ihtiyacındayız.

6 — Son olarak 2311 sayılı kanuna göre verilmiş olan kararların infazı bakımından karşılaşılan müşkülli ve tatbikat ayrılıklarını da hülâsa ederek yürürlükteki kanunun incelenmesine nihayet verelim:

a — Gayrimenkule tecavüzün defî hakkındaki kararın tecavüz edene tebliği kanuna ekli tüzüğe göre normal bir infaz yoludur. Tecavüz eden bu tebliğ üzerine gayrimenkulü zilyedine teslim etmezse zabıtaca zor kullanılarak zilyedine teslim olunur. Bu hüküm, nizamnamede gereği gibi açıklanmış olmasına rağmen infaz safhasında bu hususta iki ayrı yol tutulmuştur. Bazı yerlerde kararın zabıta marifetiyle tecavüz edene tebliği sırasında onun gayrimenkulü teslimden imtina edip etmediğine bakılmaksızın ayrıca düzenlenen bir teslim tutanağıyla infaz tamamlanmaktadır.

Bazı yerlerde ise, tüzük hükümlerine uyularak önce tebliğ yolu ile infaza sevkedilmekte ve bu suretle kararın hükmü yerine getirilmediği zilyedin müracaatıyla anlaşıldığı takdirde bu teslim ve tesellüm işi zabıtaca icra olunarak infaz işi bitirilmektedir.

Birinci infaz şekli daha amelî bir tedbir olmak itibariyle teessüs etmiş olup yukarıda bazı maddelerini aynen okuduğumuz genelgenin 3 üncü maddesinin sonunda İçişleri Bakanlığı dahi (karar derhal infaz olunur) tâbiriyle bu şekli terviç etmiş bulunmaktadır. İkinci şıkda kararın infaz muamelesinin gecikmesi ve bu yüzden yine hadiselerle sebebiyet verilmesi ihtimalleri de mevcuttur.

Fakat her iki halde de icra ve iflâs kanununun hükümlerine uygun olarak teslim muamelesinin gayrimenkulün başında yapılması lâzımdır. Halbuki tecavüzü menedilenin gayrimenkulün başına gelmek istememesi veya mevsim ve münakale şartlarından ileri gelen müşkülât yüzünden malın başına gidilemediği takdirde bu işlem köy veya kasaba içinde yapılmaktadır. Bu türlü infaz şekli ise mahkemelerce kabule şayan görülmediğinden aynı yere aynı şahıs tarafından yapılacak bir tecavüz müeyyidesiz kalmış oluyor.

b — Eski halin iadesi tâbirinin şümul ve mahiyeti hakkındaki telâkkiler iki ayrı anlayışın ve tatbikatın belirmesine ve tereddütlere düşülmesine sebep olmuştur.

Gerçek, eski halin iadesi meselesi bu kanunun en hassas diğer bir noktasını teşkil etmektedir. Bazı idareci arkadaşlar, kanunun birinci maddesindeki (... bu tecavüz def ve eski hal iade olunur) hükmüyle nizamnamenin (tecavüz def ve eski hal iade ve gayrimenkul şikâyetten evvelki zilyedine teslim olunur..) kaydı arasında bir tutmazlık görmektedirler. Onlara göre, (eski halin iadesi) zilyedliğin iadesi mânasına alınmalı ve gayrimenkulün üzerinde yapılan tadil, tağyir ve inşalara asla dokunulmamalıdır. Esasen böyle bir tatbik şekli de mülkiye âmirleri için maddeten birçok müşkül durumlar ihdas edebilir diye düşünmektedirler.

İçişleri Bakanlığının 945 yılında İllere vermiş olduğu 732 sayılı Genel emri de bu görüşe mesnet almaktadırlar.

Unutulmaması lâzımdır ki, 2311 sayılı kanun, bir yandan İller idaresi kanunu ile mülkiye âmirlerine verilen

tasarruf emniyetinin korunması ve öte yandan medenî kanunun 894, 895 ve 897 nci maddeleriyle zilyede tanınmış olan hakların memlekette huzur ve asayiş bozacak ihtilatlara meydan vermeksizin kullanılabilmesinde devletin vatandaşla müzaheretı prensiplerine dayanmaktadır.

Medenî kanunun 894 üncü maddesi sarahatından ve bu maddeye ait yargıtay içtihatlarından anlaşılmaktadır, ki zilyed tecavüz fiillerini kuvvet kullanarak defetmek hakkına sahiptir ve yine zilyed, tecavüz suretiyle gayrimenkulünde başkası tarafından inşa edilmiş duvarı, kulübeyi ve bacayı ve saireyi yıkmaya yetkilidir.

Bu esas üzerinde duracak olursak 2311 sayılı kanunun birinci maddesindeki (eski hal iade olunur) hükmü lâıkiyle kavranılmış olur. Bu itibarla nizamnamenin 5 inci maddesindeki sarahatin da kanunun metninde bulunan eski halin iadesi hükmünü işleyerek onu tatbik olunabilecek bir vuzuha getirmeğe çalıştığı meydana çıkar. Bir zilyedin kendi başına yapmaya yetkili olduğu bir işi bu zilyede ederken idare âmiri elbette yapar veya yaptırabilmelidir. Bu sebeple kanunla nizamname arasında bu bakımdan hiç bir mübânenet yoktur diyebiliriz.

O halde, bu eski hâle getirme işini idare âmirleri nasıl yaptırabilirler, yâni bu ne şekilde tatbik olunabilir? Eğer tecavüz ve ihdasiyyet neticesinde zilyedin o gayrimenkulden faydalanmasını ihlâl edebilecek hafriyyat, yıkma, dikme ve derme çatma kulübeler gibi zaten izalesi lâzım veya tanzim edilmesi gereken haller varsa bunları gayrimenkulü tesellüm eden zilyedin kendisi ve icabediyorsa hükümetin müzaheretıyle derhal yaparak eski hali iade edebilir. Zilyed bu eski halin iadesi emrinde masraf yapmağa mecbur kalacak olursa bunu da genel hükümlere göre yâni medenî kanunun 895 inci maddesi mucibince sebebiyet verenlerden tazmin ettirebilir.

Amma, zilyed ahvalin kendisini haklı gösteremeyeceği hareketlerden de kaçınmak ödevinde bulunduğundan eğer tecavüze uğrayan gayrimenkulde esaslı binalar ve tesisler vücuda getirilmiş ise ekilmiş veya faydalı bir surette dikilmiş bulunuyorsa bunlara dokunulmaması ve

zilyede müzaheret eden mülkiye âmirinin de bunların ortadan kaldırılmalarına karar vermiyerek işin bu cephesinin mahkeme yolu ile halli gerektiğinin taraflara tebliği iktiza eder.

Binaenaleyh, sadece zilyedliğin iadesini eski hale getirme için yeter sayan bir görüşe yukarıda izah olunan prensipler karşısında iltifat olunamaz. Ve zaten bu görüş 2311 sayılı kanunun maksadına da uymaz. Fakat bu noktadaki tereddütler tatbikat sahasında hâlâ yaşamaktadır. Ve ayrı ayrı uygulama şekilleri devam edip durmaktadır.

c — Tecavüz ve idasiyyet yoluyla bir gayrimenkulün mahsulleri toplanarak götürülmüş ise böyle bir hadisede kararın infazı ne suretle mümkündür?

Toplanılmış mahsuller veya semereler meydanda yoksa işin umumî hükümlere göre takibi zarurî ise de tecavüze uğrayan gayrimenkulün içinde veya civarında istif edilmiş bir halde elde olunan veya götürülürken yakalanan semere ve mahsuller esasen menkul bir duruma geldiklerinden medenî kanunun 894 üncü maddesinin ikinci bendi gereğince bunlara elkoyup zilyedine teslim etmekte hata olmayacağına kaniim.

d — Tecavüzle işgal edilmiş bir evin tahliyesi bahis konusu olunca tecavüz eden kararın kendisine tebliği üzerine evi tahliyeye mecburdur. Bunun için ahvalin haklı gösterebileceği bir mehil de isteyebilir. Tahliye etmezse zabıta zor kullanarak evi boşaltır ve zilyedine teslim eder.

Fakat, eğer boşalacak bu evde yâni müteceviz durumunda bulunan zat, zabitanın nizam ve disiplin mülâhazalarıyla zor kullanamayacağı veya zor kullanılmasından yine bu gibi mülâhazalarla çekinebileceği kimselerden ise ,meselâ mahallin zabıta âmiri, garnizon subayları, savcı., gibi) böyle bir infaza ayrı ve özel bir şekil vermek gerekir. Pek az varid olsa da yeni kanun bu gibi ihtimalleri de derpiş etmelidir.

e — Gayrimenkulün zilyede teslimiyle tamamlanacak bir infaz için tarafların hazır bulunmaları lâzımdır.

tecavüz eden taraf eğer bu infaza iştirak etmek istemezse ne yapılmalıdır?

f — Zilyedine teslim edilecek gayrimenkulün arazideki yeri ve sınırları kararda yazılı mevki ve hudutları tutmazsa ne alacaktır? Soruları da 2311 sayılı kanun ve tüzüğünde delâleten olsun karşılanmış değildir.

*

* *

Onsekiz yıldanberi yazışmalara ve tartışmalara sebep olmuş, ve ayrı ayrı uygulama yollarına dökülmüş yukarıda izahına çalıştığım bütün bu meselelerin pek çoğunu, genel hükümlerin usul ve teamülleriyle Bakanlığın genelgeleriyle ve kanunun esas prensipleriyle birlikte mütalâa ederek halletmek elbette mümkündür.

Kanunda veya nizamnamesinde her halde yeni bir hüküm ve sarahat isteyen mahdut olaylar dışında tereddütlere yol açmış ve çeşitli tatbik şekilleri meydana getirmiş gayrimenkule tecavüz hadiseleriyle ilgili bu noktaların İlmî tetkikler, araştırmalar ve soruşturmalar neticesinde ancak çözülebilmiş olmasıdır, ki 2311 sayılı kanunun başlıca kusurunu tebarüz ettirir.

Geniş halk kitleleri arasında yaşayan gerçek zaruretlere tekabül etmek mevkiinde bulunan, şehirlerden kasabalara ve kasabalardan köylere doğru uzaklaştıkça tesirleri artan ve hatta bir çok ahvalde ciddî ve hayatî mahiyet alan bu kanun, akademik incelemelere ve araştırmalara vakit ve imkânları hiç te elverişli bulunmayan idare ve zabıta cihazı elinde uygulanacaktır.

Zati, bir kanun veya bir tüzük ne kadar hatalı ve sarahatlı olursa olsun konusuyla ilgili olarak camia içinde yaşayan bütün hadiseleri çeşitli ihtimalleri ve tezahürleriyle çerçevesi içine alabilmesine hiç bir millette ve hiç bir yerde maddeten imkân bulunamamıştır. Ve bu esasen tasavvur da olunmamalıdır.

Tatbikatçıdan istenilen şey, daha evvelden tesbit ve tasnif edilmesine imkân bulunamayan bu çeşitli tezahürlerle karşılaştıkça onlara cevap vermek mevkiinde bulunan kanun ve tüzükteki maksat ve mânanın şümulü içinde bu hadiseleri izah ederek uygulama seciyelerini belirt-

mektir. Bu, uygulamada öyle bir manevî yetkidir ki, kanun ve hukuk bilgisinin, tecrübe ve müşahedenin yardımıyla hadiselerle nüfuzun verebileceği melekelerden tereküp eder.

Tatbikatçı, elindeki mevzuatın maksat ve mâna hududu içinde bu manevî yetkisini kullanmaya imkân bulabildiği müddetçe uygulama sahası ne kadar geniş olursa olsun hataya düşülmesi ve ahengin bozulması ihtimalleri azalacağı gibi tereddütlerden de eser kalmaz.

Fakat, bir kanun ki, karşılamak mevkiinde olduğu ihtiyaç ve zaruretlere umumî karakterleriyle konuş maksadının şümül ve mânası içinde temsile muvaffak olamamış da tatbikatçı bir de hadiseler karşısında bu şümül ve manevî tayin ve tesbit için araştırmalara, kıyaslamalara, danışmalara baş vurmak lüzumunu duymuşsa artık neticenin asıl maksatla bir münasebeti kalıp kalmayacağını kestirmek güç bir şey değildir. Zira, tatbikat artık o derece çeşitlilik ve zıddiyet arzeder ki bir yerde kanunun maksadı çok aşılmış, diğer bir yerde lüzumundan çok daraltılmış ve nihayet insicamsız bir tatbik şekline dayanan öyle bir formalite varlığı teessüs etmiştir ki, onun içinde esas maksat ve mânayı arayıp bulmağa da imkân kalmamış demektir.

Bir camia içinde devamlı olarak yaşayan İctimaî âdetler, olaylar, görenekler kendilerine az veya çok tesir eden kaidelere karşı mukabil tesirlere, yâni o kaideyi kuvvetli emrivakileriyle tersine bir istikamette kendi hükümlerine ram etmeye doğru götürmeğe çalışırlar. Eğer bu olayları, itiyatları, görenekleri tanzim için konulmuş kanun ve kaidelerde bu kuvvetli cereyanı önleyebilecek metanet yoksa bunlardan her hangi bir maksat için müsbet neticeler alınmasına imkân kalmaz. Bu itibarla, cevap vereceği meseleler karşısında âciz kalabilecek her hangi bir kaideyi koymaktansa o meseleleri İctimaî muhitlerinde örf ve âdet halinde kendi kendilerine teessüs etmiş şekil ve şartlar altında bırakmak daha hayırlı olur kanaatındayım.

Bizde, kanun ve kaidelerle tatbikat neticelerinin birbirine uymamaları ve çıkarmış olduğumuz kanunların birçoğundan beklediğimiz ferahlatıcı neticeleri alamayışımızın başlıca sebebinin bu noktada aramak lâzım gelir.

Kendi ihtiyaçlarımıza ve gerçeklerimize yeter derecede vukufumuz olmadığı, yahut böyle bir vukufa pek iltifat göstermediğimiz gibi de ötedenberi saplanıp kalmış olduğumuz bir kanun telâkkimiz vardır:

Kanunlar, ne kadar mümkünse o kadar muhtasar ve veciz olmalıdır. Eğer bu sebeple tatbikat sahasında tereddütlere düşülecek olursa bunlar istizan olunur, bu suretle kanunî izah yetkisinde bulunan makamın kanun hükümlerini umumî olarak açıklamasına da imkân verilmiş olur. Bu şekil herkesin kanundan kendi başına hüküm çıkarmasına daima tercih edilmelidir denilir ve tatbikatta birlik ve beraberliğin bu sayede temin olunabileceği zannolunur.

Halbuki, içinde yaşadığımız çağın ihtiyaçları ve sevkü idare telâkkisi hâlâ muhafaza etmek istediğimiz bu klâsik (kanun yapma) zihniyetiyle asla bağdaşamıyor. Realitelerin bize çizmekte olduğu doğru ve mantıkî yollarla bu telâkki arasında hiç bir münasebet göremiyorum.

Memurların robotlar halinde hareketini tabî ve zarurî kılan pek geri seviyedeki topluluklar için varid olabilen bu mülâhaza, kafası işliyen, ne yapacağını bilen, elindeki mevzuatını bütün inceliklerine kadar anlamak isteyen, millet yolunda bir inanç ve ideale bağlı bulunan aydın bir memur sınıfına mâlik uyanık cemiyetlerde artık pek eskimiş sayılmalıdır.

Bundan başka, halkın gerçek ihtiyaçlarını yakından gören ve ona gönülden bağlanan aydın bir memur sınıfı, elindeki kanunlarda bütün bu ihtiyaçları umumî karakterleriyle kavrayabilecek bir şümul ve sarahat arar. Eğer mevzuatta aradığını bulamazsa (milletin ihtiyaç ve zaruretleri kanun için değil, kanun bu ihtiyaçlar içindir) diye düşünen bu memleket çocukları, kanunlardaki vuzuhsuzluk veya kifayetsizlikten ileri gelen bir aczin manevî ezgisi altında kalırlar,

Hele 2311 sayılı kanun, bu umumî mülâhazalar dışında özel bir talihisizliğe de maruzdur. Kanun, bir yandan il idaresi kanuniyle mülkiye âmirlerine verilen tasarruf hakları emniyetinin korunması, öte yandan medenî kanunun 894, 896 ve 897 nci maddeleriyle zilyede verilmiş olan hakların memlekette huzur ve asayiş ihlâl edici ihtilâtlara meydan vermeksizin kullanılabilmesi imkânlarını sağlamayı hedef ittihaz etmiş olmak itibariyle esas hakkında her hangi bir mülâhaza ile alâkalı değildir. Bu vasfıyla de bir tedbir mahiyetindedir.

Bundan başka, zilyetlik gibi medenî kanunumuzun hassas bir müessesesiyle de ilgilidir. Binaenaleyh, nihayet bir tedbirden ibaret oluşu ve gayrimenkul zilyetliğiyle alâkalı bulunuşu bu kanunun üzerinde fazla durulmasının mahzurlu telâkki edilmesine sebep olmuştur.

Böylece, gerek umumî mahiyetteki telâkkiler, gerekse bu özel tesirler 2311 sayılı kanunu cevap vermek mevkiinde bulunduğu meseleler karşısında kifayetsiz ve vuzuhsuz bir duruma sokmuştur.

Fakat, memleketimizin gerçeklikleri içinde bu kanunun ifade ettiği mâna o kadar kuvvetli ve müessirdir ki, esas tasarruf ve temellük hakkı sağlayan her hangi bir kanun kadar halk arasında önem kazanmıştır.

Onsekiz yıllık tatbikat devresinde edilen tecrübeler ve müşahedelerle lâyıkiyle anlaşılmıştır ki, hâdiseler karşısında kifayetsizliğine ve çeşitli uygulama şekillerine dökülmüş olmasına rağmen halkça imkânın en son müsaadesi nisbetinde daima bu kanuna göre hal çareleri aranmaktadır. Ve bu imkân mevcut veya muhtemel oldukça gayrimenkule tecavüz ve müdahale hadiselerinde mahkemelere gitmemek temayülü umumîdir.

2311 sayılı kanunun halledemediği veya aleyhde hal etmiş olduğu hadiselerde alâkalı vatandaşların büyük bir ekseriyeti mahkemeye başvurmamaktadırlar. Bu halin başlıca sebeplerini şöyle hülâsa edebiliriz:

a — Mahkemelerde refiyed dâvaları seri usulü muhakemeye tâbi olmasına rağmen türlü sebeplerle yine uzun zamana bağlı bulunması,

b — Mahkeme, keşif harçları ve masraflarının köylüye çok görünmesi,

c — Bir çok toprakların tapusuz ve mabeyin senediyle elden ele geçmekte bulunması,

d — Bir çok köylerin yalnız ilçelerde müteşekkil mahkemelere uzak mesafelerde bulunmaları ve buna mukabil daha yakın yerlerde bulunan bucaklara baş vurmanın tercih olunması.

*

* *

2311 sayılı kanuna göre alınan İdarî bir karar, fiiliyatta hemen hemen kesinleşmiş bir ilâm gibi kıymet taşımakta ve netice itibariyle filhakika zilyedin uzun müddet bu filî tasarrufundan doğacak bir iktisap hakkına da yol açmaktadır.

Aşağıya dercedeceğimiz rakamlar, bizi türlü bakımlardan dikkata değer neticelere götürecek mahiyettedirler:

(936 da doğu illerimizde nüfus ve arazi itibariyle orta halli bir ilçe de):

Adet

Bucaklariyle beraber 2311 sayılı kanuna göre alı-
 196 nan müracaat yekûnu
 Bunlardan aynı yıl içinde karara bağlananların ye-
 157 kûnu
 Aynı yıl içinde o ilçe mahkemesine açılan gayri-
 55 menkul dâvalarının yekûnu
 Bu dâvalardan menimüdahale, refiyed ve zilyedli-
 13 ğin iadesi mahiyetinde bulunanların yekûnu.

(941 de orta Anadolu da yine nüfus ve arazi, bakımından orta sayılan bir ilçede) :

Adet

- 288 Bucaklarla beraber 2311 sayılı kanuna göre alınan müracaat yekûnu
- 241 Bunlarda aynı yıl içinde karara bağlananların yekûnu
- 122 O yıl içinde ilçe mahkemesine açılan gayrimenkul dâvaları yekûnu
- 39 Bunlarda menimüdahale veya refiyed mahiyetinde bulunan dâvaların yekûnu
(946 da kuzey Anadolu'da orta derecede bir ilçede) :

Adet

- 331 2311 sayılı kanuna göre alınan müracaatın yekûnu
- 273 Aynı yıl içinde karara bağlananların yekûnu
- 147 Aynı yıl içinde o ilçe mahkemesine açılan gayrimenkul dâvalarının yekûnu
- 44 Bunlardan refiyet veya menimüdahale mahiyetinde bulunanların yekûnu.
(951 de güneyde yine orta durumda bir ilçede) :

Adet

- 379 2311 sayılı kanuna göre bucaklarla birlikte alınan müracaat yekûnu
- 352 Bunlardan karara bağlananların yekûnu
- 189 Aynı yıl içinde o ilçe mahkemesine açılan gayrimenkul dâvaları yekûnu
- 51 Bu dâvalardan refiyet ve menimüdahale mahiyetinde bulunanların yekûnu.

Eğer bu rakamlar böyle ayrı ayrı ilçeler için değil de, beşer yıllık devre itibariyle bir ilçe için toplanılmış olabilseydi bunun mânası daha geniş ve düşündürücü olurdu. Bununla beraber, bu ilçelerde vazifeten bulunduğum sıralarda İlmî bir tetkik ve müşahade için toplanmış bulunduğum bu rakamlar dahi 2311 sayılı kanunun önemini isbata kâfidir, sanırım,

Bu rakamlardan anlıyoruz ki, mahkemelere açılan meni müdahale ve rıfıyed dâvaları 2311 sayılı kanuna göre idare makamlarına yapılan müracaatların ortalama sekizde biri nispetindedir. Bu kanun gereğince müracaat edilip te aleyhlerine -tabiatıyla bir tarafın lehine diğerinin aleyhine olacaktır- karar verilmiş vatandaşların bu işi mülkiyet veya zilyedliğin iadesi iddialarıyla mahkemeye arzetmiş olduklarını ve mahkemelere yapılan müracaatların hep bu kabilden bulunduğunu farz etsek bile yine bu dâvaların yekûnu 2311 sayılı kanuna göre mülkiye makamlarına yapılan müracaatların yarısından daha az bir sayıda kalmaktadır.

O halde 2311 sayılı kanuna göre verilen kararların yarısından fazlası mutlak surette tasarruf emniyeti sahasında ve İçtimâî nizamda devamlı ve tabîî olarak müsbet tesirler icra etmektedir, demektir.

Şimdi böyle mühim bir sonuç karşısında bu kanunu ve bu kanuna göre yapılan işlemleri sadece basit bir (tedbir) diye vasıflandırarak lâıyk olduğu dikkat ve önemi ondan esirgememiz isabetli bir görüşün neticesi olamaz kanaatındayım. Bu sebeple kanuna devlet mevzuatı arasında lâıyk olduğu önem verilmeli ve böyle bir görüşün neticesi olarak bu kanun halkın ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir mükemmeliyete getirilmelidir.

Kanunun metnini uzatmamak için tatbikat neticeleriyle anlaşılan noksanların birçoğunu tüzük veya talimatname ile yerine getirmek isteyen bir telâkki tarzını da ben doğru bulmuyorum. Tüzükler, nihayet kanunun emrettiği hususları işler ve onun tatbik şeklini gösterebilir. Talimatnameler se uygulamaya müteallik teferruatı izaha çalışır. Binaenaleyh 2311 sayılı kanuna ait noksanların pek çoğunu ana hükümler halinde kanunun metnine almak zaruridir. Çünkü bunlar, vatandaşın hürriyetine, malî mükellefiyetlere ve bazı vecibelere ait bulunmaktadır.

*

* *

2311 sayılı kanunu temelinden ıslâh ederek onu da günün ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir hale getirmek maksadiyle bir müddet evvel iki sayın milletvekili tarafından bu kanunun yerini tutacak diğer bir kanun tasarısı hazırlanmış ve gerekçesiyle birlikte Büyük Millet Meclisine sunulmuştur.

İçişleri ve adalet komisyonlarından bazı tadillerle çıkan bu önemli tasarının Büyük Millet Meclisinde birinci müzakeresi yapılmış ve tasarı ikinci müzakere safhasına kadar gelmiştir. Bu safhada tasarının birinci maddesi daha çok alâka çekerek yeni tekliflerle karşılaşmış ve madde bu tekliflerle birlikte komisyona çevrilmiş olup bu suretle ikinci müzakeresi henüz bitirilememiştir.

Bu husustaki ihtiyaç ve zaruretlerin bugünkü ifade ve izahını kavramak bakımından tasarının gerekçesiyle İçişleri ve Adalet Komisyonlarınca düzenlenen mazbatalardaki temel fikirleri ihtiva eden kısımlarını gözden geçirmeyi çok faydalı buluyorum.

Teklif tasarısı gerekçesinde :

(... Ancak on sekiz seneden beri tatbik edilmekte olan bu kanunda:

A) Zilyedliğin hukukî mahiyetinin tesbit ve tasrih edilmemiş olması;

B) İdare âmirlerince verilen men kararlarının gayrimenkul üzerinde ihdas edilmiş olan bina, ekme ve dikmelere şâmil olup olmadığının açıklanmamış bulunması;

C) İşin tahkikına memur edilen memur ve bilhassa Jandarmanın ekseriya bilgi itibariyle kifayetsizlikleri yüzünden tahkikatı noksan ve yanlış yaptıkları ve bu tahkikata dayanarak verilen kararların da isabetsiz olması;

Ç) Bu kabil müracaatlar üzerine tahkikata gönderilen memurlara harcırah verilip verilmeyeceği hususunda kanunda sarahat bulunmaması yüzünden müşkülâta mâruz kılınması;

D) Tecavüzü menedilen şahsın aynı yere tekrar müdahalede bulunması üzerine mahkemece verilen ve esbabı müşeddide bulunmayan ahvalde cüzi bir para cezasına inhisar eden müeyyidenin çok hafif bulunmasının suçlu üzerinde bir tesir yaratmaması hasebiyle men kararlarının ameli bir kıymeti kalmaması bakımından kanundan beklenen faydanın temini mümkün olamamakta ve gayrimenkulü tecavüze uğrıyan vatandaşlarla mütecavizler arasında kanlı hâdiselerin sık sık tekerrür ettiği görülmektedir.

2311 sayılı kanunun yukarda belirtilen noksanlarını telâfi maksadiyle tadili mümkün ise de esasen dört maddeden ibaret bulunan bu kanunu tadilden ziyade izah olunan hususları muhtevi yeni bir kanun vücuda getirmenin daha muvafık olacağı düşüncesiyle işbu tasarıyı hazırlamış bulunmaktayız.

Bu bakımdan; zilyedliğin bir hakka dayanması, verilen meni müdahale kararlarının mütecaviz tarafından gayrimenkulde vücuda getirilmiş olan bina ve ekim, dikim gibi şeylere teşmil edilmemek suretiyle bundan mütevellit ihtilâfların mahkemeye bırakılarak meni kararının yalnız gayrimenkulün eski sahibine teslim edilmesine inhisar ettirilmesi, tahkikatın bizzat vali veya kaymakamlar tarafından yapılamaması halinde ihtilâfın hukukî mesnetlerini az çok inceleyebilecek bilgiye sahip olması bakımından tahkik memurlarından birisinin tapu memur veya kâtibi olması, verilecek kararda isabet, temin için bucak müdürlerinden bu yetkinin alınarak vali ve kaymakamlar tarafından karar alınması, tahkikata gönderilecek memurlara harcırah kararnamesine göre yolluklarının verilmesi, tecavüzü defedilen şahsın aynı yere tekrar müdahalede bulunması halinde hapis ve para cezalarına birden çarptırılması ve toplu ve silâhlı tecavüzlerde bu cezanın bir misli artırılması, mahkemelere intikal edecek bu dâvaların acele görülmesi hususlarını ihtiva etmek üzere...) şeklinde ifade edilen sebepler açıklanmıştır.

İçişleri komisyonu mazbatasında da: (... Hâlen mer'î ve ancak birçok eksiklikleri dolayısıyla tatbik kabiliyetini kaybetmiş olan 2311 sayılı Gayrimenkule Vâki Tecavüzün Def'i hakkındaki Kanunun yerine kaim olmak üzere hazırlanmış olan işbu kanun teklifiyle idare âmirlerine; mülkiyet haklarına dokunmamak ve mahkemeden bir karar alınca kadar yürürlükte bulunmak üzere, bir şahsın veya tüzel kişilerin zilyedliğinde bulunan gayrimenkule vukubulacak tecavüzü, zilyedinin tecavüze ıttıla tarihinden itibaren bir ay içinde müracaat etmek şartıyla, menetme yetkisi verilmekte olup; İller İdaresi Kanunu ile kendilerine tasarrufa müteallik emniyetin muhafazası ve zabıtai mania vazifeleri verilmiş olan idare âmirlerinin bu sahadaki vazife ve salâhiyetlerini kolaylaştırmak ve bilhassa gayrimenkullere vukubulan tecavüzler dolayısıyla sık sık tekerrür eden huzur ve asayiş bozucu hâdiseleri önlemek bakımından bu kanunun büyük faydası dokunacağı mülâhazasile, teklif prensip itibariyle kabule şayan görülmüştür:

Maddelerin müzakeresinde aşağıda izah olunan sebepler dolayısıyla bâzı değişiklikler yapılmıştır.

Teklifin birinci maddesinde zilyetliğin bir hakka istinat etmesi kabul edilmiş ise de bir hakkın tetkikini aramak gibi mevzuatımız bakımından mahkemelere ait hukukî bir mevzu ile idare âmirlerinin ilgilenmesi doğru görülmediğinden maddeden bu ibare çıkarılmış yalnız zilyedliğin araştırılması daha uygun görülmüştür. Bundan başka kanunen idare âmiri sıfat ve salâhiyetini haiz bulunan bucak müdürlerine bu hususta men kararı verme yetkisinin tanınmamasının bilhassa tatbikatta arzedeceği mahzurlar düşünülerek bunlara da bu salâhiyetin verilmesi kabul edilmiş ve bu maddeye, teklifin 7 nci maddesine konulmuş olan; zilyedine teslim edilen bir gayrimenkule başka bir şahıs tarafından vuku bulacak tecavüzlerin de aynı karara dayanılarak men edilmesi hakkındaki hüküm kanun tekniği bakımından birinci maddeye bir fıkra olarak ilâve edilmiştir.

Tecavüze uğrayan gayrimenkul üzerinde mütecaviz tarafından vücuda getirilmiş olan her çeşit tadilât ve ilâvelerden doğma ihtilâfların mahkemece izale edilmesini âmir bulunan ikinci maddedeki hüküm zilyedin bu yüzden gayrimenkule tesahüp edememesi neticesini doğuracağı düşüncesiyle, zilyedin on beş gün müddetle bu kabil tadilât ve ilâvelerin yediyemini olması ve bu müddet geçtikten sonra tarafların zarar ziyan iddialarının umumî hükümlere tâbi tutulması daha uygun görülmüş ve madde bu esasa göre değiştirilmiştir.

Tecavüz edenin gayrimenkul üzerinde tercihe şâyan bir hakkı olduğunu iddia etmesi halinde mahkemeye müracaat eylemesi lüzumunu belirten üçüncü maddede daha vuzuh verilmek maksadiyle değişiklik yapılmıştır. Zilyedin tecavüz ve müdahalenin vukuunu öğrenir öğrenmez bir ay içinde müracaatta bulunmasını âmir bulunan 4 üncü maddeye ittıla ile tecavüz tarihleri arasında uzun bir müddetin geçmesi halinde ortaya çıkacak mahzurları önlemek maksadiyle bu müddetin tecavüzün vukuundan itibaren bir seneyi geçmemesi hakkında maddeye bir hüküm konulmuştur.

Beşinci madde ile vali ve kaymakamın bizzat veya birisi tapu memur veya kâtibi olmak üzere iki memur tarafından tahkikat yaptırılması kabul edilmiş ise de bucak müdürlerine de karar verme yetkisi verildiğinden ve bucaklarda tapu memur ve kâtibi olmadığından bu kayıt kaldırılmış ancak hâlen tatbik edilmekte olan 2311 sayılı Kanun dolayısıyla tahkikatın ekseriya jandarma erlerine yaptırılmak suretiyle yanlış ve noksan neticelere varıldığından bu mahzuru önlemek için tahkikatın vali ve kaymakamlar tarafından bizzat yapılamaması hallerinde, vazifelendirilecekleri memurlarla ibaresi konularak jandarma erlerinin memur olmamaları bakımından bunlara tahkikatın yaptırılmaması sağlanmış ve bucak müdürlerinin ise tahkikatı bizzat yapmaları şart koşulmuştur.

Tahkik memurlarına harcırah kararnamesi gereğince yolluk verilmesi hakkındaki 6 ncı madde aynen kabul

edilmiş ancak bucak merkezlerinde mal sandığı bulunmaması hasebiyle bu paraların bucak belediye veya köy sandıklarına yatırılması hakkında maddeye bir fıkra eklenmiştir.

Tecavüzü menedilen kimsenin mahkemeden bir karar almaksızın aynı yere tekrar tecavüzde bulunması halinde sulh mahkemelerince verilecek cezaya ait yedinci maddenin birinci fıkrasındaki menedilen gayrimenkule aynı köy veya kasaba halkından her hangi birisinin tecavüzde bulunması halinde de aynı cezaya çarptırılması hakkındaki hükmün, cezada mükerrerlik prensibine aykırı, bulunması bakımından bu kısım maddeden çıkarılmıştır.

Toplu ve silâhlı tecavüzlerde bu cezanın bir misli artırılacağına dair bulunan aynı maddenin ikinci fıkrası ise Ceza Kanununda toplu halde tecavüzler hakkındaki hükümlere mütenazır olmak üzere topluluğun on kişiden fazla olması şeklinde tadil edilmiştir.

Mahkemelere intikal edecek bu kabil tecavüzlerin cezalandırılması hakkındaki dâvaların acele rüyet olunmasını âmir bulunan sekizinci maddedeki acele kelimesine, tekrar tecavüzde bulunmak suretiyle huzur ve asayiş bozanların biran evvel cezalandırılmalarını sağlamak maksadiyle, tercihan kelimesi ilâve olunmuş..) diye mütalâa edilmiştir.

Tasariyı daha geniş bir tetkika tâbi tutmuş olduğu anlaşılan adalet komisyonu ise raporunda :

(... Yüksek Meclisin sözü geçen birleşiminde ileri sürülen tenkidlerin :

1. Teklifin hâlen mer'î olan 2311 sayılı Kanunun aksaklıklarını önleyici hükümleri ihtiva etmediği, matlup vuzuh ve sarahati taşımadığı,

2. Medenî Kanundaki zilyedliğe ait hükümlerin nazarı itibara alınmamış olduğu ve bilhassa Medenî Kanunun 638 ve 639 uncu maddelerindeki hususlara aykırı bulunduğu,

3. Yolluk ve vasıta ücretlerinin müracaat edenlerden alınması suretiyle vatandaşlara lüzumsuz külfetler tahmil edildiği, buna mâni olmak için bu masrafların Devletçe ödenmesinin daha muvafık olacağı,

4. 2311 numaralı Kanunun hükümlerini aynen yerine getirmek suretiyle topraksız, yersiz çiftçilerin zorbalar elinde esir olmasına sebebiyet verileceği,

5. Bir aylık müracaat müddetinin neye istinat ettiğinin anlaşılamadığı,

6. Verilen İdarî kararların kesin olmasının hak mefhumunu fiilen ortadan kaldırdığı,

Noktalarında toplandığı, Meclis zabıtlarının tetkik ve mütalâasından anlaşılmaktadır.

I — İşbu Kanun teklifinde derpiş olunan zilyedlik mefhumunun Medenî Kanundaki zilyedliğe ait hükümlere uymadığı ve bilhassa Medenî Kanunun âdi ve fevkalâde müruru zaman hükümlerine müteallik 638 ve 639 uncu maddelerinin nazara alınmamış olduğu ileri sürülmekte ise de:

Medenî Kanunun 887 nci maddesi zilyedliği (bir şey üzerinde fiilen tasarruf sahibi olan kimse o şeyin zilyedidir) diye tarif 'etmekte ve gayrimenkuldeki zilyedlik karinesine dair olan 905 nci maddede ise (Tapu siciline kaydedilmiş gayrimenkuller için hak karinesine istinat etmek ve zilyedlik dâvaları ikame eylemek salâhiyeti ancak kendi lehine tescil vâki olan kimseye ait olur. Bununla beraber gayrimenkul bilfiil kendi iktidarı dâhilinde bulunan kimse, gasp ve tecavüz sebebiyle dâva ikame edebilir) denilmektedir.

İşbu kanun teklifinin birinci maddesinde ise zilyedlik için özel ve tüzel kişilerin yedlerinde bulundurdıkları gayrimenkuller tâbiri kullanılmak suretiyle Medenî Kanunun 887 nci maddesindeki (bir şey üzerinde fiilen tasarrufta bulunmak) tarifi ile derpiş olunan zilyedlik mefhumu aynen kabul edilmiş ve bilhassa yukarda sözü geçen 905 nci maddenin son fıkrasındaki (gayrimenkulün tapu

siciline kayıtlı bulunmadığı hallerde o gayrimenkulü bilfiil kendi iktidarı dâhilinde bulunduran kimsenin de zilyedlik addedildiği) hakkındaki sarih hükmü ile tam bir mutabakat tesis edilmiş bulunmaktadır.

Medenî Kanunun 638 ve 639 uncu maddelerinin nazara alınmadığı iddiasına gelince, 638 inci maddede bir gayrimenkule bir tapu mutasarrıf olan kimsenin bu gayrimenkulü fâsılasız ve nizasız on sene müddetle ve hüsnüniyetle yedinde bulundurması halinde o gayrimenkul üzerindeki hakkına itiraz olunamayacağına ve 639 uncu madde ise Tapu sicilinde mukayyet olmıyan bir gayrimenkulü nizasız ve fâsılasız yirmi sene müddetle ve malik sıfatı ile yedinde bulunduran kimsenin o gayrimenkulü namına tescil ettireceğine dair olup bu maddelerin sözü geçen Medenî Kanunun Zilyedlik hükümleri ile alâkası oldukları kabul edilse dâhi kanun teklifinin derpiş etiği gayrimenkul zilyedliğine vâki tecavüz hâdis ve fiillerinin tetkikinde gerek tapulu ve gerek tapusuz zilyedliklerde gayrimenkulün tecavüzden evvelki zilyedine teslimi esası kabul edilmek suretiyle sözü geçen 638 ve 639 uncu maddeler muhtevasına tamamiyle uygun hükümler konulmuş olup kanun teklifinin Medenî Kanundaki zikri geçen bu maddelerdeki esaslara aykırı bulunmadığı görülmüştür.

II — Tahkikata gidecek memurların yolluk ve zarurî masraflarının müracaat sahipleri tarafından verilmesinin bilhassa köylü vatandaşlar için bir külfet olacağı düşüncesi ile bu harcırahın Devletçe ödenmesi ileri sürülmektedir.

Her ne kadar bu kanunun bir bakımdan bir zabıtai mania ve Asayiş Kanunu olması hasebiyle harcırahların Devletçe ödenmesi muvafık olacağı düşünülürse de diğer bakımdan gayrimenkulü tecavüze uğrıyan vatandaşın bu tecavüzün men'i dolayısıyla haleldar olan menfaatinin korunması bahse mevzu olacağından ve böyle bir kanun mevcut olmadığı takdirde mahkemeye müracaatla men'i müdahale dâvası açması halinde mahkeme ve keşif mas-

raflarını bidayeten ödemesi tabîi bulunacağından, tecavüzün idareten men'i halinde dahi bu kabil masrafları ödemesi aynı derecede mâkul ve tabîi olacaktır. Kaldı ki, bidayeten ihtiyar ettiği masraflar bilâhara haksız taraftan istirdat olunmak suretiyle de peşinen verdiği paraları geri alması mümkün olacak ve böylece bir zarara girmesi mevzuubahis olmayacaktır.

Harcırahların Devletçe ödenmesi kabul edildiği takdirde 63 vilâyet 480 ilçe ve bin küsur bucak ile 40 000 ni aşan köylerimizde hemen her gün vukubulacak bu kabil müracaatlar için harcırah temin etmenin Devlete ne kadar büyük bir külfet tahmil edeceği hususu izahtan vâ-restedir.

Vatandaşlarımızın harcırah keyfiyetinden daha çok üzerinde durdukları mesele tecavüzün biran evvel defedilerek gayrimenkulünün kendisine teslim edilmesidir. Bu itibarla yukarda yazılı esbabı mucibe ile harcırahların Devlet Bütçesinden değil bilâhara haksız çıkacak taraftan alınmak üzere gayrimenkulü tecavüze uğrayan kimse tarafından verilmesi komisyonumuzca en muvafık bir hal çaresi olarak kabul edilmiştir.

III — İşbu kanun teklifinin istihdaf ettiği gaye ile, yukarda izah olunduğu üzere, Medenî Kanunun derpiş ettiği zilyedlik hükümlerine uygun olarak hakiki veya hükmi bir şahsın yedinde bulundurduğu gayrimenkule bir başkası tarafından tecavüz ve müdahale vuku bulduğu takdirde zilyedin komisyonumuzca kabul edilen son şekle göre ıttıla tarihinden itibaren iki ay zarfında idare âmirine müracaat etmesi halinde İdarî bir kâarla bu müdahale menedilerek gayrimenkulün zilyede teslim edilmesi ve mütecavize tercihe şayan bir iddiası olsa dahi mahkemeye başvurusu lüzumu derpiş olunmaktadır. Böylece bir taraftan zilyedlik hukuku muhafaza edilmekle beraber bilhassa memleketimizin hususiyetleri bakımından bu kabil tecavüzler dolayısıyla vukuu muhtemel olan hâdiselerin, cinayetlerin önüne geçilmesi hedef tutulmaktadır. Bu itibarla alınan İdarî karar sırf bir asayiş

ve inzibat tedbiri mahiyetinde olduğundan taraflara mülkiyet bakımından hiçbir hak bahşetmediğinden ve bu kararlar aleyhine daima mahkemeye başvurularak bir hata yapılmış olsa dahi ıslah ve telâfisi daima mümkün olacağından bu kabil İdarî kararların bir haksızlık yaratacağı, zilyedlik hukukunu ihlâl edeceği, zorbaların elinde mâsumlara karşı bir silâh olarak kullanılacağı iddiaları hiçbir zaman vârid olamayacaktır.

Tecavüze ıttıla tarihinden itibaren müracaat için kabul edilen bir aylık müddetin neye istinat ettiği de Yüksek Meclis görüşmesinde ileriye atılmış bulunmaktadır.

Medenî Kanunun 897 nci maddesi zilyedin tecavüz fiiline vâkıf olur olmaz tecavüzün men'ini iddia etmediği takdirde tecavüzü geç öğrenmiş olsa bile tecavüzün vukuu gününden itibaren bir sene geçmekle dâvanın müruruzamana uğrayacağını tasrih eylemektedir. Bu madde hükmüne göre normal olarak tecavüz fiiline vâkıf olur olmaz dâva ikame edilmesi icabetmekte olup tecavüzün vukuundan itibaren bir sene geçtikten sonra meni müdahale hakkında müracaata imkân kalmamaktadır.

İşbu kanun teklifi ile daha ziyade bu kabil tecavüz hadiselerinden mütevellit âsaiyişi bozucu hallerin önlenmesi derpiş edilmiş olduğuna göre gayrimenkule vâkı tecavüzü duyduğu halde derhal meni için kısa bir zamanda idare âmirine müracaat etmiyen bir vatandaşın bu tecavüzü âsaiyşe müessir bir hâdise telâkki etmiyerek umumî hükümler dairesinde mahkemeye müracaatı tercih etmiş olacağını kabul etmek icabeder.

Bu itibarla ıttıla tarihinden itibaren kısa bir zamanda İdarî makamlara müracaat edilmesi lüzumu âsaiyişin korunması bakımından faydalı görülmüş ve bu maksatla halen mer'î bulunan 2311 numaralı kanunda müddet hususunda bir sarahat mevcut olmadığı halde bu kanunun tatbik şeklini gösterir nizamnameye bir aylık müracaat müddeti konulmuştur.

Böyle bir müddetin kanunda yer almasını lüzumlu gören komisyonumuz, köylerimizin hususiyetleri bakı-

mından ıttıla ile müracaat arasında geçecek zamanın daha mâkul bir hadde çıkarılması düşüncesiyle bir aylık müddeti iki aya çıkarmış bulunmaktadır.

IV — Amasya Milletvekili Kemal Eren ve arkadaşı tarafından yapılan kanun teklifine göre zilyedlik hukukunun ihlâl edildiğini iddia eden kimsenin vâki müracaatı üzerine tahkika memur makam şikâyetle mevzu olan tecavüzden evvelki hüsünüyet sahibi ve kanunun himayesine muhtaç zilyede her türlü delile baş vurmak suretiyle tahkik ve tetkik edecek ve Medenî Kanunun kabul ettiği mülkiyet hükümlerine halel gelmemek üzere tecavüzü def ile beraber gayrimenkulü şikâyetten evvelki hakiki ve hüsünüyetli zilyedine teslim edecektir.

Daha ziyade asayiş ve inzibat yönünden mütalâa edilen bu şekildeki İdarî karar tarafların mülkiyet hakkı üzerinde kanunî bir hüküm ifade etmeyeceğinden bu karardan memnun olmıyan ve hakkının ziyaa uğradığını iddia eden tarafın her halükârda mahkemeye müracaatla iddia ettiği hakkını ispata muktedir bulunduğu takdirde mülkiyet esasını kökünden halledecek bir hükmü hâkim istihsalinde serbest olmasını önliyecek bir müeyyide de mevcut bulunmamaktadır.

Netice itibariyle işbu kanun teklifi yukarda izah olunduğu üzere Medenî Kanun hükümlerine uygun olarak mütalâa ettiği zilyedlik esaslarına aynen intibak eylemek, hâlen mer'i bulunan 2311 numaralı Kanunla tahkikatın ne suretle ve kimler tarafından yapılacağı, tahkik memurlarına hangi esaslara göre harcırah verileceği, tahkikatın ne kadar bir zamanda ikmal edilebileceği hakkında hiçbir sarahati ihtiva etmemesine mukabil bu hususları memleket realitelerine uygun şekilde tavzih etmiş olması ve bilhassa verilen İdarî kararlara karşı mahkemeye gitmeksizin tekrar tecavüzde bulunanlar hakkında cezri müeyyideler koyması bakımlarından 2311 sayılı kanunun tatbikatta görülen noksanlarını tamamlamak sure-

tiyle ihtiyaca elverişli ve bu kabil tecavüzleri önleyici bir kabiliyet kazanmıştır...) kaydiyle daha amelî bir görüş tarzı müdafaa edilmiştir.

Adalet Komisyonunun tadilen kabul etmiş olduğu tasarı şu şekli almıştır:

(MADDE 1. — Özel ve tüzel kişilerin yedlerinde bulundurdıkları gayrimenkullere başkası tarafından tecavüz ve müdahale olunarak ihdasıyet edildikte ilde vali, ilçede kaymakam, bucakta bucak müdürü tarafından aşağıda yazılı hükümler dairesinde bu tecavüz defî ve gayrimenkul zilyedine teslim olunur.

Zilyedliği İdarî kararlar sabit olan kimsenin bu gayrimenkulüne her kim tarafından olursa olsun başka bir tecavüz vâki olursa yeni bir tahkikata mahal olmadan tecavüz menedilir.

MADDE 2. — Tecavüzü menedilen kimse bu gayrimenkulde vücuda getirdiği her türlü ekim, tesis ve değişikliklerden dolayı ancak umumî hükümler dairesinde mahkemeye müracaat edebilir.

MADDE 3. — Tecavüz eden, gayrimenkul üzerinde terciha şâyan bir hakkı olduğunu iddia etse bile mahkemeye müracaat eylemesi lüzumu tenbih olunur.

Bu hal, tarafların mahkemeye müracaatla refiyet veya mülkiyet dâvaları açmalarına mâni olmaz.

MADDE 4. — Tecavüzden evvel malı yedinde bulunduran kimsenin tecavüz ve müdahalenin vukuunu öğrendiği tarihten itibaren 60 gün içinde müracaatta bulunması lâzımdır. Bu müddet tecavüzün vukuundan itibaren bir seneyi geçemez.

MADDE 5. — Müracaat vukuunda vali, kaymakam veya vazifelendirecekleri memur veya memurlar tarafından tahkikat yapılır, Bucak müdürleri tahkikatı bizzat yaparlar.

Tahkikat on beş gün içinde ikmal edilerek karara bağlanır. Bu müddet içinde karar verilmediği takdirde keyfiyet sebepleriyle üst makama bildirilir.

Verilen kararlar kesindir.

MADDE 6. — Tahkik memurlarının harcırahları müracaatçılar tarafından Maliye veznesine yatırılır. Harcırah hesaplanmasında harcırah kararnamesi hükümleri esastır.

Malsandığı olmıyan yerlerde bu para bucak belediyesine veya köy sandığına yatırılır.

Müracaatçı parayı yatırmadığı takdirde tahkikata geçilemez. Tahkikat sonunda tecavüzün men'ine karar verilirse, tahakkuk ettirilen paranın mütecavizden tahsiline de karar verilir. Bu paranın tahsiline mütedair olan karar fıkrası icra dairelerince infaz olunur.

MADDE 7. — Tecavüzü defî edilen kimse mahkeme kararı ile kendine teslim edilmeksizin o gayrimenkule tecavüz ederse birinci maddeye göre tecavüzü defî edilmekle beraber sulh mahkemelerince iki aydan altı aya kadar hapis cezasına mahkûm edilir.

Eğer bu tecavüz içlerinden velev birisi silâhlı olan birkaç kişi yahut silâhlı olmasa bile on kişiden fazla şahıslar tarafından ika olunursa altı aydan iki seneye kadar hapis cezası verilir. Bu dâvalar acele olarak rüyet olunur.

MADDE 8. — Bu kanunun tatbik şekli altı ay içinde çıkarılacak bir nizamname ile tesbit olunur.

MADDE 9. — Gayrimenkule tecavüzün def'ine dair olan (2311) sayılı kanun yürürlükten kaldırmış...)

*

* *

Yukarıdan beri izahına çalıştığım tecrübe ve müşahedelerin ışığı altında bu konuda çıkarılacak yeni bir kanun hakkındaki kanaatlarımı tasarı maddeleri sırasıyla açıklayarak incelemelerimize son verelim:

Teklif tasarısının komisyonlarca tevsî edilen birinci maddesindeki (... yedlerinde bulundurdıkları gayrimenkul) tarifi uygulama sahasında yine tereddütlere ve hüsnüniyetten âri bir takım emrivakilerin devletçe himayesine yol açacaktır. Böyle bir tarif kanuna mesnet olan prensiplere de uygun düşmiyecektir. Bu itibarla tasarının bağlandığı esas prensibe sadık kalacak bir kayıtle bu tarifi vuzuhlaştırmak, bu suretle hileli olup bittilerin korunmalarına mahal bırakılmamak lâzımdır.

Medenî kanunumuzdaki zilyedlik bilhassa (yedinde bulundurmak) gibi fiili bir tasarrufla müterafik olunca artık bu müessesenin zahiri halinin de yardımıyla idare âmirlerince takdir ve tayininde müşkülât çekilmeyeceği tabiidir. Esasen bu kanunun diğer maddelerine verilecek vuzuh da bunu temine yetecektir.

Bu maddedeki (gayrimenkul) anlamının şümülünü de açıklamağa ihtiyaç vardır: Medenî kanunumuzun 632 nci maddesi gayrimenkullerin ne olduğunu tarif etmiştir. Fakat, bu umumî tarif tatbikat için kâfi değildir. Bu gayrimenkullerin kaynakları, dikili ağaçları, geçitleri gibi mütemmim cüzleri ve müştemilâtı vardır ki, bunlara karşı yapılacak tecavüzler de doğrudan gayrimenkule yöneltilmiş tecavüzlerden farksızdır. Bir zilyed için bu gibi hareketler de aynı zararlı neticeyi verir ve gayrimenkulü istimal edilemeyecek bir duruma koyabilir.

Bundan başka gayrimenkulün içinde bulunmamakla beraber kimsenin bilmediği çok eski zamanlardan beri bazı ailelerin tasarruf ve zilyetliklerinde bulunan ceviz, armut, sakız, kestane ve zeytin gibi asılı veya aşısız meyve ağaçları vardır, ki bunlar işgal ettikleri hali toprak sahalarıyla birlikte intifa sahiplerine ait telâkki edilmekte ve bunlar da gayrimenkul vaziyetinde bulunmaktadır.

Bu gibi intifa sahalarının mevcut olduğu yerlerde bunlara karşı tecavüz hadiseleri de eksik değildir, bu da bir huzursuzluk sebebidir. Gerçi bu ağaçlardaki semereler toplandıktan sonra menkul bir hale gelmiş olsalar bi-

le medenî kanunun 894 üncü maddesine uyularak yalnız böyle hallerde bu kabil zilyedliğin de himayesi yerinde olacaktır.

Bu mülâhazalarla, birinci maddeye (gayrimenkullere veya mütemmim cüzlerine veya bu gayrimenkullerin içinde bulunmasa dahi ötedenberi sahip oldukları dikili ağaçların toplanmamış semerelerine başkası...) kaydının ilâvesiyle maddenin bu bakımdan bütün ihtimalleri kavrayacak bir mükemmeliyete getirilmesi mümkündür kanaatındayım.

Yine birinci maddedeki (... ihdasiyyet edildikte ilde vali...) diye tesis edilen hükümde bu makamların gayrimenkule her hangi bir tecavüz halinde resen harekete geçebilecekleri gibi iltibaslı bir mâna sezilmektedir. Her ne kadar tasarının 5 inci maddesinde bir müracaat müessesesi varsa da bu müracaat olmasa dahi tahkikata girişilebileceği iltibasını ortadan kaldırmağa kâfi değildir. Bunun için: (...ihdasiyyet edildikte alâkadarların usuli dairesinde müracaatları üzerine ilde vali...) kaydıyla bu hükme de vuzuh verilmelidir.

Yine bu maddenin ikinci fıkrası amelî bir kıymette görünmekte ise de tersine olarak bu hüküm tatbikatta karışıklıklara yol açacaktır. Bu fıkra (bir gayrimenkule zilyedliği sabit olan kimsenin her kim tarafından olursa olsun başka bir tecavüz vaki olursa yeni bir tahkikata mahal olmadan bu tecavüz def olunur), denilmektedir. Halbuki :

a — İdarî kararla sabit olan zilyetliğe karşı başkaları tarafından vuku bulduğu iddia edilen tecavüzün gerçekten aynı gayrimenkule karşı yapılmış olup olmadığının tesbiti bir kere zaruridir. Böyle bir tesbit yapılmadığı takdirde zilyed elindeki kararı başka bir gayrimenkul için de kullanabilir. Tatbikatta böyle bir imkâna yol açılmış olur.

b — Bu kabil müracaatlarda yapıldığı ileri sürülen tecavüzün hakikaten vaki olup olmadığının da tahkik ve tesbitine ihtiyaç vardır. Zira, bu noktanın tesbiti ileride

yapılması ihtimalden uzak olmayan ikinci bir tecavüzle birlikte suç unsurunu meydana getirecektir. Eğer tecavüzün yapılmış olup olmadığı vaktiyle tesbit edilmezse ileride zuhur edebilecek tecavüz hadiseleri kanunî müeyyideden mahrum kalmış olur.

c — Bu ikinci tecavüz eğer bu gayrimenkule ilkin tecavüz eden kimse ise yedinci maddenin birinci fıkrası gereğince aynı gayrimenkule tecavüzü tesbit ve yine bir kararla def edilip mahkemeye verilecektir, ki bu işlemin her halde bir tahkikata istinat etmesi şarttır.

İncelediğimiz bu ikinci fıkra, o gayrimenkule ilk tecavüzü meydana getirenden başkaları tarafından yapılacak tecavüzleri derpiş etmekte olduğu sezilmekte ise de böyle bir telâkki, aynı hadisede mütecavizin şahsî hüviyeti sebebiyle başka başka muamelelere tevessül edilmesini gerektirecektir, ki tatbikatta verimsizliğe mahkûmdur. Kaldı ki, izah ettiğim gibi bu mahiyetteki müracaatlar yine gayrimenkul ve tecavüz fiilleri bakımından zarurî olarak bir tahkikten geçeceğinden bu hükmün sevkine hiç bin sebep yoktur kanaatındayım.

Yalnız bu noktada bir ceza prensibinin kabulü halinde sözü gecen ikinci fıkra ile temin edilmek istenilen gayenin tahakkuku mümkün olabileceği gibi muvazaalı, yâni bazı ahvalde huzursuzluğu idame eden tertipli ve dânişıklı tecavüzlere de cevap verilmiş olacaktır.

Bu prensip şu şekilde ifade olunabilir: Bir kimsenin evvelce İdarî kararla zilyedliği sabit olan gayrimenkulüne ister birinci ister ikinci defa olsun yapılacak tecavüzleri suç addederek bu kanundaki cezayı vermek...

Filhakika, tecavüz gören bir gayrimenkul hakkında yapılacak İdarî tahkikat ve def işlemleri alenî olarak cereyan eder. Bunlardan herkesin bilgisi var sayılır.

Bütün bunlara rağmen bir kimse yine o gayrimenkule tecavüz ederse bu hareket daha fazla bir gasp ve taaddiniyyetini tazammun eder. Esasen bu gibi tecavüzlerin ceza kanununa göre suç sayılması da mümkündür.

Binaenaleyh, ikinci fıkrayı bu şekle dökerek kabul etmekte çok fayda vardır. Böyle bir hüküm, bu vadiye birçok çatışma teşebbüslerini de önleyecektir.

d — Yukarıdaki fıkralarda tesbit edilen sebeplerle tasarının birinci maddesinden bu fıkranın çıkarılması ve bunun yerine pek çok lüzumlu bir fıkranın konulması yerinde olacaktır. Bu yeni fıkra bu kanunla tetkik edilemeyecek müracaatlara dairdir.

2311 sayılı kanuna göre yapılan müracaatların önemli sayıdaki bir kısmı şayi hisseli gayrimenkullerde hissedarların veya mirasçıların birbirleri aleyhine yapılmaktadır. Hissedarların veya mirasçıların aralarında taksim etmedikleri ve bir arada ekip biçtikleri gayrimenkulü günün birinde bir birlerinden esirgemeye kalkıştıkları ve alâkası kesilen tarafın 2311 sayılı kanuna göre idare makamlarına başvurduğu her yerde görülmüş ve hatta çokça karşılaşmış olaylardandır.

Ayrıca, bir gayrimenkulü maliği adına işleten bir kaç ortaktan birinin burasını tekbaşına işletmek hevesine kapılarak diğer ortağı veya ortaklarını o gayrimenkulden çıkarmağa, yahut mülk sahibi ile müstecirin her hangi bir uyuşmazlık neticesinde birbirlerine karşı zilyedlik iddiasına veya icar müddeti sona, ermiş müstecirin o gayrimenkulü sahibinden yeni isticar etmiş başka bir kimseye vermek istetmemesinden zilyedlik ihtilâfına kalkıştıkları ve bunun tetkikini 2311 sayılı kanuna göre mülkiye âmirinden istedikleri de görülmüştür.

Kezalik tapu sicillinde kayıtlı bazı hakların kanunî zilyedleriyle gayrimenkulün malikleri arasındaki uyuşmazlıklar da -nadir olmakla beraber- bu kabildendir.

Bir de gerek aynı, gerek refiyet veya zilyedliğin iadesi hakkında mahkemeye dâva edilmiş bir gayrimenkule, taraflara münhasır olarak yapılacak tecavüz fiillerinden ötürü yukarıda tafsil edildiği üzere mahkemeden de seri tedbir kararları almak mümkün bulunduğu göre böyle bir duruma mahsus olmak kaydıyle bu husustaki

müracaatların da bu kanunun çerçevesi dışında bırakılması ahvalın icaplarına daha uygun düşecektir.

Bu mütalâalara göre birinci maddenin şu suretle tedvini gerekmektedir:

(1 — Özel ve tüzel kişilerin aslı veya fer'î zilyed sıfatıyla ellerinde bulundurdıkları gayrimenkullere veya mütemmim cüzlerine veya bu gayrimenkullerin içinde bulunmasa dahi ötedenberi sahip oldukları dikili ağaçların toplanmamış semerelerine başkası tarafından tecavüz ve müdahale olunarak ihdasîyet edildiği takdirde alâkadarların müracaatı üzerine İlde vali, ilçede kaymakam ve bucakda müdür tarafından bu kanun hükümlerine göre tecavüz def ve gayrimenkul veya (vaka yerinde ve civarında elde edilmiş ise) semereleri zilyedine teslim olunur.

Aralarında taksim edilmemiş şayi hisseli gayrimenkuller için hissedarların veya mirasçıların, bir gayrimenkulün işletmeciliğine birlikte iştirak eden ortakların, mülk sahibi ile müstecirlerin, irtifak hakkı ve gayrimenkul mükellefiyetlerinden doğan hakların zilyedleriyle maliklerin, mahkemeye açılmış mülkiyyet ve refiyet dâvasına mevzu olan gayrimenkule münhasır olmak üzere tarafların bir birleri aleyhine vukubulan zilyedliğe tecavüz müracaatları bu kanuna göre tetkik edilemez.

Bu hüküm, bu gibi hallerde idare amirlerince alınacak inzibatî tedbirlere mâni olmaz.)

Taraşının ikinci maddesine adalet komisyonu tarafından verilen şekil çok yerindedir. Ancak, birinci maddedeki (teslim) muamelesinin şümulünü belirtmeye lüzum vardır ve bunun yeri de bu maddedir. Eğer zilyed, hali hazırıyla teslim aldığı gayrimenkulünde mütecaviz tarafından meydana getirilen değişiklikler o gayrimenkulden istifadesine veya istimaline az veya çok mâni olmakta ise medenî kanun hükümlerine muvazi olarak zilyed bu gibi ihdasîyyet eserlerini ortadan kaldırmak ve eğer bu uğurda masraf yapmış ise onu da mütecavizden

umumî hükümlere göre istemek hakkına sahip bulunmalıdır. Şu kadar ki zilyed ahvalin kendisini haklı gösteremeyeceği her türlü taşkınlıklardan çekinmeye de mecburdur.

Diğer taraftan, tecavüz edenin de zilyed aleyhine dâva açmak hakkını maddede olduğu gibi belirtmek te yerinde olacaktır. Binaenaleyh ikinci madde şu şekle girmiş bulunacaktır:

(2 — Zilyed, kendisine teslim olunan gayrimenkule tecavüz eden tarafından vücade getirilmiş olup ta o gayrimenkulün istimalini ve ondan faydalanmayı güçleştiren her türlü değişiklikleri derhal ortadan kaldırmak ve masraflarını mütecavizden dâva etmek hakkına maliktir. Ancak zilyed, ahvalin haklı gösteremeyeceği ağır hareketlerden çekinmekle mükelleftir.

Tecavüzün menedilen kimse, o gayrimenkulde vücade getirdiği tesis, değişiklik, ekim ve dikimden dolayı zilyed aleyhine umumî hükümler dairesinde mahkemeye müracaat edebilir.)

Adalet komisyonunun 3 üncü maddeye verdiği şekil de uygundur. Yalnız bu maddedeki (tenbih) kelimesinin (tebliğ) şeklinde yazılmasına lüzum vardır. Esasen tecavüz edene men kararının tebliği zarurî bulunduğundan bu tembihin kararda belirtilmesi kâfidir.

Bundan başka, zilyedlik iddiasında bulunan kimsenin bu zilyedliği vaktiyle haksız bir tecavüzle yedine geçirmiş olduğu umurun istifadesine terk ve tahsis olunmuş bir gayrimenkule ait ise böyle bir zilyedliğin himaye görmemesi ve süre ne olursa olsun şikâyet olunan mütecavizi def etmekle beraber zilyedlik iddia eden müracaatçının da Türk ceza kanununa göre mahkemeye tevdi olunması lâzımdır.

Bu sebeple, 3 üncü maddenin şu şekilde olması gerekmektedir:

(3 — Tecavüz eden, gayrimenkul üzerinde tercihe şayan bir hakkı olduğunu iddia etse bile mahkemeye mü-

racaatı tebliğ olunur. Bu hal, tarafların mahkemeye müracaatla mülkiyet ve refiyet dâvalarını açmalarına mâni olamaz.

Şu kadar ki, müracaatçının zilyedliği, muhik bir sebebe müstenid olmaksızın âmmenin menfaatına terk ve tahsis olunmuş gayrimenkullerden birinin veya bir parçasının işgalinden ileri gelmiş ise buraya tecavüz eden defedilmekle beraber müracaatçı da düzenlenecek bir tutanakla C. Savcılığına tevdi olunur.)

Tasarının adalet komisyonunca tadil edilen 4 üncü maddesindeki 60 günlük müddet çok fazladır. Esasen müracaat müddetinin başlangıcı tecavüz ve müdahalenin yapıldığını öğrendiği günden itibaren edileceğine göre müracaat müddetinin hatta on beş güne indirilmesi suretiyle kanunun istihdaf ettiği emniyetin vaktiyle korunmasına imkân bırakılmalıdır.

Üzerinden 60 gün gibi oldukça uzun ve köy zirai hayatında bir mevsim ve bir teessüs devresi sayılabilecek olan bir müddet geçecek ihdasiyetler artık mûtat bir hal almış olur. Bundan başka yedinde bulundurduğu bir gayrimenkule başkası tarafından yapılan müdahaleyi iki ay müddetle müşahede edip durmuş olan bir zilyedin, tecavüz edenler aleyhine bir maksat takip etmiş olabilmesi mümkündür. Medenî kanundaki esas prensibe göre bu uzun sükût devresinde zilyed tecavüz edene zımni bir muvafakat bahşetmiş olur.

Tecavüze vakıf olur olmaz zilyedin müracaat etmemesiyle medenî kanunumuza göre mütecaviz lehine bir mesnet meydana gelebildiği halde bu maddedeki 60 günlük müddet aynen kabul edilecek olursa bu hüküm, icabında zilyedin tecavüz edene karşı güdeceği fena maksatları desteklemiş olacak ve böylece bu kanunla medenî kanunumuz arasında taaruz hali belirecektir.

Şu kadar ki, köylerimiz için bilhassa varid olan bazı zaruretlar dikkata alınarak tecavüze vukuf ile müracaat arasında nihayet onbeş günlük bir müddet bırakılması

makul sayılabilir ve bu, medenî kanundaki (vakıf olur olmaz) prensibi ile telif olunabilir. Kanun, bucak müdürleri tarafından da uygulanacağı için her hangi bir köyden onbeş gün zarfında bucağa müracaata gidilememesi asla varid olamaz.

Ancak, yolların kapalı olması ve hastalık gibi ciddi sebeplerin mevcudiyeti halinde müracaat, müddet o zaman ıttıladan itibaren 60 günü geçemez diyebiliriz. Vukuundan itibaren bir sene geçmekle müracaat hakkı tamamen zail olur. Binaenaleyh 4 üncü madde aşağıdaki şekilde kabul edilecek olursa çok yararlı olacaktır.

(4 — Tecavüzden evvel malı yedinde bulunduran kimsenin, tecavüz ve müdahalenin vukuunu öğrendiği günden itibaren nihayet on beş gün içinde müracaatta bulunması lâzımdır. Hastalık ve yolların kapalı olması gibi mücbir sebeplerin araya girmiş olması halinde bu müddet 60 günü geçemez.

Zilyed, tecavüzü ve tecavüz edenî geç öğrenmiş olsa bile tecavüzün vukuu gününden itibaren bir sene geçmekle müracaat hakkı zail olur).

Tasarının adalet komisyonunda değiştirilerek kabul olunan beşinci maddesinde yazılı on beş günlük müddetle üst makamlara verilecek bilginin işleri artırmaktan başka hiç bir ameli kıymeti yoktur. Ancak tahkikatın selâmet ve sürati bakımından bu müracaatların vakit geçirmeksizin tahkikat safhasına intikal ettirilmesi ve tahkikatın köylerde muhtarın ve kasabalarda bitaraf bir ehli vukuf huzuriyle icra edilmesi, ve gerektiği takdirde bunların da bilgilerine yemin ile başvurulması ve her halde tahkikatın gayrimenkulün başında icrası hükümleriyle madde takviye edilirse maksat hasıl olmuş bulunur.

Bu takdirde maddenin metni âtideki sarahati ihtiva edecek demektir:

(5 — 4 üncü maddedeki süre ve şartlara uygun olarak müracaat vukuunda, vali kaymakam veya bunların vazifelendireceği memurlar, bucaklarda bizzat müdürler

tarafından derhal tahkikat yapılır. Bu tahkikat, köylerde muhtarın veya ihtiyar meclisinden bir üyenin, şehir ve kasabalarda mülkiye âmirleri tarafından seçilecek tarafsız bir bilirkişinin iştirakiyle müracaat konusu olan gayrimenkulün başında icra olunur. Tahkik mahallinde hazır bulunmak üzere taraflara da haber yollanır.

Müracaat edilen hadisede derhal tedbir alınmasını gerektirecek bir vahamet varsa mülkiye âmiri, tahkikattan önce de lüzumlu gördüğü emniyet tedbirlerini alabilir. Bu takdirde tahkikat neticesinde verilecek kararın infazına değin bu tedbirler devam eder.

Eğer müracaat, mahallin en büyük mülkiye âmirinin hakkında ise dilekçe bir üst derecedeki âmire verilir ve bu kanuna göre gerekli tahkikat bu üst makamca icra olunur.)

Tasarıda kararlardan hiç bahis yok gibidir. 5 inci maddenin sonuna bu kararların kesin olduğu işaret kılınmıştır. Fakat, tatbikatta bu kararlarla ilgili bazı hükümlerin şevkine ihtiyaç olduğu anlaşılmıştır. Bunları tüzükte belirtmeğe hukuken imkân yoktur. Bu itibarla kararlarla ilgili mevzuu ayrı bir madde halinde tesbit etmeğe lüzum ve ihtiyaç vardır. Filhakika bu kanuna göre verilecek karar mevzu ve mahiyetleri itibariyle zaten kesindirler. Bunlara karşı her hangi bir itiraz bahis konusu olamaz. Bu kararlara razı olmayanların mahkemeye giderek haklarını aramaları her zaman mümkündür.

Yalnız tatbikatta görülmüştür ki tahkikatın sebepli sebepsiz hatalı cereyan etmiş olmasından, hadiselerin, isim ve hüviyetlerin gayrimenkulün bulunduğu semt ile hudutlarının iltibaslı ve yanlış olarak yazılmasından veya en mühim cihetlerin müphem bırakılmasından ve daha böyle birçok sebepler yüzünden bazen hakikata uymayan kararlar çıkmaktadır. Hattâ aynı gayrimenkul için birbirine zıt olarak verilmiş kararlar da bu cümledendir.

Bütün bu hataların vukuu ve bunların sebebiyyet verebilecekleri karışıklık ihtimalleri dikkata alınarak vatandaşa bu kanunun şumulü içinde bir uyarma ve düzelt-

tırme hakkının tanınması hem muamele, hem de kanunun halk arasındaki hususî önemi itibarıyla zaruridir.

Bu mülâhaza ile bu kararlarda belli noktalar münhasır olmak üzere hata ve zuhul bulanların bir kereye mahsus olarak bu cihetleri kararı veren makama bildirmeleri ve bu tedbir ile karar hakkında zihinlerinin takıldığı tereddüt noktalarını yine bu sahada çözdürmeleri yeni çağın hukuk anlayışına da uygun düşecektir.

Bu müessese bir nevi, hukuk usulü muhakemeleri kanunundaki iadei muhakeme müessesesine benzer denilebilir. Fakat bunun daha pratik ve bu kanunun bünyesi içinde daha seri işleyen bir müessese olarak mütalâa edilmesi mümkündür.

Bu itibarla maddenin kendime göre düşündüğüm şekli şöyledir :

(6 — Kararlar, tekemmül ettirilmiş tahkikat evrakı üzerine ve mucip sebepli olarak verilir. Bu kararlar kesin olup bunlara karşı hiç bir mercie itiraz olunamaz.

Ancak, bu kararların tebliği tarihinden itibaren beş gün içinde :

a — Gayrimenkulün bulunduğu mevki, tecavüz edenin veya zilyedin hüviyetleri hakkında hataya düşüldüğü yahut bu husustaki müracaatın esasen kabule şayan olmadığı,

b — Aynı gayrimenkul için daha önce tecavüz eden lehine idare yerlerince başka bir karar verilmiş olduğu veya tecavüz edene o gayrimenkul evvelce icra marifetiyle teslim edilmiş olup ta her hangi bir sebeple tahkikat sırasında bu cihetin belirtilmemiş veya ileri sürülmemiş bulunduğu,

c — Müracaat konusunun bu kanuna göre tetkik edilmemesi gerektiği noktalarına münhasır ve yalnız bir defaya mahsus olmak üzere ilgililer kararı veren merciden bir dilekçe ile tetkikatın yenilenmesini isteyebilirler.

Yenileme dileği üzerine mülkiye âmiri evvelki kararından rücu etmezse bunu gerekçesiyle dilekçeye tebliğ eder ve karar derhal infaz olunur.

Görevi kötüye kullanma iddiaları dışında bu kanuna göre ittihaz ettikleri kararlardan ötürü mülkiye âmirleri aleyhine hukuk mahkemelerinde dâva açılmaz.)

Adalet komisyonunun değiştirmiş olduğu tasarının altıncı maddesine tahkik masraflarını veremeyecek derecede fakir veya adli müzaherete nail kimseler hakkında bir kaydın ilâvesine ihtiyaç var. Bundan başka infaz müessesesini de bu maddeye eklemek suretiyle kanun metnine almak zarurîdir. İnfaz, gerektiği takdirde zabitanın zor kullanmasını vatandaşın bazı hallerde hareket serbestisini takyit edebileceği için tüzüğe bırakılmamalıdır. Maddeyi bu bakımlardan tasavvur edince şu şekle girecek demektir:

(7 — Tahkik masrafları harcırah kararnamesi hükümlerine göre hesaplanarak adı geçen kararnamenin 3 üncü maddesi gereğince müracaatçı tarafından maliye veznesine, bulunmadığı yerlerde köy veya belediye veznelerine emaneten yatırılır, Bu para peşinen yatırılmadıkça tahkikata geçilemez.

Ancak, müracaatçı tahkik masraflarını veremeyecek derecede aciz içinde veya adli müzaherete nail bulunuyorsa tahkikata başlanır. Neticede tahakkuk edecek masraflar ödenek olup olmadığına bakılmaksızın hâzinece tesviye olunur.

Tecavüzün define karar verildiği takdirde yapılan tahkik masraflarının mütecavizden alınması da karar metninde belirtilir. Masrafların tahsiline dair olan karar fıkrası icra dairelerince infaz olunur.

Kararın gayrimenkule taallük eden infazı, 6 ncı madde gereğince tetkikatın yenilenmesi dilekçesi verilmemiş olduğu hallerde tecavüz edene tebliğden beş gün sonra, yenileme dilekçesi verilmiş ise reddin dilekçeye tebliği gününden bir gün sonra başlar. İnfaz, zabıta marifetiyle yapılır ve gayrimenkulün olduğu gibi zilyede teslimini tazammun eder.

Eğer infaz, mahallî otoriteyi temsil edenlere karşı ise bu muamele bunların üstleri huzuriyle cereyan eder.)

2311 sayılı kanunun tatbikatında, gayrimenkule karşı yapılan tecavüzlerin sebeplerine ve türlü tecellilerine ve bu kanunun noksan bıraktığı cihetlere daha yukarılarda uzun uzadıya temas etmiş bulunuyorum. Tasarının bu son mühim maddesinin konusu ile ilgili olarak uygulamada tesbit edilen eksiklikleri tamamlaması lâzımdır.

Binaenaleyh bu maddeyi de aynı mülâhazalarla tesbit ederek yazımıza son verelim:

(8 — Tecavüzü defedilen kimse, eğer bu fiiliyle Türk ceza kanununun 392, 513, 515, 516: 3 ve 520 nci maddelerine muhalefette bulunmuş ise fail hakkında bu maddelere göre takibat yapılmak üzere evrakı hemen C. Savcılığına verilir.

Birinci fıkranın şumulü dışında kalan hallerde tecavüzü defedilen kimse eğer mahkeme kararıyla kendisine teslim edilmeksizin o gayrimenkule tekrar tecavüz ederse birinci maddeye göre tecavüzü defedilmekle beraber sulh mahkemelerinde iki aydan altı aya kadar hapis cezasıyla mahkûm edilir. Tekerrürü halinde bu ceza bir misli artırılır.

Eğer bu tecavüzler içlerinden velev birisi silâhlı olan bir kaç kişi yahut silâhlı olmasalar bile on kişiden fazla şahıslar tarafından ika olunursa altı aydan iki seneye kadar hapis cezası verilir.

Tertipli ve danışıklı tecavüzlerde de faili hakkında ikinci fıkra hükmü uygulanır. Evvelce tecavüzü defedilen kimse ile aile halinde bir arada yaşayan bir veya bir kaç kişi tarafından aynı gayrimenkule yapılan tecavüzlerde tertip ve danışıklık var sayılır.

Eğer tecavüzü defedilen kimse, âmme veya hususî hukuk tüzel kişilikleri veya adi şirketler namına hareket edenler, yahut bu teşekküllerin emirlerinde çalışanlardan ise o gayrimenkule vaki ikinci tecavüz, sözü geçen teşek-

külerin emrindeki başka şahıslar tarafından yapılmış olsa dahi bu teşekküllerin sorumlu âmirleri veya mümessilleri hakkında da evvelki fıkraya göre muamele edilir. Şu •kadar ki, bu âmir veya mümessiller, o gayrimenkule ikinci tecavüzden haberdar olamıyacak hal ve şartlar içinde bulunuyorlarsa ceza tayininden bir defaya mahsus olmak üzere sarfi nazar olunur.

Bu maddedeki dâvalar acele olarak rüyet edilir.

*

* *

Tecrübe ve tatbikat neticelerine dayanan bu dileklerimiz de dikkata alınarak tasarı bu vadideki bütün ihtiyaçları karşılayabilecek mükemmeliyette kanun haline gelecek olursa bundan ancak manevî bir haz duyacağız.

TERCÜMELER

AMERİKA STATE (DEVLET) VE FEDERAL İDARE MÜNASEBETLERİ VE STATE'İN BİZZAT YAPTIĞI VEYA KONTROLÜ ALTINDA BULUNDURDUĞU HİZMETLER

State ve Local Government

Çeviren : **Turgut GÖLE**

Graves - Sikes

Federal Hükümet sistemindeki mevkii, liderler ve Federal idarede çalışacak yüksek memurlar için tecrübe talim ve laboratuvar durumu, vatandaşlarla geniş münasebeti bakımlarından Statelerin önemini açıkça ifade etmek çok güçtür.

Hakikatta uzun seneler Statelerin inkâr olunamaz önemi hakkında kâfi bir alâkanın mevcut olmadığı anlaşılmaktadır. 1910 yılından evvel Statelerin teşkilât ve faaliyetleri üzerinde çok az bir dikkatin sarfedildiğini müşahade ediyoruz. Ancak 1917 de Illinois Şehrinin yeniden teşkilâtlanma plânı ortaya atılınca bu mevzu ile ilgili geniş bir kütlenin alâkası da kendiliğinden meydana çıktı ve Statelerin meseleleri üzerinde geniş bir tetkik araştırma başlamış oldu. Bu günkü asırda geniş bir inkişaf kaydeden muhtelif ilim şubelerinin başlıca vazifeleri durmadan insaniyete hizmet etmek, onların varlığını her türlü tehlikeye karşı korumağa çalışmaktır.

Eski devirlerde Devlette istenilen umumi hizmetler çok basit ve muayyen idi. Devletten başlıca istenilen hizmet: Kanunlara itaati sağlamak ve halkı dışardan gelecek saldırılara karşı korumaktır. Bu gün devletten birçok hizmetler istemekteyiz. Devlet makinesinin mektep, şoseler, sokaklar, köprüler, ziraatçıye yardım, sıhhati muhafaza, yangından muhafaza ve korunma, su tesisatları, elektrik tesisatları, ormanın korunması, koruyucu ilâçlar, sair hastalıklarla mücadele, nakliyat ve muhabere gibi birçok hizmetleri doğrudan doğruya veya dolayısıyla temin etmesi veya

kontrolü altında bulundurulmasını istiyoruz. Bütün bunlar amme hizmetlerinin genişlemesini sağlamış ve Devletin değerini katbekat artırmıştır.

«200 sayılı İdare Dergisi» nin birleşik statelerde (Devlette) Valilerin vazife ve salahiyetleri hakkındaki yazımızda State kelimesinin karşılığı hakkındaki izahatımızın gözden geçirilmesi.

Birleşik Devletler nüfus bürosunun aşağıdaki tablosu bize bu hususta açıkça bir fikir vermektedir. Bu tabloda görüldüğü üzere dahili harbin birinci yılından 1902 den 1942 yılına kadar masraflarda muazzam artışlar görülmektedir. Bir birini takip eden her yılda State ve mahalli üniteler umumi giderleri yekûnunun % 50 sinden fazlasını amme maksatları için kullanmışlardır. Şurasını açıkça tebarüz ettirelim ki Stateler Federal Hükümetten çok fazla mahalli bir vasıf taşırlar. Hakiki mahalli üniteler şunlardır: Counties ilçeler, Cities şehirler, Tows ve Township nahiyeler ve Boroughs köylerdir.

1942 YILINA KADAR DEVLET GİDERLERİ

(Milyon olarak rakamların okunması)

Sene	Umumi giderler			Ödenmiş mali yardımlar		Net giderler	
	Federal State ve Local	State	Local	State Federal tarafın-dan	State'in mahalli ünitelere	Federal State ve Local	State
1902	1,771	183	191	6	52	1,710	131
1913	2,635	379	1,569	10	87	2,538	292
1922	4	1,278	4	94	133	4	1,145
1932	13,984	2,606	6,842	249	841	12,260	2,246
1938	20,427	4,936	7,865	627	1,543	18,059	3,393
1942	47,328	5,844	7,164	837	1,789	44,681	4,740

Devlet giderlerinin muntazam artışının hususiyle yeni yıllarda daha büyük yekûnlara balığ olduğu bütçe rakamlarından vazıhan anlaşılmaktadır.

Birçok kimseler devletin muazzam masraflarının önüne geçmek için eski aile âdetlerine ananelerine devletin sadık kalarak hareket etmesini ileri sürmektedirler. Evet, âdet ve ananelerden bu gün takip edilmesi, riayet edilmesi mümkün olanlar mevcut olursa bunlara sadık kalmak her devletin başlıca vazifesidir. Ve onları hiç bir zaman değiştirmek kimsenin aklından geçmemelidir. Fakat herkes tarafından kabul edilen bir hakikatte günlük hayatımızda eskiye nazaran ta temelden bir değişme mevcut olduğu gibi içtimai hayatımızda da faaliyet sahaları muhteva ve âdet bakımından çok değişmiştir.

Yine hiç kimse babalarımızdan yahut büyük babalarımızdan oldukça farklı yaşayışımızın aleyhimize bir zaaf olarak telâkki edemez. Umumiyetle halk çoğunluğu bu değişmelerde devletin tam manasiyle pasif bir rol oynamasını asla aktif rol oynamamasını arzularlar.

Bu halk çoğunluğu görüşünün sosyal hayatın icaplarına realitelerine uymadığı açıkça görülmektedir. Burada devlet mefhumunun yanlış bir anlamına şahit oluyoruz. Devlet, bizatihi cemiyetin, sosyal realitenin aynasıdır. Onu sosyal hayattan ayırmak gayri mümkündür.

O mücerret bir mefhum yahut mücerret bir kuvvet ve iktidar manasına geldiğini kabul ederek onun yapacağı tasarruflara bir kıymet vermek lâzım gelirse o zaman yukarıdaki fikre uyarak devletin içtimai değişikliklerde sakit kalmasını terviç edebiliriz. Veya mümkündür diyebiliriz.

Halbuki Devleti basit bir şekilde izah gayri mümkündür. İnsan fitratan maşeri bir mahlûktur; hakikati Aristodan beri kabul edilmiştir. İnsan Robinson gibi Okyanus ortasındaki bir adada yalnız başına yaşayamaz. O kendisinden olanlarla bir arada yaşamak ihtiyacında ve zaruretindedir. Evet, ferdi bir aile içinde sonra diğer ailelerle münasebet halinde yaşamak mecburiyetinde kaldığını tarihi tetkiklerin

Neticesinden de anlıyoruz. Bu aile içinde ve diğer ailelerle münasebet halinde yaşamak hali bize devlet mefhumu hakkında kâfî bir fikir vermez. Devleti cemiyet gibi mefhumlardan ayırmak ta lâzımdır. Malûmdur ki cemiyet tabirinin pek geniş bir kaplamı vardır. Muhitimize bir nazar atfedersek birçok fertlerin muhtelif namlarda, gayeleri ayrı birer cemiyetin üyesi olduklarını görürüz. Bu teşekküllerden meselâ bir kaç:

Spor Kulüpleri..., içtimai muhtelif kulüpler..., Zirai kulüpler..., İzci teşkilâtları gibi.

Bu içtimai gurupların veya teşkilâtların maksatları üyelerine hoşça vakit geçirtmek yahut azalarına kârlı bir durum hasıl etmek veya muayyen fikir etrafında toplananlara isteklerine uygun işleri sağlamağa çalışmaktır. Bu teşkilâtların taazzufları içinde muayyen adette üyeye ihtiyaçları vardır. Üyeler rızaları ile girdikleri bu teşkilâtlara aidatta öderler. Bu teşkilâtlar üyelerin hattı hareketleri üzerlerinde mutlak salahiyetleri yoktur üyelere ceza vermek onların arazilerini veya paralarını almak vergi almak gibi hakları yoktur. Üye kendi rızası ile muayyen hal ve şartlar dahilinde bazı mükellefiyetler kabul ederek bu teşekküllere üye olur.

Devletin diğer teşkilâtlardan farkları nelerdir :

1 — Devletin üyesi olan ferdler mutlak bir iradeye sahip değildirler. Meselâ bir şahıs eğer Türkiye Cumhuriyetinde yaşıyorsa o Türk Devletini kendi Devleti olarak kabul etmelidir. Yâni ferdleri bir tabiyet bağı ile Devlete bağlamıştır. Bu bağ siyasisidir.

2 — Devlet bir otorite ile teşhiz olunmuştur ki bununla her azasını kendi dayanağı için muayyen parayı hükümete vermiye icab eder. Biz buna vergi almak salahiyeti diyoruz.

3 — Devlet vatandaşlar arasında kurulmuş kaideleri ihlâl edenleri cezalandırmak hakkına maliktir. Ve bu sayede cemiyet bir düzene girer Devlet bu otoritesi ile tanzim ve tesbit ettiği umumi esaslar dahilinde fertlerin mallarını, hürriyetlerini, hattâ canlarını alabilir.

Her ferd bu siyasi topluluk içindeki münasebetlerin emniyet içinde ceryanının sağlanmasını candan ister. Karı koca ve çocuklar arasındaki münasebet gibi aile hayatlarına da Devlet esaslar vazeder.

Kollektif ihtiyaçları ve bilhassa fertlerin emniyetleri ile münasebetli faaliyetleri Devlet tanzim etmekle mükelleftir. Devletin koyduğu umumi nizam sayesinde ferdlar emniyetle ve huzurla topluluk içinde yaşamak isterler. Hiç bir zaman bu nizam onların emniyet ve huzurunu bozacak şekilde onları kahredecek şekilde olmamalıdır.

.....

Devlet kelimesinin Türkçemizdeki karşılığına geelim: Bu kelime Müdavele ve tedavül kelimeleri ile müşterek bir maddeden Devî maddesinden çıkmıştır. Lügat manası ile tedavül eden yani elden ele geçen iktidar mevkii ve itibar demektir.

Eski Arapçada harp eden iki ordudan kâh birine kâh ötekine geçen galibiyet ve zafere Devlet denildiği gibi servet, makam, nüfuz ve itibar sahibi kimselerin bu hal ve vaziyetinde Devlet denilirdi. (Tercüme-yi Kamusa bakınız) kelime bize arapçadan bu asıl ve lügat manası ile geçmiş ve bu manayı yakın zamanlara kadar muhafaza etmiştir. Dikkat edersek hâlâ kısmen muhafaza etmektedir. Eskiden bazı yüksek makam sahiplerine karşı büyük bir saygı ifade eden devletlüm tabirimiz vardı bazı şahıslara Devletlü yahut Devletlüm diye hitab edilirdi ki bununla şerefli, nüfuzlu servet ve kuvvet sahibi kastolunurdu. Bu gün bile mevkii ve şerefe nail oldu manasına (Filanın başına devlet kuşu kondu) yahut filan (Devlete erdi) deriz. Nitekim Olmaya Devlet Cihanda Bir Nefes Sıhhat Gibi manasında da Devlet ikbâl ve iktidar mevkii kuvvet, nüfuz ve servet manasınadır.

Devletin bu karakteristik durumunu kısaca gözden geçirdikten sonra tekrar mevzumuza avdet edebiliriz. Fertlerin bir Devlet hakimiyeti altına girmeleri kendi zatı men-

faatleridir. Bu otorite altında umumi refahlarını sıhhatlarını temin etmek isterler. Devlet otoritesi altında faideli olmak esası üzerinde durmadan çalışır neticede muazzam masraflar ihtiyar eder. Devletin yaptığı bu masraflar ferdi bir görüşten hareket ederek diyebileceğimiz ki.

1 — Yaşayış için zaruri hizmet.

2 — Hizmetin en mükemmel şekilde yapılmasının temini.

3 — Devletin yapacağı bu hizmetin ferd olarak yapacağımız hizmetten masraflı olmamasını sağlamak.

4 — Mali menbaların kullanılmasında da en uygun olanını seçmektir.

Her aile çocuklarının tahsili için hocalar tutması gayri mümkün olduğu gibi her mülk sahibi kendi arazisine gitmek için sokak cadde yapması da mümkün değildir. Sıhhat meselesini Emniyet meselesine aynı şekilde mütalâa edebiliriz. Bütün bu işler hizmetler mühim paralara ihtiyaç gösterir. Bir arada yaşamaktan mütevellit mütenevvi ihtiyaçları karşılamaya ferdin mali kudreti kâfi gelmez vatanş kendi başına başaramadığı birçok hizmetlerin Devlet eli ile de ifasını ister. Eğer Devlet bunları başaramazsa Vatandaş bu hizmetleri ifa etmek veya ettirmek mecburiyetinde kalacaktır.

.....

Emevi, Abbasi Selçuki ve Osmanlı tabirlerinde Devlet yine bu manayadır. Şu halde kelimenin bu lûgat ve kullanış manası göz önünde tutulunca eskilerin anlayışına göre Devlet tıpkı bir altıntop gibi elden ele geçen ve en kuvvetlinin zapt ve inhisarına giren ikbâl nufuz ve iktidardır. Modern Hukukta bu kelime eski manasından hayli uzaklaşmış olmakla beraber bu gün bile gerek halkımız dilinde' gerek politika aleminde bu manaya alındığı görülmektedir. Garp dillerinde Devlet kelimesinin karşılığı State, Etat, Stato, Estato gibi kelimelerdir.

(Sayın Ordinaryüs Profesör Ali Fuat Başgilden)

Bu hizmetler için vereceği ücret miktarı bu gün Devlete ödediği vergilerden çok olacaktır.

Standart hayat seviyesinin yükselmesi içtimai ve tabii ilimlerinde beraberce inkişafı halkın sıhhatim ve iyi yetişmesini, korunmasını sağlanmasını temin için Devlete çok çeşitli vazifeler, hizmetler tahmil etmektedir.

Bu hususta (Theodore Roozvelt) bir yazısında diyorki «Devlet ferdin işlerini yapmak mecburiyetindedir. Meselâ yangına mani olmak, su tesisatı, elektrik tesisatı, kanalizasyon vücuda getirmek gibi. Bütün böyle hizmetlerin tanzimini, sağlanmasını en iptidai fakir bir mahalde yaşayan ferd veya aile yakın alâkası ile belli edebileceği gibi bir şehirde yine o şehir sahipleri bu hizmetlerin yapılmasını devamını umar beklerler.

Eğer bu ihtiyaçlarının karşılanmasını temin için ferdlerde bir istek görülmüyorsa denebilir ki onlar hareket kabiliyetlerini zayi etmişlerdir. Hiç şüphe yok ki devletler pek çok hizmetler görmektedirler ve bunları eski ile kıyaslamak mümkün değildir.»

Bu gün birçok şehirlerde ekseri amme hizmetleri şehir belediyeleri tarafından deruhte edilmiştir. Bazı hizmetlerde teşebbüsü şahsiye bırakılmıştır. Meselâ otobüs servisleri umumiyetle teşebbüsü şahsiye bırakılmıştır. Meselâ otobüs servisleri umumiyetle teşebbüsü şahsiye su tesisi ekseri belediyelerde Belediyeler tarafından ifa olunur.

Hangi hizmetlerin Devlet eli ile hangilerinin hususi teşebbüs eli ile yapılmasında ana fikir şudur:

Korporasyonlardan veya hususi teşebbüslerden daha iyi yapmağa Devlet muktedir oldukça bu hizmetler devlet tarafından başarılmalıdır.

Statelerle ferdlerin sıkı münasebeti:

Burada akla ilk defa federal hükümetle Amerikalının münasebeti nasıldır sualini cevaplandırmak geliyor.

Her Amerikalı Federal idare ile yakın alâkasını bu teşkilât uzuvlarının seçiminde gösterdiği hattı hareketten çıkarabiliriz. Her Amerikalı State ile doğrudan doğruya temasa gelmesine rağmen federal hükümetin aldığı hayati kararları

(Harp, Sulh gibi) göz önünde bulundurarak bu teşkilât uzuvlarının seçiminde hususi ile başkanlık seçiminde titiz bir alâka gösterir. Aynı zamanda federal hükümetin ifa ettiği amme hizmetlerinde de ziyadesiyle memnundur. Milli Hükümetin birçok sahalara faaliyetini teşmil etmesini halk memnuniyetle ve alâka ile karşılamaktadır.

Sanayi, Ticaret ve Ziraat sahasındaki geniş kalkınma hamleleri ve federal hükümetle yakın teması temin etmiştir.

State ile olan münasebetine gelince State hükümetinin otoritesinden kaçıp yalnız yaşamak bir ferd için gayri mümkündür.

Bu otorite bazan doğrudan doğruya bazan dolayısı ile tesir yapar. Ferd umumiyetle dolayısı ile olan otoritelerden haberdar değildir. Ferdle vuku bulan veya bulacak olan bu otorite münasebeti ferdin doğumundan en son istirahat yeri olan ölüm mahalline kadar devam eder.

Ferdle Statenin bir harp ihtimali karşısındaki münasebeti de büyük hususiyet arzeder.

Bir harp tehlikesi veya harp içinde ilgili teşkilâtın koyduğu esaslara göre her ferd yiyeceğini, içeceğini çalışmasını, eğlencesini ayar etmek mecburiyetindedir.

Harp içinde bir ferd kendi zatı otomobili için benzin tedarikinde kupon kullanmağa mecbur bırakılabilir. Ve işimde değiştirmeye ilgili harp dairesinin muvafakati olmaksızın muktedit değildir.

Hiç bir kimse bağlı bulunduğu hükümet otoritesinden tamamen temasını keserek bir ticaret veya bir iş yeri tesis edemez. Devlet koyduğu kaidelere herkesin riayetini de temin etmekle vazifelidir. Bazı hallerde Devlet konulan kaidelerin bozulmamasına ve diğerlerinin hak ve menfaatlerinin ihlâline mani olacak tedbirler alır.

Diyebiliriz ki bir köşedeki trafik işareti veya trafik memuru devlet otoritesinin birer aşikâr delilidir. Eğer herhangi bir lokantada öğle yemeğini yiyecekseniz burada her türlü kontrolün state veya mahalli ünitenin selâhiyettar organları tarafından yapıldığını bilirsiniz. Eğer bir seyahate veya iş yerinize gidecekseniz hükümetin nezareti altında ve

bizzat işlettiği vesait ile bu seyahati emniyet içinde yapabilirsiniz. Yine gece ve gündüz çalışma ve yaşamada şahsi emniyet temin olunmuştur.

State ile ferdin münasebeti doğumdan itibaren başlar demiştik evet, çocuğun doğumunu yapacak olan doktorda da muayyen vasıfların bulunmasını State kabul etmiştir. Eğer doğumda ebe kullanılacak ise onlar içinde muayyen şartları haiz olmak mecburiyeti vardır.

Çocuk dünyaya gelince yine kanunen kör olmamasını temin için gümüş nitrat gözlerine damlatılır. Ve State hayat istatistiklerine yahut mahalli bürolarda doğum kaydının yapılması lâzımdır.

Çocuk büyüdükçe meselâ dış doktoru veya diğer bir doktorla yahut mütehassıs ile karşılaşır. Ekseri Statelerde çocukların mektebe başlamaları için -bu mektepler hususi olsun resmi olsun- behemehal bazı aşıları yaptırılmaları mecburidir.

Muayyen yaşta rey kullanma hakkı vardır. Bu hakkında tescili mecburidir. State veya mahalli ünitelere veya Federal hükümete ait seçimlerde bu hakkını kullanmak için bu tescil mükellefiyeti mevcuttur.

Ferd evlenme yaşına gelince bu arzusunu yerine getirmek için mahalli otoritelerle temasa geçmek mecburiyetindedir. Mahalli otoritelerde muayyen şartlar dahilinde evlenme cüzdanlarını hazırlar ve taraflara verirler. Eğer ferd evlenmesinden gayri memnun ise boşanma kanununun şartları dahilinde bu hakkını kullanabilir. Böylece muhtelif sahalarda temaslar ölüme kadar devam eder.

Bütün bu içtimai mecburiyetlere maruz bulunmamız topluluk içindeki zaruretin ifadesidir.

FEDERAL SİSTEM İÇİNDE STATELERİN TEMEL DURUMU

Statelerin Amerikan Teşkilâtında çok önemli birer mevkie vardır. Unutulmamalıdır ki Federal Devlet Stateler tarafından kurulmuştur.

Ve Birleşmiş Devletler Anayasasının bir çok kısımlarında Statelerin orijinal esaslarından alınmıştır. Ve hangi hususlarda Federal Hükümetin selâhiyettar olması lâzım geldiği de Stateler tarafından tesbit ve tayin olunmuştur.

Mahalli Ünitelerde Stateler tarafından kurulmuştur ve mahallî teşkilât uzuvlarının salâhiyetleri State teşrii Meclisleri tarafından tayin ve tesbit olunmuştur.

Bu Stateler Federal Hükümete paha biçilmez kıymette hizmetler ifa etmektedirler. Mühim milli hizmetlerde görev alacak Liderler Devlet Adamları için ilk siyasi mektep State veya mahalli ünite idareleridir. Herkesin tanıdığı kıymetli Devlet adamları ekseriyetle evvelâ mahalli ünitelerde vazife almışlar bilâhare State teşrii meclislerine dahil olmuşlar veya State hükümetinde başlıca İdarî teşekküllerin başına geçmişlerdir.

Amerikan Tarihinde Başkanların üçte ikisi mensup oldukları Statelerin teşrii meclislerinde hizmet ettikten sonra Amerika Başkanlığı gibi yüksek vazifeye seçilmişlerdir.

1914 birinci dünya harbinin başından beri beş başkan seçilmiştir bunlardan Wilson, Coolidge, Roozvelt daha önce vali olarak kendi Statelerinde vazife görüyorlardı. Harding Partisi adına vali adayı olarak gösterilmişse de seçilememiştir. Hughes Cox, Smith, Landon, Dewey Başkanlık namzeti olarak gösterilmiş iselerde rakipleri tarafından mağlup edilmişlerdir. Bunlar da mensup oldukları Statelerin valisi olarak vazife görmekte idiler. Milli liderlerin yetişmesi için Statelerin birer mektep olduğunu ifade etmek hakikate yaklaşmak demektir. Woodrow Wilson'ın bir çok yıllar evvel yazdığı Ana Yasa Hükümeti kitabında (Statelerde valilik ufak bir başkanlıktır. Yahut başkanlık büyük bir valiliktir diyor.

FEDERAL VE STATE MÜNASEBETLERİ

Bir Amerikalı yaşadığı Statenin vatandaşı olduğu gibi Birleşik Devletlerinde bir vatandaşıdır. Yâni iki farklı hakimiyet altında yaşar.

Ana Yasa Statelerin ve Federal Hükümetin salâhiyetlerini tayin etmiştir. Federal Hükümetin Ana Yasa ile tesbit edilmiş salâhiyetlerinden başka hiç bir salâhiyeti yoktur. Federalin bu salâhiyetine (Delegated Powers) denir. Bu salâhiyet te üç tiptir.

1 — Tadat olunmuş Salâhiyetler ki bu salâhiyetler Ana Yasada birer birer gösterilmiştir. Meselâ Patent, Telif Hakkı, Para Basma Hakkı Ordu ve Donanma bulundurmak gibi.

2 — Zımni olarak kabul edilmiş salâhiyetler (İmplied Powers) Ana Yasada gösterilmiş olan salâhiyetleri tamamlayan zaruri salâhiyetlerdir. Meselâ posta işleri Ana Yasada Federal Hükümete bırakılmıştır. Posta Yolları hakkında herhangi bir hüküm yok isede bu salâhiyeti de tabiatı ile Federal Hükümete bırakmak lâzımdır.

3 — Muhassala Salâhiyetleri: Bu da birçok taadat olunmuş selâhiyetlerden çıkarılmıştır. Bu salâhiyet ile zımni salâhiyetlerin farkları şudur. Zımni salâhiyetler yalnız bir tek tadat olunmuş salâhiyetten alındığı halde bu salâhiyetler tadat olunmuş birçok salâhiyetlerden elde olunmuştur.

Statelerin salâhiyetine de muhafaza olunmuş (Reserved Powers) salâhiyetler denmektedir.

Stateler Federal Hükümetten çok fazla salâhiyetlere maliktirler bu salâhiyetlerde Stateler halkın hudutsuz ihtiyaçlarını gidermeğe çalışırlar.

STATELERİN FEDERAL HÜKÜMETE KARŞI VAZİFELERİ

- A — Federal Seçimlerin sevk ve idaresi,
- B — Ana Yasada yapılacak tadil Projelerini Kongreye sunmak.
- C — Askeri memurlar tayin etmek.
- D — Birlikten ayrılmamak.

FEDERAL HÜKÜMETİN STATELERE KARŞI VAZİFELERİ :

Mutlak İstiklâllerinden vaz geçen Stateler muayyen garantilerin Federal Hükümet tarafından kendilerine bahsedilmesini isterler.

- A — Yabancı istilâsından koruma,
- B — Mahalli bir isyanın vukuunda (Eğer State yalnız başına bu isyanı bastırmağa muktedir değilse) Yardım.
- C — Her Statenin arazi tamamîyetini garanti etmek. (Hudud değışiklikleri ancak tarafların rızaları ile mümkündür).
- D — Hükümet şeklinin Cumhuriyet olduğu,
- E — İki senatör seçmek hakkı (Her State kendi muvafakati olmaksızın kanuni temsil hakkından mahrum edilemez).
- F — Limanlar serbest olması temin olunmalıdır.
- G — Her Statenin gemicileri federal hükümetçe konulmalıdır.
- H — Davadan Masuniyet: (Bir State bir Federal Mahkemede diğerk bir State vatandaşı veya yabancı Federal vatandaşı tarafından dava olunamaz).

STATELERE YASAK OLUNAN HAKLAR :

- A — Ordu ve donanma (Statelerin silâhlı kuvvetler bulundurulması veya teşkil etmesi yasaktır).
- B — Harp İlân etmek (Ancak bir istila vukuunda veya pek memul bir tehlike anında bu salahiyet kullanılabilir).
- C — Yabancı devletler muahede hakkı. (Kongrenin muvafakati ile anlaşmalar yapmaları mümkündür.)
- D — Para basmak veya kontrol etmek.
- E — Haciz Salahiyetleri:
- F — Vergi salahiyetleri.
- a - Stateler İthal ve İhraç vergilerini almağa hakları yoktur.

b - Orijinal paket doktrini (Bu doktrine göre başka bir State'e gönderilen bir mal bir state içine dahil olunca State'nin bu maldan vergi almağa hakkı yoktur. Stateler ancak malın paketinin kırılması halinde bu kırılmadan mütevellit mal ithaldeki karakterini kaybetmiş ise State bu mal üzerinden vergi alır.

G — Bill Of Attainder Teşrii Meclis tarafından şahıs veya şahısları suç ile mahkûmiyetlerini ilân etmek onları cezalandırmak usulüdür. Bu usul bir zamanlar İngilterede kullanılmış olup daha ziyade siyasi düşmanlarına karşı kullanılmış idi. Bu gün bu usul cari değildir.

H — Ex Post Factolaw ise meselâ dün kanunun suç addedmediği bir tasarruf suç addolunursa tatbik şekli hususiyet arzeder.

1 — Tasarruf yapıldığı zaman kanunen bir suç addedilin emiştir.

2 — Suç için ceza artmıştır.

3 — Mahkeme usullerinde değişiklik vardır. Bu değişiklikte suçun isbatını suçlu aleyhine yaparsa.

I — Rey hakkı,

a - Stateler yahut Federal Hükümet her ferdin rey verme hakkını renk, ırk veya eskiden esir olması dolayısı ile gibi sebeplerden onlardan bu hakkı alamaz.

b - Stateler kadınların rey verme haklarına da tahdit koyamaz.

O — Due Process Of Low Stateller ferdleri hayat ve hürriyet, mallarından (açık sarıh kanun olmadan) mahrum edemezler.

U — İstimlak Hakkı State şahsın malını onun elinden amme faidesi için kullanmak üzere almak salahiyetine maliktir. Ancak ödenecek ücretin makul olması esastır.

FEDERAL HÜKÜMET FAALİYETLERİ:

Federal Hükümet yaptığı tasarruflarda tamamen state organlarına istinad etmez. Kendi organları ile tasarruflarını yapmağa çalışır. Meselâ posta hizmetleri Federal Hükümet

elemenları ile ifa olunur. Federal Kanunların ihlâli halinde suçluları yakalamakta Federal memurlara aittir. Federal vergilerde yine bu idarenin memurları tarafından toplanır.

Ancak bazı belli Federal faaliyet veya vecibeler için Federal Hükümetin Stateden faidelendiği görülür. Meselâ senatörler, kongre üyeleri veya başkanlık seçimleri State eli ile ve State'nin mali menbaları ile ve onun kontrolü altında yapılır. Harp ihtimali halinde de Federal Hükümet Harp Programının tatbikinde Statelere istinad eder." Federal Mahkemenin verdiği hapis kararlarının infazı da yine State veya mahalli ünite hapisanelerinde icra olunur.

FEDERAL VE STATE ARASINDAKİ İHTİLAF:

Ana Yasa salahiyetleri iki otorite arasında vazıhan ay irilmiş bulunmaktadır. Eğer hizmet Stateye ait ise State bu hizmetin ifasında tamamen müstakildir. Eğer hizmet Federal Hükümete ait ise Federal İdare bu işte mutlak otoriterdir.

Bu açık selâhiyet ayrılışına rağmen yine ihtilâf için bazı haller tahaddüs etmektedir. State ve Federal herhangi bir mesele üzerinde otorite iddiasına kalkabilirler. Bu bir ihtilâfın zuhurunu doğurur.

Ana Yasa yapıcıları böyle ihtilâfları sulhen halledecek metodları akıllıca hazırlamışlardır. Bu şekildeki ihtilâfların halli mahkemelere bırakılmıştır.

Birleşmiş Milletler Temyiz Mahkemesi bu hususta en son otorite merciidir. Bir de meselâ Federal Hükümete ait bir vazife gören bir memur State kanunlarından birisine vazifesinden dolayı aykırı bir harekette bulunursa bu memur hakkında State mahkemesi mi? Yoksa Federal Mahkememi koğuşturma yapacaktır?

Eğer memurun faaliyeti resmen Federal Hükümet tarafından kabullenmişse Statenin koğuşturmada hiç bir hakkı yoktur. Posta kamyonunun şoförü Statenin şoför ehliyetine haiz değilse State idaresince mahkûm edilemez. Fakat eğer posta otomobilinin şoförü Statenin koyduğu sür'at hadlerine, trafik kaidelerine riayet etmezse State tarafından hakkında koğuşturma yapılır.

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİNDE HÜKÜMETİN BİZZAT YAPTIĞI VEYA KONTROLÜ ALTINDA BULUNDUĞU FAALİYETLER

Bu önemli cedvel 1947 yılında By Cari H Chatters x Marjorie C. Hover taraflarından tanzim ve tertip olunmuştur.

I — EN YÜKSEK FAALİYETLER:

- a) Kanunları ve emirleri yaymak,
- b) Adli ve idari teşkilâtı kurmak,
- c) Seçmenlerin kayıt ve tescili,
- d) Secim işlerinin idaresi,
- e) Memleketin idari bölgelere ayrılması.

II — VATANDAŞLARIN HAYAT VE MALLARININ KORUNMASI:

A — Milli Müdafaa:

- 1 — Silâhlı Kuvvetler, Kara, Deniz, Hava,
- 2 — Ordu ihtiyaçlarının temini (Ordu Donatım),
- 3 — Silâhlı kuvvetlerin eğitimi,
- 4 — Sivil müdafaa,
- 5 — Deniz Hudut karakolları,
- 6 — Yabancıların ve emvallerinin kontrolü,
- 7 — Harp malzemesi istihsalı.

B — Polis Vazifesi, Kanunların Tatbiki:

- 1 — Kayıtlar ve İstatistikler,
- 2 — Tevkif ve mahkûmları nezaret altında bulundurmak.
- 3 — Muhabere vazifesi,
- 4 — Suçun kontrolü,
 - a) Suça mani olmak,
 - b) Suçluları takip.
- 5 — Ahlâki kontrol vazifesi,
 - a) Fuhşun meni ve nizam altına alınması,
 - b) İspirtolu içki kontrolü,
 - c) Uyuşturucu maddeleri kontrol,

- d) Dans mahallerini oyun mahallerini yüzme yerlerini nezaret altında bulundurmak,
- e) Kitap ve mecmualarda ahlâk ve adaba uygun olmayan hususları kontrol altında bulundurmak icabında yayımlarını menetmek,
- f) Atletik temasları at yarışlarını murakabe altında tutmak.

6 — Trafik kontrol,

- a) Teknik araştırma,
- b) Şosalarda devriye gezmek,
- c) Trafik işaretlerini vaz ve muhafaza etmek.
- d) Motorlu vasıtaları teftiş ve tanzim etmek.
- e) Sürücülerini kontrol etmek.

7 — Devlet arası hudut kontrolü,

- a) Hudut karakolu,
- b) Muhacirlerin gelecekleri istasyonlar,
- c) Kaçakçılığa karşı muhafaza tedbirleri.

8 — Kumara mani olmak ve balık avcılığını nizam altına almak.

C — Yangına mani olmak ve yangınla mücadele:

- 1 — Yangın alarmı,
- 2 — Yangına mani olmak öğretim, teftiş,
- 3 — Yangın muslukları ve su tesisleri,
- 4 — Yangınla mücadele kuvvetleri, (itfaiye),
- 5 — Kurtarma ve yardım kuvvetleri,
- 6 — Orman yangınları ile mücadele ve koruma.

D — Koruyucu muayeneler:

- 1 — Binaların muayenesi,
- 2 — Vidanj aletlerinin muayenesi,
- 3 — Elektrik tesisatlarının muayenesi,
- 4 — Gaz muayenesi,
- 5 — Buharlı kazanların muayenesi,
- 6 — Asansörlerin muayenesi,
- 7 — Ağırlık ve uzunluk ölçülerinin kontrolü,

8 — Madencilik'in kontrolü,

9 — Dumanın kontrolü.

E — Sanayi'in ve ticaretin tanzimi:

1 — Tröstlerin ve inhisarcılığın idaresi,

2 — Rekabetin tanzimi,

3 — Bankaların ve Bankalara ait imtiyazların kontrolü,

4 — Kredi müesseseleri,

5 — Koruma (Emniyet bakımından),

a) Satışların nizamlanması,

b) Sermaye piyasasının tanzimi,

c) Borsa acentalarının ruhsatiyeleri ,

6 — Sigorta,

a) Sigorta nisbetlerini tesbit,

b) Mali durumlarının murakabesi,

c) Sicilli ticaret,

d) Sigortacıların lisanları.

7 — Nakliyat,

a) Tren yolları,

b) Tramvaylar,

c) Otobüs kamyon kumpanyaları,

d) Suda nakliyat,

e) Havada nakliyat.

8 — Gaz ve elektrik satışları ve radyo neşriyatının yayıcı istasyonlardan alıcı merkezlere geçişi,

9 — Muhabereleler,

a) Telefon telgraf,

b) Radyo yayımı.,

10 — Petrol sanayii,

11 — Ziraat.

a) Umumi mağazaların kontrolü,

b) Emtia'yı ticariye borsasının tanzimi ve kontrolü,

c) Komisyoncuların teftiş ve murakabesi.

F — Hayat sigortası para, mal:

1 — Bankadaki mevduatın sigortalıması,

2 — Devlete ve amme müesseselerine ait mevduatın sigortalıması,

3 — İstihsalin sigortalıması,

4 — Harp rizikosuna karşı sigorta,

5 — Silâhlı kuvvetlerin hayat sigortası,

G — Diğer muhafaza faaliyeti:

- 1 — Deniz yolları, Deniz hudud karakolu, Deniz fenerleri servisi, deniz haritacılığı,
- 2 — Hava haberleri,
- 3 — Saat ayarları,
- 4 — Para basılması ve paraların korunması,
- 5 — Patent unvanı ticaret, neşir hakkı.
- 6 — Standartların tesis ve idaresi,
- 7 — Ehliyet isteyenler için imtihan,
- 8 — Ecnebilerle ticaret,
 - a) Kara sularına girecek olanlara nezaret,
 - b) Muayeneye tabi kılmak.
- 9 — Morg servisi,
- 10 — Kızılderililer servisi.

H — Sanayi işçilerinin korunması:

- 1 — İşçi istatistiklerinin basılması,
- 2 — Sanayide işçilerin çalışma şartları üzerinde araştırmalar,
- 3 — İş saatlerinin ve yevmiyelerinin tesbiti.
- 4 — İşçi kadın ve çocukların çalışma şartlarının kontrolü ve tesbiti,
- 5 — İşçiler için kaza sigortası,
- 6 — İşçi ihtilaflarında uzlaştırma,
- 7 — Sanayi Hıfzıssıhhası.

III — ŞOSELERİN İNŞASI VE MUHAFAZASI:

A — Şoselere teşvik plânlama ve araştırma:

B — Yollar şoseler caddeler:

- a) Esaslı yollar (State Federal),
- b) İlçeler, mahalli şoseler,
- c) Şehir yolları.

C — Diğer yollardaki servisler:

- 1 — Köprüler,

2 — Kemerli köprüler,

3 — Kaldırımlar,

D — Karların temizlenmesi:

E — Şose ve sokakların aydınlatılması:

IV — TABİİ MENBALARIN KORUNMASI VE İNKİŞAFI:.

A — Ziraat:

1 — Zirai araştırmalar,

2 — Zira i haberleri yayma,

a) Kütüphane hizmetleri,

b) Neşir hizmetleri,

c) Radyo yayımı bültenler,

d) Sergiler pazarlar.

3 — Hayvan çiftlikleri,

a) Tecrübe istasyonları,

b) Sari hastalıkları izale,

c) Muayene ve karantina,

4 — Bitki çiftlikleri,

a) Tecrübe edilmiş mahsul,

b) Sari hastalıkları izale,,

c) Karantina servisi,

d) Tohumluk.

5 — Piyasa hizmetleri ve kontrol,

a) İstatistikler,

b) Piyasa raporları,

c) Ziraatin Standart hale konulması,

d) Alış veriş anlaşmaları.

6 — Yol gösterici hizmetler. (Ev idaresi, çiftçilik),

7 — Fiatların muhafazası ve yardım servisi,

a) Alım Satım debbo perakende satış yerleri,

b) Ticari emta üzerine ikrazat.

c) Tayin edilen fiatlar üzerine yapılacak tediye,

d) İhracat primleri.

8 — İstihsale ayarlanmış fiatlar üzerinde ödemeler,

9 — Gıda programı,

10 — Çiftçilikte yeni evlilere yapılacak yardımlar,

B — Arazinin korunması ve sudan muhafazası:

- 1 — Araştırma,
- 2 — Su haklarının kontrolü,
- 3 — Suyun akıtılması,
- 4 — Sellerin kontrolü ve men'i,
 - a) Plânlama.
 - b) Baraj, ormanlama, su depoları,
 - c) Selleri önceden mütalâa etmek.
 - d) Setler.

C — Arazi bakımı ve faidelenme:

- 1 — Araştırma,
- 2 — Gübreleme,
- 3 — Plânların tatbiki.

D — Orman muhafazası ve ormandan faidelenme:

- 1 — Araştırmalar,
- 2 — Orman istihsalinden faidelenme,
- 3 — Ağaçlandırma,
- 4 — Ağaç kesimi ve kontrolü,

E — Vahşi hayvanların korunması ve İslahı:

- 1 — Plânlama,
- 2 — Av ve kuş korunması,
- 3 — Av kanunlarının tatbiki,

F — Balık korunması:

- 1 •— Plânlama,
- 2 — Balık piyasası,
- 3 — Balık yumurta mevsiminin korunması,
- 4 — Balık avı kanunun tatbiki,

G — Petrol ve petrol kontrolü,**H — Maden muhafazası:**

- 1 — Coğrafi plânlama,
- 2 — Arazinin sınıflanması,
- 3 — Kömür istihsalı,

V — SÜPRÜNTÜNÜN KALKMASI:

A — Araştırma:

B — Kanalizasyon ve kanalizasyon plânı:

C — Sokak temizliği:

D — Süprüntünün toplanması ve yok edilmesi:

E — Dumanların men'i (Nehir ve gölleri kirletmeyi men),

VI — SIHHAT :

A — Araştırma:

B — Esaslı istatistiklerin toplanması:

C — Laboratuvarlar:

D — Serum ve aşı istihsalı:

E — Muayene ve tanzim kaideleri:

1 — Süt ve süt istihsalı,

2 — Süt muayenesi,

3 — İnek kontrolü,

4 — Süt depolarının muayenesi,

5 — Dondurma istihsalinin muayenesi,

6 — Et istihsalı,

a) Mezbahaların muayenesi ve satış yerleri ile depoların muayenesi.

b) Etlerin şevkinde paket halinde muayene,

7 — Diğer yiyecekler,

a) Satış yerlerinin muayenesi,

b) Yiyecek kanunlarının tatbiki,

c) Yiyecek tutanların teftişi,

d) Hububat muayenesi,

e) Yiyeceklerin standardı.

8 — Eczahaneler,

9 — Hayat bilgisi hakkında standart esaslar,

10 — Tedavi usulleri ve standart esaslar,

11 — Yemek ve ikâmet mahallerini kontrol,

- 12 — Kamp ve otellerin muayenesi,
- 13 — Yıkınma yerlerinin muayenesi,
 - a) Su tesisatı muayenesi,
 - b) Kanalizasyon,
 - c) İşçi yerleri,
 - d) İkametlerin kontrolü.
- 14 — Kemirici hayvanlarla böceklerin ihtilâfi.
- 15 — Umumi banyo yerlerinin kontrolü.
- 16 — Berber salonları ile güzellik enstitülerinin muayenesi,

F — Sari hastalıkların kontrolü:

- 1 — Karantina,
- 2 — Seromlar ve muafiyetler,

G — Nakli mümkün hastalıkların kontrolü:

- 1 — Verem,
- 2 — Zührevi hastalıklar,

H — Diğer hastalıklardan korunma:

- 1 — Kanser ve diğer mühim hastalıklar,

I — Çocuk ve anneye ait sıhhat servisleri:

- 1 — Doğumdan evvelki muayene yerleri,
- 2 — Doğum evleri ve hastahaneler ruhsat müsaadesi,
- 3 — Çocuk bakım evleri,
- 4 — Çocuk yuvaları ile bakım evlerinin muayenesi,
- 5 — Sıhhi ve dış hizmetleri,
- 6 — Gıda programları.

J — Sakat çocuklara yardım:

- 1 — Hastahane ve Dispanserler.

K — Diğer sıhhat yerleri:

- 1 — Yuva hizmetleri ve yuva terbiyesi.
- 2 — Dış muayene yerleri,
- 3 — Sıhhat merkezleri ve muayene yerleri,
- 4 — Sanayi hijyeni,

VII — HASTAHANELER :

A — Umumi hastalıklar,

B — Hususi hastahaneler:

- 1 — Veremliler,
 - 2 — Akli ve asabi hastalıklar,
 - 3 — Kanser,
 - 4 — Cüzzam,
- C — Askeri hastahaneler:**

VIII — UMUMİ YARDIM VE İÇTİMAİ SERVİSLER:

A — Çocuklara yardım yerleri:

- 1 — Çocuklar için islâh evleri,
- 2 — Çocuklara yardım yerleri,,
- 3 — Çocuk meme emme yerleri,
- 4 — Evlâtlık edinme servisleri,

B — Askerlere yardım yerleri:

- 1 — Ordu evi,
- 2 — Askerlere yardım,
- 3 — Askere kolay kredi,
- 4 — Askerlere tekrar vazife bulmak.

C — Diğer hususi guruplar için servisler:

- 1 — Yaşlılara yardım,
- 2 — Körlere yardım,
- 3 — Sağır, dilsiz ve körlerin eğitim servisleri,

D — Umumi servisler:

- 1 — Kanuni yardım servisleri,
- 2 — Islah evi (18 yaşından büyük olanlar için).
- 3 — Eski itibarını kazanma için servisler,

E — Islah yerleri;

F — Ahlâk ve namus;

G — Islah enstitüleri:

- 1 — Fahişe hapishaneleri,
- 2 — İslah evi,
- 3 — Hapishaneler,
- 4 — Hapishane kampları ve hapishane çiftlikleri,
- 5 — Çocuk islâh mektepleri,
- H — Sanayi hapishanesi,**

IX — İÇTİMAİ SİGORTA:

- A — Yaşlı ve hizmetçiler için sigorta;**
- B — İşçi sigortaları;**
- C — Memur sigorta işleri;**

X — EV SAHİPLİĞİ:

- A — Düşük kiralı evler;**
- 1 — Fena ve pis mahalleli evlerin düzeltilmesi projesi,
- 2 — Harp zamanındaki sığınaklar, ev bulma teşkilâtı.
- 3 — Evler için istikraz,
- 4 — Ev inşasını teşvik etmek üzere istikraz.

XI — EĞİTİM FAALİYETLERİ:

- A — Eğitim meselelerinin araştırılması, plânlaştırılması,**
- B — Eğitim istatistikleri,**
- C — Mektep kitaplarının kontrolü,**
- D — Hocaların sertifikası,**
- E — Hocalar için eğitim,**
- F — Teknik hizmetler,**
- G — Halk hizmetleri,**
- 1 — Tahriri Nüfus,
- 2 — Tahsilsiz olanların yetişmesi,
- 3 — İstatistik hizmetleri,
- 4 — Tanıtma servisleri,
- 5 — Hasta bakıcı hizmetleri,
- 6 — Yemek yerleri, ... \

H — Ana mektepleri,

- 1 — İlk mektep,
- 2 — Orta mektep.
- 3 — Lise,
- 4 — Öğretmen okulları,
- 5 — Üniversiteler ve Kolejler,
- 6 — Hususi gurupların tedrisi,
 - a) Eğitimde mükâfat sistemi,
 - b) 15 yaşından yukarı olanların eğitimi,
 - c) Çocuklara mükâfat sistemi,
 - d) Aklen noksan olan çocukların tahsili.
- 7 — Öğrencilerin mektep nakli muamelelerine riayet olunacak esaslar.

XII — KÜTÜPHANE KOLAYLIKLARI:**XIII — UMUMİ EĞLENCELER:****A — Kültürel ve ilmi eğlenceler:**

- 1 — Sanat galerileri,
- 2 — Müzeler,
- 3 — Sebze bahçeleri,
- 4 — Hayvanat bahçeleri ve akvaryumlar,
- 5 — Musiki ve temsil.

B — Eğlencelerin programlanması:

- 1 — Oyun sahaları ve oyun yerleri,
- 2 — Golf,
- 3 — Yüzme havuzları,
- 4 — Kamplar,
- 5 — Eğlence yerleri,

C — Parklar:**D — Hususi eğlence yerleri:**

- 1 — Tiyatro sahneleri,
- 2 — Stadyumlar,
- 3 — Kamp mahalleri ve binaları,
- 4 — Yat mahalleri, (Kayıkhanesi),
- 5 — Lokantalar (Hususi kahvaltı yerleri),

XIV — AMME HİZMETLERİ;

- A — Telgraf ve posta,**
- B — Demiryolları,**
- C — Elektrik istihsal plânları,**
- D — Su tesisatları,**
- E — İçki dükkânları,**
- F — Tayyare seferleri,**
- G — Feribot,**
- H — Terminal,**
- I — Ambarlar dükkânlar,**
- i — Hububat,**
- J — Mezbaha,**
- K — Mezarlıklar (Ceset Yakılacak fırınlar)**
- L — Radyo istasyonları,**
- M — Limanlar ve kayıkhaneler,**
- N — Köylerin elektrikle teçhiz olunması,**
- O — Diğer gayeler için kanallar su yolları,**
- P — Köprüler ve geçmesi paralı olan yollar,.**

AYDIN MERKEZ İLÇESİ

Mahmut Yaşar AYBAR

Aydın Maiyet Memuru

Tabiî ve Coğrafi durum :

Ege bölgesinin zümrütü andıran geniş düzlüğünde nasibi bulunan Aydın merkez ilçesi, doğudan Nazilli, batıdan Germencik, güneyden Koçarlı ve Çine ilçeleriyle, kuzeyden İzmir iliyle çevrilmiştir. Uzun zaman ihmal edilmiş olan ve Anadolunun en güzel yerlerinden birinde bulunan bu tarihî ilçenin yüz ölçümü 1872 Km.² dir.

İlçede, Akdeniz iklimi hâkimdir. Bu iklimin karakteristik vasfı, yazların sıcak ve kurak, kışların da ılık ve yağmurlu olmasıdır. Gece ile gündüz arasındaki sıcaklık farkı çok azdır. Yıllık ortalama sıcaklık derecesi 18,9 derecedir.

Yağmur daha ziyade kışın yağar, ortalama olarak 700 mm. dir.

Bununla beraber ilçe, her mevsim yeşilliğini muhafaza eder. Kışın nâdiren kar yağar, fakat toprağı örtmez. Örtse de kısa zamanda derhal erir. Kışın, ilçenin kuzeyinde bulunan Aydın ve Kepez dağları Ağaran tepeleriyle ilçeye bir başka güzellik verirler.

Bu yağın karlar, dağlarda bulunan kar kuyularında muhafaza edilir ve yazın bunaltıcı sıcaklarda sâkinlerine derman olurlar.

Rüzgârlar umumiyetle kuzey doğru ve kuzeyden (daha ziyade kışın) batı ve güneyden (daha ziyade yaz aylarında) eser. Poyraz, Tepeyeli, İmbat, Lodos, Karayel isimleriyle adlandırılan bu rüzgârlar, mevsimsiz estikleri tak-

dirde mahsule büyük zararlar verirler. Kışın bilhassa poyraz devamlı estiği takdirde kuru soğuklar olur.

Arazi, kuzeydeki dağlar müstesna, düzdür; ortasından Büyük Menderes'in geçtiği bu düzlüğe «Büyük Menderes Ovası» denilir.

Dağlar bazı tepelerde 1500 metreyi geçerlerse de, ekseriya 1000-1500 metre arasında sıralanırlar. Dağları Akdeniz'in tipik ağacı olan Maki denilen çalılıklarla örtülüdür. Daha ziyade eteklerde geniş zeytinlikler göze çarpar. Tepelere doğru yer yer çamlıklara da rastlanır.

Toprağın imbat kabiliyetinin fazla olması, ilçenin ziraî bakımdan geniş faaliyet sahası bulunmasını mümkün kılmıştır. Açılan birçok kanal ve bentlerle ovayı sulayan Menderes nehri, kışın fazla yağın yağmurlarla kabarak zararlar iras eder. Yaz aylarının çok kurak gittiği senelerde Menderes nehri o kadar azalmaktadır ki, bu yüzden haklı şikâyetler olmaktadır. Bu bakımdan rejimi düzgün sayılmaz. Buna mukabil Menderes'in bazı yerlerinde basit sal ve kayıklarla nakliyat yapılmaktadır.

Bundan başka yazın, çoğunda su bulunmayan fakat kışın geçilmez halde su akıtan 2 nci derece kalan çay ve dereler şunlardır:

Çakırlar, Cılımbız, İkizler, Kırkgeçit, Kızılçaylar, Tabakhane deresi, Musluca, Emirdoğan ve Köşk-Koçak çaylarıdır.

Bunların hepsi de Büyük Menderes'e kavuşurlar ve onunla Ege denizine dökülürler.

Musluca çayı ile Köşk-Koçak çayı, kışın yağmurların fazlalaştığı zamanlarda Aydın-Nazilli yolunda birkaç saatlik geçit vermiyecek şekilde taşarlar.

İdarî durum :

Tarihin, bugün M. E 4000 yılma götürdüğü Akdeniz medeniyetinin kucağında olan Aydın merkez ilçesinin tarihçesine Eti'lerden başlayabiliriz:

İlk olarak Eti'ler tarafından yurd edilen topraklar arasında bulunan Aydın, o zamandan kalma birçok heykel ve eserlerle bunu isbat etmektedir. Bu bakımdan Aydın,

doğu ve kuzey göçlerinin en eski durak ve yerleşme yeridir. M. E. 5000-1200 yılları arasında Eti'lerin hâkimiyetinde kalan Aydın merkez ilçesi, birliğin çözülmesiyle gene aynı koldan olan KUMANLAR'ın istilâsına uğramıştır. M. E 8 inci yüz yıla kadar kalan MUMANLAR yerlerini KİMRİLER'e terketmişlerdir.

M. E 12 nci yüz yılda Aydın'ı, Trakya'dan Anadolu'ya geçen MEON'lar ve LİD'ler, güneyden dönen KARİ'lerle İYON'lar arasında üçe bölünmüş görüyoruz. Buranın son hâkimi LİDYALILAR M. E 546 da İranlılara yenilince hâkimiyet onlara geçmiştir.

İran'lılar idaresinden az sonra bu havali Yunanlıların istilâsına uğramış, bir müddet sonra Atina ve Isparta arasında çıkan ihtilâftan istifade eden İranlı'lar tekrar buraları zaptetmişlerdir.

Fakat M. E 330 senesinde Çanakkale boğazından Anadolu'ya geçen Büyük İSKENDER, İranlıların merkezi olan KARİ (Muğla) ya geçip zaptederek M. E. 546 dan 333 yılma kadar 213 yıl süren İran hâkimiyetine son vermiştir.

Makedonya İmparatorluğunun hudutları içinde M. E 70 yılına kadar kalan Aydın bu tarihte Romalıların istilâsına uğramıştır.

İlk defa olarak, Aydın Romalılar zamanında bir Valilik olmuştur. Romalılar Anadolu topraklarını DAYRALAR'a ayırmışlardır. Bunlardan biri Aydını da içine alan Trakya Dayrası'dır.

Aydın bu şekilde M. S 395 e kadar idare edilmiş bu tarihte Roma İmparatorluğunun ikiye ayrılması neticesi Bizans İmparatorluğu sınırları içinde kalmıştır. Bu sırada devlet, Piskoposluklara bölünmüş, Aydın Anadolu Patrikliğine bağlanmıştır. Aydın ilçesi, Anadolu Patrikliği altında Selçukluların istilâsına kadar idare edilmiştir.

Aydın (TRAL); Türkler tarafından birinci olarak Kılıç Aslan sayesinde 1177 de zaptedilmiştir. Selçukluların hâkimiyeti 1308 tarihine kadar sürmüş ve yerini Moğollara terk etmiştir.

Bu arada Selçuklulardan olan UÇ Beyleri Bizans- Rum topraklarını istilâya başlamışlar ve Aydın ikinci defa 1266 da zaptedilmiştir.

Anadolu Selçuk devleti münkariz olunca onun yerine Anadolu Beylikleri kurulmuş, bunlardan Menteşoğullarına mensup Menteş Bey 1280 de Aydın'ı zaptetmiştir.

Bir ara Aydınoğulları idaresinde kalan Aydın, Mehmet Beyin sağlığında topraklarını oğulları arasında Emirliklere bölmüş ve Aydında Umur Bey Emir olmuştur. Sonra sırasıyla Hızır Bey, İbrahim Bahadır Bey, Süleyman Şah, İsa Bey, Emir olarak idare etmişlerdir.

Osmanlı Padişahlarından olan Yıldırım Bayazıt, 1390 da Saruhan Eyaletine yaptığı akın neticesi buraları zaptetmiş ve son Aydın Beyi olan İsa Bey topraklarının Osmanlı İmparatorluğu sınırları içine bıraktığını bildirmiştir. Burası bir eyalet olarak Şehzade Ertuğrul tarafından idare edilegelmiştir.

Timur tarafından Anadolu'nun istilâsı neticesi, Aydın yine Beylik olarak Aydınoğullarından Musabey ve onu takip eden İkinci Umur Bey tarafından idare olunmuştur.

1413 de yine Osmanlı İmparatorluğu topraklarına katılan Aydın Eyaleti 1919 a kadar kalmıştır.

Osmanlı Devletinin İdarî Teşkilâtında Aydın :

Aydın ilçesinin Anadolu Beyler Beyinin hudutları içinde Sancak Beyi olarak idaresi, Osmanlı İmparatorluğunun ilk zamanlarına rastlar.

Sonraları Beyler Beylik teşkilâtı bozuldu ve 1811 e rastlayan tarihte Aydın Eyalet merkezi haline getirilmiş, buna Saruhan (Manisa), İzmir (Sığala), Menteşe (Muğla) Sancakları Beylerbeylik zamanında merkez olan Kütahya'dan alınarak Aydın'a bağlanmıştır.

1826 da Yeniçeriliğin lâğvı üzerine devletin mülkî idaresinde değişiklik olmuş ve dört Eyaletten biri olan Aydın Eyaletine Hamiteli (Isparta), Tekeili (Antalya) Sancakları ilâve olunmuştur.

1848 de yine değişiklik olmuş Aydın vilâyeti; Sığala (İzmir), Saruhan (Manisa), Denizli, Menteşe (Muğla) livalarını muhtevi bulunmuştur.

Abdölmecit zamanında, vilâyet merkezi İzmir'e kaldırılmış Aydın bir Livalık haline getirilerek Sancak Kaymakamı tarafından idare edilmiştir.

Aydın Livalık haline getirilince kendisine aşağıdaki kasabalar bağlanmıştı:

«Güzelhisar-Aydın, Karapınar, Ayazluğ, Tire, Bayındır, Kuyucak, Birgi ve Bademye, Ödemiş, Kelaş, Balyanbolu, Alaşehir, İnegöl, Aydın Ortakçı (Burhaniye) ve Kuyucak, Arpaş, Amasya-Aydın, Yenişehir-Aydın ve Karacasu, Nazilli, Sultanhisar, Atça, Köşkdallıca, Köşkderecanlı, Karpuzlu, Yenipazar, Bozdoğan ve Kıran, Çine Mazon, Şahina, Dalama ve Karahayıt.»

Bu taksimat 1850-1867 arasındadır.

1867 de vaz edilen ve Fransız mülkî teşkilâtını esas alan İdare-i Umumiye-i Vilâyat Nizamnamesi ile Aydın, Liva olarak kalmış ve İdarecilerin unvanı MUTASARRIF olmuştur.

Bu suretle 1919 a kadar idare edilen Aydın bu tarihte Yunanlıların istilâsına uğramış, sinesinde yetiştirdiği efelerin teşkil ettikleri Milis Kuvvetleriyle karşı konulmuş, nihayet İstiklâl' harbi mücahitleri tarafından 7/Eylöl/1922 de kurtarılmış ve Cumhuriyet Türkiyesinin bir İl'i olarak teşkilâtlandırılmıştır.

Şimdiki halde merkez ilçesinin; İncirliova, Karahayıt (Dalama), Umurlu, Köşk adlarında dört bucağı ve 99 köyü vardır. Bunlardan 26 sı merkez, 23 ü İncirliova, 12 si Karahayıt, 14 ü Umurlu, 24 ü Köşk bucaklarına bağlıdır. Karahayıt ve Köşk bucağı hariç, merkez ve diğer bucaklarda belediye teşkilâtı vardır.

Nüfus ve İskân durumu :

1950 genel nüfus sayımına göre Aydın merkez ilçesinin nüfusu 76899 dur. Bunun 38609 u kadın, 36164 ü erkektir. Kilometre kareye 41 kişı düşmektedir.

Bu itibarla kesif nüfuslu yerlerimizden sayılır. Genel nüfus sayımından sonra merkez ilçesi köylerine iskân e-

dilmekte olan göçmenleri dahil edecek olursak bu rakamda kabarcaktır.

Bugün 167 aile (673 nüfus) nin mesken işi halledilmek üzeredir. Bir taraftan inşaatı biten evler göçmenlere verilirken diğer taraftan yenileri yapılmaktadır.

Hükümetin 1 milyon liralık yardımı ile ilçede 500 evlik bir göçmen mahallesi inşaatına yakında başlanacaktır.

Merkez köyleri birbirine çok yakın düzlüklerde kurulduğu gibi merkeze de yakındır. İlçe merkezi Aydın ve Kepez dağları ile Menderes ovası arasında ve ovaya doğru tatlı bir meyille inen düzlükte kurulmuş olup 20421 nüfusludur. Kemer, Mesudiye, Meşrutiyet, Köprülü-Veysipaşa, Hasanefendi-Ramazanpaşa, Zafer, Cuma, Orta, Güzelhisar, Kurtuluş, Cumhuriyet isimli 11 mahallesi vardır.

Köy ve bucaklara düşen nüfus da 56478 dir. Bunun 3492 si İncirliova, 3533 ü Umurlu, 1488 i Köşk ve 813 ü Karahayit (Dalama) bucak merkezine aittir. Geri kalan 47152 nüfusta 99 köyüne yayılmıştır.

Halkın % 85 i çiftçilikle, geri kalan % 15 inde ticaret ve diğer mesleklerle iştigal etmektedir.

İşçi durumu mevsimlik olup en kabarık hali yaz ve güz aylarındadır.

Merkez İlçe Teşkilâtı ve Memurları :

İÇİŞLERİ :

Vali, Vali muavini, Hukuk İşleri Müdürü, 2 maiyet memuru, yazı işleri kalemi, idare kurulu kalemi, nüfus müdürü, seferberlik müdürü, Emniyet müdürü, İl Jandarma Komutanı, İlçe. J. Komutanı ve dört bucak müdürü.

A — Yazı işleri kalemi: 2 tahrira kâtibi, 3 evrak memuru ve 1 müvezzi'den ibarettir.

B — İdare kurulu kalemi: 2 kâtip (biri raportör, diğeri daktilo) dan ibarettir.

C — Nüfus Müdürlüğü: 1 müdür, 1 başkâtip, 3 kâtip.

D — Emniyet Müdürlüğü: 1 emniyet müdürü, 1 emniyet âmiri, 1 başkomiser, 5 komiser muavini, 20 polis, 27 bekçi.

E — İl jandarma Komutanlığı: 1 Komutan (Albay), 1 muavin (Yarbay) 1 jandarma müfettişi (Albay).

F — İl ilçe jandarma Komutanlığı: 1 Komutan (yüzbaşı), 1 Komutan yardımcısı (Üsteğmen), 2 Çavuş.

Toprak iskân Müdürlüğü :

1 Müdür, 1 Şef, 1 Memur, 1 Daktilo.

ADALET :

1 C. Savcısı, 2 C. Savcı yardımcısı, 1 Ağır Ceza yargıcı (Başkan), 2 Yargıç (Üye), 1 Asliye Ceza yargıcı, 2 Asliye Hukuk yargıcı, 2 Sulh Hukuk ve Sulh Ceza yargıcı, 1 Sorgu yargıcı, 1 icra memuru, 2 başkâtip muavini, 15 zabıt kâtibi, 5 mübaşir, 1 Noter, 1 Ceza Evi Müdürü, 1 Kâtip, 1 Baş gardiyan, 1 kadın gardiyan, 8 gardiyan.

TEKNİK ZİRAAT :

1 Teknik ziraat müdürü, 10 ziraat muallimi.

Ziraat mücadele bas teknisyenliği: 1 Teknisyen, 2 amele başı, 1 zeytin bakım fen memuru, 1 takipçi, 1 veteriner müdürü, 1 kâtip, 1 daktilo.

P.T.T. MÜDÜRLÜĞÜ :

1 Müdür, 1 Şef, 1 havale memuru, 1 koli memuru, 7 muhabere memuru, 2 atlı dağıtıcı, 8 yaya dağıtıcı.

MALİYE (Defterdarlık) :

Gelir Müdürlüğü, Vergi dairesi Müdürlüğü, Saymanlık Müdürlüğü, 2 vergi kontrol memuru, 1 Millî Emlâk memuru, 1 Hazine avukatı, 1 kâtip.

A — Gelir Müdürlüğü : 1 gelir müdürü, 1 servit şefi, 1 daktilo, 1 kâtip.

B — Vergi dairesi Müdürlüğü: 1 vergi dairesi müdürü, 1 tahakkuk servisi, 1 tahsil servisi, 1 hesap servisi.

Tahakkuk Servisi : 1 Şef, 2 yoklama memuru, 5 vergi memuru, 2 daktilo, 1 evrak memuru.

Tahsil Servisi : 1 Şef, 2 memur, 1 veznedar, 2 piyade ve 4 süvari tahsildarı.

C — Saymanlık Müdürlüğü : 1 Saymanlık Müdürü, 1 sicil memuru, 1 muhasebe memuru, 3 memur, 2 veznedar, 1 evrak memuru.

ÖZEL İDARE :

Muhasebe: 1 saymanlık Müdürü, 1 muhasebe mümeyyizi, 5 merkez muhasebe memuru.

Encümen : 1 Şef, 1 memur.

Köy Bürosu : 2 memur.

Gelir : 1 Şef, 8 memur.

Tahsilat : 1 Şef, 7 memur, 13 tahsildar

Bir mahalli idareler kontrolörü.

SAĞLIK VE SOSYAL YARDIM :

1 Sağlık ve Sosyal Yardım Müdürü (Verem Savaş Derneği Başkanlığı da uhdesindedir), 3 Hükümet Tabibi, 3 Sağlık memuru, 2 Kâtip, 1 Daktilo, 1 Memleket Hastanesi, 1 Başhekim, 8 mütehasşıs doktor, 2 Asistan doktor,

1 Baş eczacı, 1 Diş doktoru, 1 Başhemşire, 3 Hemşire, 1 Ebe, 1 İdare memuru, 1 Anbar memuru, 2 Memur, 10 Köy ebesi, 3 Eczane.

Sıtma Savaş Başkanlığı: 1 Başkan (doktor), 1 Şef, 2 Doktor, 5 Sağlık memuru, 2 Memur, 1 Belediye doktoru,

2 Belediye sağlık memuru, 1 Belediye ebesi.

MİLLÎ EĞİTİM :

1 Millî Eğitim Müdürü, 1 Başkâtip, 3 Kâtip, 1 Gezici öğretmen, 1 İnşaat denetmeni, 58 Merkez ilkokulu öğret' meni, 112 Bucak ve köylerde ilk okul öğretmen, 2 ilk okul öğretim müfettişi, 1 Genel kütüphane memuru, 1 Öğretmenler derneği.

Orta okul ve Lise : 1 Müdür, 1 Başmuavin, 2 Muavin, 38 öğretmen, 3 memur.

Ticaret Lisesi : 1 Müdür, 1 Muavin, 12 Öğretmen, 1 Memur.

Erkek San'at Enstitüsü : 1 Müdür, 2 Muavin, 31 Öğretmen, 2 Memur.

Kız Enstitüsü ve Akşam San'at Okulu; 1 Müdür, 2 Muavin, 21 Öğretmen, 2 Memur.

BAYINDIRLIK :

1 Bayındırlık müdürü, 1 Baş fen memuru, 1 Fen memuru, 1 Sürveyan, 1 Muamelât şefi, 1 Muhasebe ve amele kâtibi, 1 Anbar memuru, 1 Dosya kayıt memuru.

ORMAN İSLETMESİ :

Bir orman işletme müdürü, 1 Muhasebeci, 1 Muhasebeci muavini, 1 veznedar ve anbar memuru, 1 Memur, 1 Sorumlu sayman mutemedi, 1 Başkâtip, 1 Doktilo, 1 Avukat, 1 Mesaha memuru.

MERKEZ ORMAN BÖLGE ŞEFLİĞİ :

1 Orman bölge şefi, 1 mesaha memuru, 6 Orman bakım memuru.

MİLLÎ SAVUNMA :

1 Askerlik şube başkanı (Albay), 1 muamele memuru (Yarbay), 1 Levazım Müdürü (Üsteğm.), 1 Hesap memuru (Teğm.).

BÖLGE ÇALIŞMA MÜDÜRLÜĞÜ :

Bir bölge çalışma müdürü, 1 İş müfettişi, 1 Mümeyyiz, 1 Daktilo.

BÖLGE İŞÇİ SİGORTALARI KURUMU :

1 Müdür, 2 Şef, 1 Muhasebeci, 1 Avukat, 14 Memur, 2 Müfettiş.

İŞ VE İŞÇİ BULMA AJANLIĞI ;

1 ajan, 1 Kâtip.

TEKEL :

1 Baş Müdür;

A — Sorumlu Saymanlık: 1 sorumlu sayman, 1 Merkez muhasibi, 2 Tetkik memuru, 1 Müraselât işleri muhasebe memuru.

B — Satış: 1 Satış âmiri, 1 Satış muhasibi, 1 Stok memuru, 1 Muamele memuru, 1 Müskirat ambar memuru, 1 Tütün ambar memuru, 1 Barut depo memuru,

C — Sicil (Özlük) : 1 Sicil âmiri, 2 Sicil evrak memuru.

D — Muhakemat şubesi: 1 Muhakemat şubesi memuru, 1 Avukat.

E — Ziraat ve kaçak takibat şubesi : 1 Kaçak takibat şube âmiri, 1 Kaçak takibat muamelât memuru, 1 Takibat memuru.

F — Yaprak tütün şubesi : 1 Yaprak tütün şube memuru, 1 Yaprak tütün ambar memuru.

TAPU SİCİL :

1 Tapu sicil muhafızı, 1 muavin, 1 Kâtip, 1 Daktilo.

VAKIFLAR MÜDÜRLÜĞÜ :

1 Müdür, 1 Muhasebeci, 1 Varidat memuru, 1 Masraf memuru, 1 Tetkik memuru, 1 veznedar, 2 Tahsildar.

VAKIFLAR İŞLETMESİ :

1 İşletme müdür vekili, 1 Muhasebeci, 1 Veznedar, 1 Muamelât memuru, 3 Ziraat fen memuru, 1 Fabrika memuru, 12 Zeytinlikler bakım memuru, 1 Zeytinyağı fabrikası.

DİYANET İŞLERİ :

1 Müftü, 1 Kâtip, 1 Vaiz, 2 Dersiam, 11 İmam-Hatip, 9 Müezzin, 1 Kur'an hocası,

BELEDİYE :

1 Belediye reisi, 2 Başkâtip, 1 Daktilo, 1 Müvezzi.

Hesap İşleri : 1 Müdür, 1 Mutemed veznedar, 1 Ambar memuru, 1 Ayniyat kâtibi.

Fen İşleri : 1 Fen memuru, 1 Kâtip.

Evlenme Dairesi : 1 Evlenme memuru.

Belediye Tabibliği : 1 Belediye doktoru, 2 Sağlık memuru.

Zabıta Amirliği : 1 Zabıta âmiri, 1 Muavin, 1 Daktilo, 7 Zabıta memuru, 1 Dellâl, 1 Ayar memuru.

Müessese : 1 Müessese muhasebecisi, 1 Muhasebe kâtibi, 1 Tahakkuk tahsil kâtibi, 1 Daktilo, 4 Tahsildar.

Etfaiye : 1 Etfaiye âmiri, 4 Şoför, 6 Etfaiye eri.

BAYINDIRLIK DURUMU:

Aydın'ı komşu ilçe ve İl'lere bağlayan 234 Km. lik yolu vardır. Bu yolun merkez ilçeye bağlı olanı 96 Km. dir. Bunun 87 Km. si ham yol, 9 Km. si şose'dir. 50 Km. uzunluğunda olan Aydın-Nazilli ham yolunda, kışın Köşk ve Musluca çaylarının taşmasıyla 1-2 saat kadar münakale inkıtaa uğrar. 1951 senesinde inşaatına başlanan ve asfalt olarak 2 senede ikmal edilecek olan Ortaklar-Sarayköy yolu 36 M. genişliğinde ve turistik yol olarak Devlet Karayolları Genel Müdürlüğü tarafından yapılmaktadır. Aydın-Koçarlı yolu üzerinde İncirlioğlu bucağından itibaren Koçarlı'ya doğru 5 inci Km. de Menderes üzerinde bulunan ahşap köprü seyrüseferi aksatmaktadır. 1951 Ekim ayında başlanan merkez kaza içindeki 7 cadde asfalt olarak ikmal edilmiştir.

Köylerin ekserisi düz yerlerde kurulduğundan tekerlekli vasıtaların geçebileceği yolları mevcuttur. Yalnız bir kaç tane dağ köyleriyle muvasala, arızalı patika yollardan temin edilmektedir.

İlçe merkezinde bir P.T.T. nin, bir de jandarmanın olmak üzere iki santral mevcuttur. Jandarmanın bucaklarda da santrali olup hepsi de birbirleriyle telefon hattıyla irtibatlıdır.

Yalnız merkez bucağı köylerinden, Baltaköy'den başkasında telefon yoktur. Diğer bucak köylerinde telefon vardır ve bucak santralleriyle irtibatlıdır.

Köylerin hemen hepsinin içme suyu çeşme, kuyu ve pınarlardan temin edilir. Su işine verilen önem ve mahalli yardımlarla 36 köyün içme suyu ıslâh edilerek temin edilmek üzeredir.

Merkez bucağa bağlı Balık köye 250 lira, Danişment köyüne 100 lira Çeştepe köyüne 2000 lira, Sıralılar köyüne 500 lira tahsis edilerek içme su temini sağlanmıştır. Diğer merkez ilçeye bağlı bucak ve köylerin içme su durumu şöyledir :

KÖŞK BUCAĞI VE KÖYLERİ :

İçme suyunu çeşme, kuyu ve pınarlardan temin ederler.

UMURLU BUCAĞI VE KÖYLERİ :

Umurlu bucağı ve köylerinden yalnız İmamköy, Çayyüzü, Terziler, Eğrikavak, İlyasdere, Kuyucular, köylerinin içme suları azdır. Mahallî yardımlarla temini cihetine gidilmektedir.

KARAHAYIT BUCAĞI VE KÖYLERİ :

Karahayit bucağı ve köyleri içme suyunu kuyulardan ve pınarlardan temin etmektedirler. Yalnız Yeniköy'ün suyu yoktur.

İNCİRLİOVA BUCAĞI VE KÖYLERİ :

İncirliova bucağı ve köyleri içme sularını çeşme ve kuyulardan temin ederler. 5 köyün suyu ihtiyacı karşılamamaktadır.

Pek yakın zamanda bütün köylerin içme suyunu esaslı surette temin etmek için, teşebbüse geçilmiş vaziyettedir. Merkez ilçe, suyunu Tabakhane Deresinden temin etmektedir. Derenin menbaında bir tesisat kurulmuş ve bu suretle şehre dağıtılmıştır.

İlçe merkezinde belediyenin kendi malı olan bir elektrik fabrikası vardır. 220 voltluk olan bu elektrik gece gündüz fasılasız verilmektedir.

Merkez ilçeye bağlı bucaklardan, yalnız İncirliova da elektrik santralı vardır. Köylerde elektrik tesisatı yoktur. Umurlu bucağında da bir elektrik santralının kurulması için teşebbüse geçilmiş ve elektrik şebekesi ile 90 beygirlik dizel motorunun ihâlesi yapılmıştır. 1952 senesinin ilkbaharında bucak elektriğe kavuşmuş olacaktır.

Merkez ilçesinin Kasım/950 de tasdik edilen plânının tatbikine girişilmiştir. İlçede Cumhuriyet Hükümeti zamanında yapılmış büyük bir Hükümet konağı vardır. Fakat bütün teşkilâtı istiap edememektedir. Bir kısım daireler hariçte kira ile oturmaktadır. Belediye iki sene evvel ikmal edilen ve büyük bir salona malik bulunan yeni binaya yerleşmiştir. Belediyenin 6 dükkân, 1 kasap dükkânı, sebze pazarı, 1 mezbaha, 1 elektrik fabrikası, zahire loncası ve gazhanesi mevcuttur. Yeni hâl binasının inşasına başlanmak üzeredir,

Park'dan Hükümet Konağına kadar tatlı bir irtifa ile yükselerek uzanan Hükümet bulvarı parke olarak yapılmıştır. Bitmiş olan 7 asfalt caddeden başka diğer yolları Arnavut kaldırımıdır.

Bilhassa kırtasiyecî, tuhafiyecî ve manifaturacılar, hükümet bulvarı ile Gazi Bulvarının iki tarafına sıralanmışlardır.

Merkez ilçede Özel Saymanlığa ait 5 ilkokul binası vardır. Ayrıca yeni ve büyük bir ticaret lisesi binası ve yatakhane ve yemekhanesi bulunan bir lise binası vardır.

Eskiden kalma pek az ev mevcuttur. İlçedeki evlerin ekserisi yeni 2-3 katlı olarak inşa edilmiş olup üstleri Marsilya kiremidiliyle örtülmüştür.

Köy evleri kerpiçten veya kaim kalaslar üzerine oturtulmuş ahşap evlerdir, üzerleri kiremitlidir, oturmağa ve sıhhate elverişli evlerdir.

EKONOMİK DURUM :

Mahallî istihlâk için, merkez ilçede; motor ve su ile çalışır 1 tane yeraltı değirmeni, 4 adet un, prese ve zeytinyağı fabrikası, 1 adet de buz fabrikası vardır. Bundan başka merkez bucağına bağlı köylerde 1 un fabrikası, 7 su değirmeni bulunmaktadır.

Merkez ilçeye bağlı diğer bucaklardan Umurlu'da; 21 su değirmeni, İncirliova'da 12 su değirmeni olup 10 tanesi faaliyettedir. Köşk'de; 17 değirmen, Karahayit'da; 3 tane olup 2 si motörlü, diğeri su değirmenidir.

Küçük el sanatlarından dokumacılık inkişaf etmektedir. Bütün dokumacılar 1 mahallede toplanmış olup bir de dokumacılar kooperatifi vardır.

Merkez ilçede İş Bankasının, Osmanlı Bankasının, Türkiye Emlâk Kredi Bankasının birer şubesi ve Millî Aydın Bankası vardır. Millî Aydın Bankası 21 Tarım Satış Kooperatifini finanse etmektedir.

Merkez ilçede bulunan bankalar, ekonomik sahada önemli rol oynamaktadır.

İlçe merkezinde 2 tane alâti ziraiye tamirhanesi, 1 tane elektrik kaynak, 4 tane oto tamir ve lâstik, 4 tane kereste, 3 tane mobilya atölyesi ve 4 tane sabun fabrikası vardır. Bundan başka İngiliz Mak Andros ve Forbes Kompaniin meyan kökü fabrikası vardır.

Merkez ve merkeze bağlı köylerde bulunan 5 tane fabrika; Un, Zeytinyağı ve Çırçır fabrikaları olarak çalıştıklarından ilçe için ayrı bir faaliyet yaratmaktadır. Çalışan 654 erkek 347 kadın işçi ilçe iktisadiyatında önemli rol oynamaktadır.

Kasaba ve köylerde her çeşitten mebzul miktarda sebze ve meyve yetişmekte, istihsâl fazlası ihraç edilmek suretiyle değerlen dirilmektedir.

Toprakları geniş ve verimli olması işsizliği önlediği gibi istihsâlde müstehliklerin ihtiyacından fazladır. Bilhassa zeytin ve zeytinyağı, pamuk, buğday, incir, üzüm başlıca ihraç maddelerini teşkil eder.

Köylerde ve merkezde haftanın muhtelif günlerinde kurulan 7 pazar, 1 tane de merkezde sonbahar aylarında kurulan hayvan panayırı vardır.

TARIM DURUMU :

Arazisinin cüz'i kısmı ormanla örtülüdür. Ağaç cinslerini şöyle sıralıyabiliriz :

A — Baltalık orman ağaçları: Mazı meşesi, Sapsız meşe, Saplı meşe, Palamut meşesi ve Çınardır.

B — Koru orman ağaçları : Kızılçam, karaçam ve fıstık çamıdır.

C — Maki florası : Pırnal meşesi, Kermes meşesi.

Çok mahdud olan ormanlardan gelişi güzel istifade cihetine gidilmemesi için esaslı tedbirler alınmıştır. Bölge ormanlarında kereste, maden direği, azman, tel direği gibi çeşitli istihsal şekillerine kifayet edecek tahammülü müsait orman olmadığından ancak her hangi suretle kurumuş, devrilmiş veya yanmış sahalarda yukarıdaki istihsal şekillerine elverişli olanı işletilmektedir. Yaş ağaçlardan uzun senelerdenberi metodik istihsal yapılmış de-

ğildir. Görülüyor ki; işletme şekli olarak kullanılan usul «Seçme İşletmesi» dir.

Merkez ilçesinin ormanları çok fakir olduğu için çoğu zaman mahallî ihtiyaçları dahi karşılayacak vaziyette değildir.

Feyzini Büyük Menderes'ten alan arazinin verim kabiliyeti çok üstündür. Geniş sahayı işgal eden bu yerlerden 155000 dekarı tarla, arazi, 4500 dekarı bağlık, 3500 dekarı meyvalık olarak kullanılmaktadır. Bu geniş ve verimli arazide 60.000 çiftçi çalışmaktadır. Nüfus başına 4 dekar kültür arazisi düşmektedir. Tarım usulleri çok gelişmiştir. Artık buna makinalaşmış diyebiliriz. Bunda; Merkez ilçede bulunan ziraat bankasının şubesi, çiftçiye modern usullerle Ziraat yapması için azamî kolaylığı göstermesinin rolü büyüktür. Ortak sayısı 4000 e varan 8 Tarım Kredi Kooperatifi de bu hususta ciddi mesai sarfetmektedir.

Başlıca hububat cinsleri buğday ve arpadır. Bunlardan başka zenginliğini teşkil eden mahsulleri: Tütün, pamuk, zeytin, incir ve üzumdür. Bu sebeple İzmir'i besleyen başlıca ihraç merkezlerinden birini teşkil etmektedir. 2000 dekarlık sahayı işgal eden sebze bahçelerinde her türlü yetiştirilmektedir, mer'ası 4000 dekar olup hayvanların otlatılmasına kâfi gelmektedir. Yekûn itibariyle; 16027 koyun, 394 merinos, 12428 kıl keçi, 123 tiftik keçisi, 22363 sığır, 1246 manda, 668 deve, 2605 at, 129 katır, 11429 eşek vardır.

İlçede meyvacılığı teşvik ve meyva bahçelerini islâh etmek maksadiyle vaktiyle meydana getirilmiş olan fidanlık, şimdi bakımsız haldedir.

KÜLTÜR DURUMU :

6 s s merkezde olmak üzere Aydın ilçesinde 60 ilkokul vardır. Bunların hepsi de öğretmenlidir. İlçenin 99 köyünden 54 ünde eğitim yapılmaktadır.

İlköğretim devresinde bulunan öğrencilerin 4223 ü erkek, 3152 si kız olmak üzere mecmuu 7375 dir. Lise ile müşterek bir binada oturan ortaokulun 382 si erkek 110 u

kız olmak üzere 492 öğrencisi vardır. Lise kısmının 199 u erkek, 26 sı kız olmak üzere 225 öğrencisi mevcuttur.

1948 senesinden beri yeni yapılan binada tedrisata devam etmekte olan Ticaret Lisesinin 129 u erkek, 4 ü kız olmak üzere 133 öğrencisi vardır. İlk mezunlarını idrak etmiş olan Ticaret Lisesine rağbet fazlalaşmaktadır.

Topyatağı mevkiinde Askerî kışla binalarında tedrisata devam eden Erkek San'at Enstitüsünün 216 öğrencisi olup 51 i 1 inci sınıfta, 53 ü marangoz, 39 u demirci, 73 ü tesviye atölyelerinde eğitim görmektedirler.

Kız enstitüsünün 124 öğrencisi ve aynı binada olan Akşam Kız San'at okulunda 150 öğrenci vardır. Yukarıda ki rakamlara göre merkez ilçede 8715 öğrenci tahsile devam etmektedir, bu rakam nüfusunun aşağı yukarı 1/8 ne tekabül etmektedir.

Her bakımdan faal bir şehir olan Aydın ilçesi spor sahasında ileri durumdadır. Sayılı stadyumlardan birine sahip olan Aydın merkez ilçesinde kapalı tribün inşaatı devam etmektedir.

Halkevinin devlete intikali neticesi dağılmış olan spor, sosyal yardım, temsil ve müzik kolları okullar tarafından teşekkül ettirilerek faaliyette bulunmaktadırlar. Modern şekilde inşa ettirilmiş olan yüzme havuzu da yazın cehennemi sıcaklarında, Aydınlılar için bir nimet telâkki edilmektedir.

Çok eski bir tarihe malik olan Aydın ilçesinde yer yer asarıatikaya rastlanmaktadır.

SAĞLIK DURUMU :

Sağlık müdürlüğüne bağlı ilçe merkezinde 110 yataklı bir memleket hastahanesi, 30 yataklı bir doğumevi vardır. Memleket hastahanesinin bütün masrafları özel idareden, doğum evinin de Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığından karşılanır.

Şahsa ait üç eczane vardır, bir de İncirlioşa bucağında ecza dolabı vardır.

Merkez ilçenin sağlık durumu : 3 hükümet tabibi, 3 merkez sağlık memuru, 5 köy sağlık memuru, 8 köy gurup ebesi, 1 merkez belediye ebesi, 2 bucak belediye ebesi, 2 belediye memuru, 1 belediye tabibi tarafından devamlı olarak kontrol edilmektedir.

Mıntıkada umumiyetle görülen hastalıkları : Verem, Tifo, Kızamık, Boğmaca ve Kızıldır. Tek tük frengiye de tesadüf edilir. Frengililer merkez hükümet tabipleri tarafından dikkatle takip edilmekte ve tedavisi cihetine gidilmektedir. Diğer hastalıklar için bol miktarda meccanen sülfamid dağıtılmaktadır.

Sıtma önlenmiş durumdadır; bataklıklar tamamen kurutulmuştur. Halk umumiyetle sağlam yapılıdır.

Merkez ilçede kanalizasyon tertibatı yoktur. Evlerde kör kuyu usulü tatbik edilmektedir, merkezde bir umumî helâ vardır. Köylerde her evin kendine mahsus helâsı mevcuttur.

Belediyenin kendine ait bugünkü ihtiyacı karşılayamayacak durumda olan bir mezbahası vardır. Yeni mezbaha için proje yapılmış yakında inşasına başlanacaktır.

Mezarlığın etrafı çevrili, yolu muntazam ve bakımı iyi olup asridir. Belediyenin ayrıca cankurtaran yangın ve cenaze arabaları vardır. Süprüntüler belediyeye ait arabalarla taşınmakta ve şehir haricine dökülmektedir.

Merkez ilçede 4 hamam, 6 kereste bıçkıhanesi, 7 inşaat malzemecisi, 13 saat gözlük ve radyocu, 55 manifaturacı, 41 tuhafiyeci ve tüccar terzi, 8 kuru sebze ve meyve müteahhidi, 5 celep, 6 tabakhane, 67 bakkal, 6 şekerci, 4 inhisar bayii, 10 kavaf, 6 tacir, 5 kundura malzemecisi, 9 otel, 31 berber, 53 kahveci, 15 lokanta vardır.

SOSYAL DURUM :

Sâkinlerinin % 85 i çiftçilikle iştigal etmektedir. Toprak verimli olduğu ve pamuk ziraatı başta geldiği ve tatmin edici fiatla satılışı sağlandığından köylü zengindir. Muhtaç durumda olanı pek azdır. İşsizlik mevsimiktir, onun için çabuk zail olur. İşçi zümresinin en kabarık olduğu aylar hasat ve pamuk zamanı olan yaz aylarıdır.

Merkezde faaliyette bulunan fabrikalar bini mütecaviz işçinin maişetini temin ettiği çalışma yerleri olarak rol oynamaktadır.

Köylünün giyim tarzı: Erkekler kasket, ceket, klot pantolon ve çizme ile şehir halkından ayrılırlar, kadınlar siyah etek ve işlemeli örtülerle tefrik edilirler, peştamal hemen hemen hiç yoktur. Köylüler arasında şehirli gibi giyinme zevki gittikçe yayılmaktadır. Ayaklara lâstik ve iskarpin giyilir. Fakat en çok revaçta olanı çizmedir.

Efe tabiatlı, çalışkan olan halk doğru dürüst olmakla da, efendi, itimada şayan intibasını her zaman hissettirir.

İlçede çocuk esirgeme, Türk Hava Kurumu, Yardım Sevenler, Kızılay, Yüksek tahsil ve Öğretmenler derneği mevcuttur.

Birinci Daire

E. No: 6

K. No. 5

ÖZETİ :

788 sayılı Memurin Kanununun 8 inci maddesinin anlayış tarzının tâyini hakkında.

788 sayılı Memurin Kanununun 8 inci maddesinin anlayış tarzının tâyini hakkında yüksek Başbakanlıktan yazılan 11.2.1950 tarih ve 84-151-537/6 sayılı yazı dairemize tevdi buyrulmuş olduğundan incelendi:

Başbakanlığın yazısında aynen: «788 sayılı Memurin Kanununun 8 inci maddesi memurların şirketlerde, ticaret ve sanayi müesseselerinde vazife deruhte edemeyecekleri, ancak kooperatif şirketlerde meclisi idare âzalığı ve hesap müfettişliği edebilecekleri hükmünü muhtevi bulunmaktadır.

Kanunun memurları hususî müesseselerde vazife almaktan men veya bazı kayıtlar ile takyit eyleyen bu hükmünü iki türlü anlamak mümkündür.

Birinci anlayışa göre maddenin mânası son fıkrasıyla birlikte ve bir kül olarak mütalâa edilerek memurların şirketlerle ticaret ve sanayi müesseselerinde, idare meclisi âzalığı da dahil olmak üzere hiç bir vazife alamıyacakları neticesine varılır. Bu takdirde maddenin son fıkrasında memurların yalnız kooperatif şirketlerde bazı vazifeler yapabilecekleri yolundaki istisna hükmü de bu anlayış tarzını tâyin eder mahiyette sayılabilir.

İkinci bir anlayışa göre kanun memurların şirketle ticaret ve sanayi müesseselerinde vazife (deruhte eylemelerini) meneylemiştir. Bu hüküm şüphesiz ki bir memurun kendiliğinden bu kabil bir müessesede vazife alma-

sına mânidir. Fakat hükümetçe devletin hissedar bulunduğu bir şirkette bir devlet memurunun hazine hisselerini temsilen idare meclisi âzalığı ile tavgiz edilmesine mâni değildir. Çünkü bu takdirde memur bir şirkette kendiliğinden vazife deruhte etmiş olmayıp devletçe ve Ticaret Kanunu hükümleri dairesinde haiz olduğu hak ve salahiyyete dayanılarak tavgiz olunmuş demektir.

Bu iki anlayış tarzından hangisinin Memurin Kanununun ruh ve maksadına uygun olacağı noktasında tereddüt hasıl olmuştur. Keyfiyetin tetkik buyrularak mütâlâalarının acele olarak bildirilmesini saygılarımla rica ederim). denilmektedir.

Gereği düşünöldü :

Memurin Kanununun (8) inci maddesi, memurların ticaret ve sanatla iştigallerini meneden umumî bir prensip koymuş ve bu prensibin tabîi bir neticesi olarak memurların şirketlerde ve ticaret ve sanayi müesseselerinde vazife alamayacaklarını tasrih etmiştir.

Yine aynı madde, hukukî mahiyeti bakımından ticarî karakter taşıyan çiftçilik işleriyle kooperatif şirketleri gibi ticaret kasdinden ziyade meslekî yardımlaşma esas ve maksadına dayanan şirketlerdeki idare meclisi âzalığı ile hesap müfettişliğini istisna etmiş ise de bu istisna maddenin esas ruh ve prensibini bozmamıştır.

Diğer taraftan (3656) sayılı Barem Kanununu muaddel (18) inci maddesi de, memurların ihtisas ve azamî randıman sağlayan rasyonalizasyon icaplarına uyarak «umumî, mülhak, hususî bütçelerle belediyeler bütçelerinden ve bunlara tâbi teşekküllerden maaş ve ücret almakta olan memurların hususî bir kanunda aksine sarahat olmadıkça bulundukları müesseselerin içinde ve dışında maaşlı veya ücretli ayrıca bir vazife almaları caiz olmadığını» açıklamıştır.

Her iki madde bu konuda bir kül halinde gözönünde tutulunca, kanunlarda açık bir metin bulunmadıkça her

hangi bir düşünce ile umumî prensibi bozacak mahiyette tevsiler yapılarak memurlara birden fazla vazife verilmemesi kanunen câiz olmayacağı ve bu bakımlardan yüksek Başbakanlığın yazısında yazılı birinci anlayış tarzının kanunun lâfzına olduğu kadar ruh ve maksadına da uygun bulunduğu oy birliği ile düşünülmüş ve gereği yapılmak üzere dosyanın yüksek Başbakanlığa sunulmasına 21.2. 1950 tarihinde karar verilmiştir.

Genel Kurul

E. No: 54

K. No: 60

Gereği konuşuldu ve düşünüldü:

Tutanakta yazılı gerekçeye mebni daire kararı oybirliği ile 27.2.1950 tarihinde tasvip olundu.

Birinci Daire

E. No: 18

K No: 15

ÖZETİ :

Belediyelerin üst makamlarla muhaberelei hakkında.

5442 sayılı İl İdaresi Kanununun 35 inci maddesi gereğince ilçe çevresindeki belediyelerin başkanları kendi idarelerinin ve ihtiyaçları ile ilgili yazışmalarını kaymakamlık vasıtasıyla yapacaklarını âmir olup mezkûr kanunda il çevresindeki belediye başkanları için bu hususta her hangi bir hüküm mevcut bulunmadığına ve diğer bir tâbir ile illerin ilçelere ayrıldığına ve il merkezi çevresi ile belediyeleri muhtevi bulunduğuna göre bir kısım belediyeler, il merkez belediyesi de dahil olmak üzere bu hükmün dışında kalmakta olduklarını ve bu itibarla il merkezi çevresi içindeki kasabalar da il merkez belediyesi gibi istedikleri şekilde yazışmalarda bulunabileceklerinden bu halin belediyeler arasında muhabere bakımında bir ikilik husule getirmekte ancak kanun vâzının maksadı, 35 inci madde ile tesbit, edilmiş bulunduğuna ve il merkez çevresi de bir nevi merkez kaymakamlığı gibi valiye bağlı olduğuna göre il merkezi çevresindeki belediye başkanlarının da mezkûr 35 inci maddeye göre. hareket etmeleri icabedeceği sonucuna varılmakta olup durumun bir kere de Danıştayca incelenerek istişârî bir karara bağlanması zımında İçişleri Bakanlığının 24.4.1950 gün ve 621/314/4711 sayılı tezkeresi, Başbakanlığın 28.4.1950 gün ve 84/159-6-1728 sayılı tezkeresiyle gereği yapılmak üzere Danıştay Başkanlığına gönderilmiş ve usulen dairemize havale buyrulmuş olmakla mesele tetkik olundu:

5442 sayılı İl İdaresi Kanununun 35 inci maddesi aynen (il çevresindeki belediyelerin başkanlarıyla köy muhtarları: üst makamlara kendi idarelerinin iş ve ihtiyaçlarıyla ilgili yazışmalarını kaymakamlık vasıtasıyla yaparlar) denilmektedir.

Görülüyor ki madde, belediye başkanlarıyla köy muhtarlarının yazışma bakımından olan bağılılıkları hakkındaki kaideye tesis ederken ilçe veya il içindeki belediye ve muhtarlıklar diye bir tefrik yapmadan mutlak ve şâmil bir tabir ile (İl çevresindeki belediye başkanlarıyla köy muhtarları) demek suretiyle aynı zamanda ilçeleri de içine alan bütün bir il sınırı dahilindeki belediye ve köy muhtarlıklarının yazışma bakımından İdarî makama bağılılıklarını kastederek hükmün şümulünü buna göre tesis etmiştir.

Şu halde hüküm noktasındaki (kaymakamlık vasıtasıyla) tâbirini, İçişleri Bakanlığının düşüncesi veçhile imâl ederek yalnız il merkez çevresi dahilindeki belediye ve köy muhtarlıklarının yazışmalarını vali vasıtasıyla yapmaları, kanunun maksat ve ruhuna uygun olacağına ve gereği yapılmak üzere dosyanın yüksek Başbakanlığa sunulmasına 5.5.1950 tarihinde oy birliği ile karar verildi.

Genel Kurul

E. No: 950/139

K. No: 141

Gereği konuşuldu ve düşünüldü:

İl merkez çevresi dahilindeki belediye ve köy muhtarlıklarının yazışmalarını vali vasıtasıyla yapmaları kanunun maksat ve ruhuna uygun olacağı yolundaki daire kararı tutanakla açıklanan gerekçeye mebni esas itibariyle yerinde görünmekle beraber İçişleri Bakanlığınca üst makamlarla yapılacak yazışmalar hakkında düşünce istenilmekte ve daire kararı da bu cihete matuf bulunmakta ise de; kararın son kısmında mutlak yazışmadan bahis edilmiş olması tatbikatta tereddüdü mucip olabileceğinden bahis konusu belediye ve muhtarlıkların kendi aralarındaki yazışmalarda her hangi bir makamı tavsit etmeleri icap etmediği, yalnız; bağılı oldukları İdarî makamın üstü ile yapacakları yazışmaları müratebeye göre bağılı oldukları o makam vasıtasıyla yapmaları lâzım geleceği hususunun açıklanmasına oybirliği ile 15.5.1950 tarihinde karar verildi.

Danıştay Beşinci Daire

E. No: 48/475

K. No: 49/1427

Dâvanın Özeti : Vazifeyi kötüye kullanmak isnadiyle işten el çektilirilek mahkemeye sevk edilmiş ve neticede beraat etmiş olduğu cihetle hakkında 788 sayılı Memurin Kanununun 49 uncu maddesinin tatbikiyle memuriyete iadesine ve göreve alınincaya kadar kanunen müstahak olduğu nısıf maaşlarının verilmesine karar verilmesi talebinden ibarettir.

Savunmanın Özeti: Dâvacı ekmek karnesi satmak ve sattırmaktan mahkemeye verilmekle beraber İstanbul Polis Divanınca 18.4.1943 tarihinde meslekten ihraç edilmiş olduğundan beraatı üzerine Emniyet Genel Müdürlüğü İnzibat Komisyonunca yapılan incelemede ihraç kararına usulî dairesinde ve süresi içinde itirazda bulunmadığından karar ittihazına mahal görülmediği ve bilâhare vazifeye alınmak için boy ölçüsünde düzeltme yapıldığı görüldüğünden ve 163 boy 3201 sayılı kanunda yazalı evsafa uymadığından polis memurluğuna alınamayacağını kendisine tebliğ edildiği tekrar vazifeye alınma keyfiyetinin münhal kadro ve idarenin takdirine bağlı bulunduğu yolundadır.

Kanun Sözcüsünün D: 3546 sayılı kanunun 32 nci maddesiyle muayyen süre içinde açılmadığı anlaşılan dâvanın süre aşımı noktasından reddi düşününcesinde bulunulmuştur.

Hüküm veren Danıştay Birinci Dairesince işin gereği düşünüldü:

Memurin Kanununun 49 uncu maddesi işten el çektilirmek suretiyle muhakeme altına alınanlara mahsus o-

lup meslekten ihraç suretiyle memuriyetle alâka ve irtibatı kesilmiş olan davacı hakkında cereyanı ve açık maaşı tediyesi bahis konusu edilemez. Ancak ihracı istilzam eden fiilden dolayı takibata tâbi tutulan polis memurlarından men'i muhakeme kararı alanların veya beraat edenlerin veya hakkındaki ihraç kararı Danıştayca red edilmiş bulunanların sicilleri müsait bulunduğu takdirde tekrar hizmete alınmaları 3201 sayılı kanunun 80 inci maddesinin hükmü icabıdır. Dâvacının sicilinde bir yolsuzluk olduğu yolunda ortada bir beyan bulunmadığına ve mezkûr madde hükmüne göre tekrar hizmete alınanlar yeniden hizmete girenler mevkiinde olmayıp memuriyetinin iadesi mânasını tazammun edeceğinden ve memuriyetin izalesini istilzam etmeyen boy şartının bu maddeye göre hizmete alınanlar hakkında aranmasının kanunun istinad ettiği gayeye tevafuk edemeyeceğinden sırf bu sebeple hizmete alınmaması yolundaki muamelenin kanuna uymamasından dolayı iptaline ve peşin alınan 100 kuruşun dâvacıya iadesiyle 400 kuruş ilâm harcının dâvâlıdan alınmasına 6.6.1949 tarihinde oybirliğiyle karar verildi.